

Nacionalni park
LOVČEN

NACRT

Plana upravljanja za Nacionalni park Lovćen za period 2026 - 2030.godina

JAVNO PREDUZEĆE ZA NACIONALNE PARKOVE CRNE GORE

Podgorica, decembar 2025. godine

Odgovorno lice za izradu Plana upravljanja NP Lovćen 2026-2030

mr Marinela Djuretić, direktorica JPNPCG

Rukovodilac tima

mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog

Pomoćnica direktorice za zaštitu, održivi razvoj i turizam

Koordinator

Hajdana Ilić Božović

Šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Upravljački tim

mr Nela Vešović Dubak, dipl. biolog, spec.orn.

dr Aleksandar Mijović, dipl. biolog

Hajdana Ilić Božović, dipl. biolog

Angažovani međunarodni eksperti

mr.sc Željka Rajković, dipl. ing. biologije

mr.sc Marko Pećarević, dipl. Biolog

Stručni tim

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj

Hajdana Ilić Božović, šefica Službe za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj,

Ivana Milović, rukovoditeljica Odjeljenja za zaštitu prirodne baštine,

dr Veselin Luburić, rukovodilac Odjeljenja za zaštitu prostora i održivi razvoj,

Slavica Đurišić stručna saradnica za floru i vegetaciju,

Ivana Džaković, stručna saradnica za floru i

vegetaciju,

mr Slobodan Stijepović, stručni saradnik za

šumarstvo,

Maja Radunović, stručna saradnicu za faunu

gmizavaca i vodozemaca,

Ana Uskoković, stručna saradnica za ornitofaunu,

Belma Šestović, stručna saradnica za faunu sisara,

Jelena Radunović stručna saradnica za zaštitu životne sredine,

mr Mojaš Đurović, stručni saradnik za zaštitu životne sredine,

Aleksandar Đurović, stručni saradnik za održivi razvoj,

dr Goran Škatarić, stručni saradnik za zaštitu životne

sredine,

Radmila Vujotić, stručna saradnica za zaštitu prostora

Služba za promociju, marketing i turizam

Jovana Bojičić, šefica Službe za promociju, marketing i turizam

Snežana Vukotić, stručna saradnica za etnografsku baštinu

Aleksandra Vujović, stručna saradnica za promociju i edukaciju

Željka Vuković, stručna saradnica za promociju i edukaciju

Marina Kojović stručna saradnica za promociju i edukaciju

Svetlana Vukčević, stručna saradnica za turizam

Bogdan Đurašković, stručni saradnik za turizam

Služba za projekte i međunarodnu saradnju

mr Maša Vučinić, šefica Službe za projekte i

međunarodnu saradnju

Bjanka Prakljačić, stručna saradnica za međunarodnu saradnju

Jasmin Medunjanin, stručni saradnik za projekte

Bojana Mijović, stručna saradnica za projekte

Srećko Grabovica, stručni saradnik za projekte

Služba za finansijske i pravne poslove

Mirza Tahirović, pomoćnik direktora za finansijske i pravne poslove

Zeid Škrijelj, šef Službe za javne nabavke

Organizaciona jedinica NP Biogradska gora

Kata Varagić, direktorica

Željko Zvicer, šef Službe fizičke zaštite

Božidar Proročić, stručni saradnik za promociju i edukaciju

Mirko Laličić, stručni saradnik za saradnju sa lokalnim zajednicama

Služba za monitoring i kontrolu

Miloš Brajović, pomoćnik direktora za monitoring i kontrolu

Veselin Živanović, šef Službe za monitoring i kontrolu

Sadržaj

1. UVOD.....	6
1.1 Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem.....	6
1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području	11
1.3. Upravljač zaštićenog područja	11
1.4. Proces izrade plana upravljanja	13
2. OPIS PODRUČJA	16
2.1. Geografski položaj i prostor	16
2.2. Prirodne vrijednosti	17
2.2.1. Klima	17
2.2.2. Biodiverzitet	18
2.2.3. Geodiverzitet (geomorfologija, geologija, pedologija)	36
2.2.4. Hidrologija.....	37
2.2.5. Predione odlike	38
2.3. Kulturno - istorijske vrijednosti	39
2.3.1. Materijalna kulturna baština	39
2.3.2. Nematerijalna kulturna baština	41
2.3.3. Antropogeni pejzaž	41
2.4. Socio – ekonomske karakteristike.....	41
2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja	41
2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti.....	43
2.4.3. Javna infrastruktura	44
2.4.4. Turistička infrastruktura.....	47
2.5. Korišćenje prostora	48
2.5.1. Turizam	49
2.5.2. Poljoprivreda.....	50
2.5.3. Šumarstvo	50
2.5.4. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	51
2.5.5. Privremeni objekti.....	51

2.6. Zone i režimi zaštite	53
3. AKCIONI PLAN	56
VIZIJA.....	57
3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti	57
3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi	57
3.1.2. PODTEMA: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka.....	62
3.1.3. PODTEMA: Podzemni ekosistemi	66
3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene	67
3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti	68
3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija.....	69
3.3.1. Edukacija i interpretacija.....	69
3.3.2 Infrastruktura i ponuda u funkciji posjetilaca	70
3.3.3 Upravljanje posjetiocima	72
3.3.4 Promocija i komunikacija	74
3.4. Saradnja sa lokalnom zajednicom.....	75
3.5. Jačanje upravljačkih kapaciteta	77
3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti	77
3.5.2. Kadrovski kapaciteti	78
3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama	82
3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Lovćen i objekti privremenog karaktera na području Parka	83
3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja	84
3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih.....	Error! Bookmark not defined.
3.6. Pregled potrebnih finansijskih sredstava	Error! Bookmark not defined.
4. LITERATURA	6

1. UVOD

Plan upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen, za period 2026–2030. predstavlja strateški dokument kojim se definišu ciljevi, prioriteti i mjere za zaštitu, očuvanje i održivo korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Njegovom izradom uspostavljen je sistemski okvir za dugoročno upravljanje ovim zaštićenim područjem, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim standardima zaštite prirode.

Plan obuhvata petogodišnji period i služi kao osnova za koordinisano djelovanje upravljača, naučnih i obrazovnih institucija, državnih organa, lokalne zajednice, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Plan je dizajniran sa posebnom pažnjom na očuvanju jedinstvenih ekosistema, unapređenju infrastrukture u funkciji posjetilaca i interpretacije, kao i jačanju edukativne, naučne i kulturne uloge Parka.

Proces izrade, kao i kasnije sprovođenje Plana zasniva se na Zakonu o zaštiti prirode Crne Gore, Zakonu o nacionalnim parkovima, kao i na smjernicama Međunarodne unije za očuvanje prirode (IUCN). Dokument uvažava i relevantne nacionalne strategije iz oblasti zaštite biodiverziteta, klimatskih promjena i održivog razvoja, čime se obezbjeđuje njegoa usklađenost sa širim razvojnim i ekološkim ciljevima države.

Misija upravljača nacionalnim parkom zasniva se na odgovornom upravljanju i zaštiti prirodnih resursa, unapređivanju naučnih istraživanja i obrazovanju, uz promociji turizma zasnovanog na prirodi i tradiciji koji doprinosi lokalnoj zajednici i očuvanju prirodne baštine.

1.1 Zakonodavni i institucionalni okvir upravljanja zaštićenim područjem

Nacionalni zakonodavni okvir

Svrha izrade Plana upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen za period 2026–2030 je uspostavljanje dugoročnog, održivog i pažljivo osmišljenog okvira za zaštitu, očuvanje i racionalno korišćenje prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka. Plan omogućava efikasno planiranje aktivnosti, usklađivanje interesa različitih aktera uz poštovanje nacionalnih propisa i međunarodnih standarda zaštite prirode. Kroz jasno definisane ciljeve, mjere i mehanizme implementacije, dokument doprinosi očuvanju biološke raznovrsnosti, unapređenju posjetilačke, edukativne i naučne funkcije Parka, uz jačanje uloge lokalne zajednice u okviru održivog razvoja. Takođe, Plan se zasniva na saradnji upravljača, naučne zajednice, lokalnog stanovništva, državnih institucija i civilnog sektora, čime se obezbjeđuje usklađeno upravljanje koje podstiče skladan odnos između ljudi i prirode.

Kada je u pitanju zaštita prirode, Zakon o zaštiti prirode sa podzakonskim aktima i Zakon o nacionalnim parkovima predstavljaju krovne zakone u crnogorskom zakonodavstvu.

Zakon o zaštiti prirode („Sl. list CG“ br. 054/16, 018/19, 084/24) uređuje uslove i način zaštite i očuvanja prirode i definiše ciljeve, kao i subjekte zaštite prirode i njihove obaveze. Između

ostalog, ovim zakonom definisane su i kategorije zaštićenih područja, odgovorne institucije, kao i osnovni upravljački dokumenti za zaštićena područja.

Akcionim planom za ispunjenje završnih mjerila za Poglavlje 27, predviđene su izmjene i dopune Zakona o zaštiti prirode i ovaj postupak je u toku.

Članom 34. ovog Zakona, zaštićeno dobro *nacionalni park* proglašava Skupština Crne Gore.

Članom 55. istog Zakona, zaštićenim područjem upravlja upravljač koji ispunjava uslove u pogledu kadra, organizacione osposobljenosti za obavljanje poslova zaštite, unapređenja, promovisanja i održivog razvoja zaštićenog područja. Kada je u pitanju nacionalni park, resorno ministarstvo utvrđuje ispunjenost uslova.

Pored Zakona o zaštiti prirode, Zakon o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14 i 39/16) uređuje upravljanje nacionalnim parkovima u Crnoj Gori. Prema Zakonu o nacionalnim parkovima, zaštita, unapređivanje i razvoj nacionalnih parkova je djelatnost od javnog interesa. Ovim zakonom definisane su granice, nacionalnih parkova, upravljanje, zone zaštite, mjere uređivanja i unapređenja prirodnih dobara, kao i druga pitanja od značaja za korišćenje nacionalnih parkova.

Prema Članu 5. ovog Zakona, nacionalnim parkovima upravlja privredno društvo sa svojstvom pravnog lica, koje treba da ispunjava uslove za upravljanje zaštićenim prirodnim dobrima propisane zakonom kojim je uređena zaštita prirode. Privredno društvo upravlja nacionalnim parkovima na osnovu planova upravljanja i godišnjih programa upravljanja i vrši djelatnost u skladu sa aktom o osnivanju i zakonom. U Članu 41. navedeno je da će se privredno društvo osnovati u roku od šest mjeseci od dana stupanja na snagu ovog Zakona, a da će do osnivanja privrednog društva nacionalnim parkovima upravljati Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore.

Privredno društvo u vršenju upravljanja nacionalnim parkovima obavlja sljedeće poslove: preduzima mjere i aktivnosti za ostvarivanje utvrđene politike u upravljanju, korišćenju, zaštiti, razvoju i unapređivanju nacionalnih parkova; stara se o sprovođenju plana upravljanja i donosi godišnji program upravljanja; sprovodi mjere zaštite u skladu sa režimom zaštite, kao i druge poslove utvrđene zakonom i aktom o osnivanju.

Pravni osnov za donošenje planova upravljanja nacionalnim parkovima

Pravni osnov je u članu 58. Zakona o zaštiti prirode, koji propisuje da Vlada Crne Gore donosi Plan upravljanja na period od pet godina i implementira ga kroz usvajanje Godišnjih programa upravljanja. Plan upravljanja zaštićenim prirodnim dobrom je planski dokument kojim se planiraju mjere i aktivnosti zaštite i očuvanja zaštićenog prirodnog dobra, i predstavlja osnovu za upravljanje i korišćenje prirodnog dobra za ekonomske, socijalne i ekološke namjene.

Zakonske odredbe za izradu Plana upravljanja date su i Zakonom o nacionalnim parkovima. Član 14. ovog zakona propisuje da planove upravljanja izrađuje JPNPCG, uz prethodno pribavljeno mišljenje nadležnog ministarstva. Istim članom ovog zakona propisano je da se Godišnji program upravljanja donosi u skladu sa Prostornim planom posebne namjene i Planom upravljanja, uz prethodno pribavljenu saglasnost Ministarstva.

Ostala pravna regulativa: Zakon o šumama („Sl.list CG“, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.); Zakon o životnoj sredini („Sl.list CG“, br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima; Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva („Sl.list CG“, br.18/19

i 84/24); Zakon o vodama („Sl.list CG“, br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24); Zakon o divljači i lovstvu („Sl.list CG“, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25); Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi („Sl.list CG“, br.17/18, br.69/25); Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl.list CG“, br. 80/05, br. 59/11 i br.52/16); Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu („Sl.list CG“, br. 59/11, br.75/18); Zakon o zaštiti kulturnih dobara („Sl.list CG“, br.49/10, 40/11, 44/17, 18/19, 084/24); Zakon o poljoprivrednom zemljištu („Sl.list CG“, br. 15/92, 59/92, br. 32/11); Zakon o putevima („Sl.list CG“, br. 82/20, br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu („Sl.list CG“, br.2/18, br.4/18, 13/18, 25/19, 67/19 i 76/20); Zakon o energetici („Sl.list CG“, br.5/16, 51/17 i 82/20); Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta („Sl. list CG“, br. 76/06).

Nacionalni park Lovćen – zaštićeno prirodno dobro u nacionalnom i međunarodnom kontekstu

Prema Članu 22. Zakona o zaštiti prirode „*nacionalni park je prirodno područje kopna ili područje mora, odnosno kopna i mora koje je određeno da štiti ekološki integritet jednog ili više ekosistema za sadašnje i buduće generacije, radi onemogućavanja neadekvatnog korišćenja prirodnih dobara ili drugih štetnih radnji i aktivnosti i obezbjeđivanja duhovnih, naučnih, obrazovnih, rekreativnih potreba i potreba posjetilaca koje su saglasne sa očuvanjem životne sredine i kulture. U nacionalnom parku zabranjeno je vršiti radnje i aktivnosti i obavljati djelatnosti kojima se ugrožava izvornost prirode; Zabrane, izuzeci od zabrana, korištenje prirodnih dobara i ostali aspekti vezani za nacionalne parkove detaljno su propisani Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, 028/14, 039/16)“.*

Prema domaćem zakonodavstvu, svi nacionalni parkovi u Crnoj Gori odgovaraju kategoriji II. Nacionalni park Lovćen je kandidovan kao EMERALD područje 2005. godine, pod šifrom ME000000A i sa ukupnom površinom od 6267 ha. Kao EMERALD područje je kandidovano na osnovu prisustva vrsta sa popisa Bernske konvencije (npr. *Rupicapra rupicapra*) i staništa od evropskog značaja (kombinacija subalpskih šuma, krških travnjaka i mješovitih šuma; hrastovo-bukove šume, mišarke, krški travnjaci - Rezolucija 4).

Takođe prostor Lovćena je Područje od međunarodnog značaja za floru (Important Plant Area - IPA).

Nacionalni planski i strateški okvir

Prostorni plan Crne Gore do 2040. godine („Sl.list CG“, br. 68/25) predstavlja najvažniji planski dokument kojim se planira razvoj i opšta osnova organizacije, korišćenja i uređenja prostora Crne Gore do 2040. godine. Njime se određuju ciljevi, pravila i mjere prostornog, ekonomskog, socijalnog, ekološkog, infrastrukturnog i kulturnoistorijskog razvoja i utvrđuje dugoročna politika racionalnog korišćenja prostora, kroz razvoj svih funkcija i djelatnosti. Planskim konceptom organizacije i uređenja prostora, definiše se opšta namjena i korišćenje prostora, koncept mreže naselja, plan korišćenja i namjene mora, razvoj privrede, razvoj infrastrukturnih sistema.

Nacionalna strategija održivog razvoja Crne Gore do 2030. godine (NSOR) prepoznaje zaštićena područja, uključujući nacionalne parkove, kao ključne komponente prirodnog kapitala i održivog razvoja države. Strategija ističe potrebu za očuvanjem biodiverziteta i ekosistema kroz unapređenje sistema upravljanja i integraciju sa širim nacionalnim i međunarodnim okvirima

zaštite prirode. Takođe se naglašava značaj efikasnog upravljanja zaštićenim područjima, posebno kroz izradu i primjenu planova upravljanja, kao i jačanje institucionalnih kapaciteta. Ova Strategija predviđa uključivanje Crne Gore u mrežu Natura 2000 i razvoj nacionalne ekološke mreže, čime se dodatno podvlači važnost očuvanja vrijednosti nacionalnih parkova.

Posljednja *Nacionalna strategija biodiverziteta i akcioni plan (NBSAP)* urađena je za period za period 2016-2020. godina. Ministarstvo ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera je pokrenulo izradu nove Nacionalne strategije biodiverziteta sa Akcionim planom. Ovim dokumentom biće definisani nacionalni prioriteti u oblasti biodiverziteta, uz istovremeno ispunjavanje obaveza koje proizilaze iz međunarodnih sporazuma i procesa pristupanja EU, gdje je zaštita prirode jedan od ključnih elemenata Poglavlja 27.

Nacionalna strategija u oblasti klimatskih promjena do 2030. godine predstavlja ključni dokument Crne Gore za usmjeravanje aktivnosti u domenu mitigacije i adaptacije na klimatske promjene. Dokument je izrađen u skladu sa nacionalnim razvojnim politikama i međunarodnim obavezama, uključujući ciljeve Pariskog sporazuma i usklađenost sa zakonodavstvom Evropske unije. Zaštićena prirodna područja su prepoznata kao osjetljiva područja izložena efektima klimatskih promjena.

Međunarodni pravni i strateški okvir zaštite

Međunarodne konvencije

Crna Gora je potpisnica značajnih međunarodnih sporazuma i konvencija iz oblasti životne sredine i zaštite prirode. Ratifikovani i publikovani međunarodni ugovori, shodno članu 9 Ustava Crne Gore („Sl. list CG“, br. 01/07) predstavljaju integralni dio zakonodavstva i imaju primat u odnosu na nacionalno zakonodavstvo.

Pored Konvencije o biološkoj raznovrsnosti (CBD, „Sl.list SRJ“, br.011/01-28), Crna Gora je potpisnica Konvencije o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO, „Sl.list SRJ“, br.056/74-1771), Konvencije o močvarama koje su od međunarodnog značaja, posebno kao staništa ptica močvarica (Ramsar konvencija, „Sl.list SRJ“, br.009/77-675), Konvencije o očuvanju divlje flore i faune prirodnih staništa (Bernska konvencija, „Sl.list CG“, br. 07/08), Konvencije o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija, Sl.list CG br.06/08-147), Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje flore i faune (CITES, „Sl.list SRJ“, br.011/01-3), Arhuska konvencija („Sl. list CG“, br.77/09), Sporazum o zaštiti afričko-evroazijskih migratornih ptica močvarica (AEWA, „Sl. list CG“, br. 01/2011), Sporazum o zaštiti šišmiša u Evropi (EUROBATS, „Sl list CG“, br. 16/10).

Crna Gora je punopravna članica *Konvencije o biološkoj raznovrsnosti* (CBD) od 2006. godine. Ova Konvencija je globalni sporazum koji ima tri glavna cilja: očuvanje biološke raznolikosti, održivo korišćenje njenih komponenti i pravednu raspodjelu koristi od genetskih resursa. Crna. Kroz promovisanje ekosistemskog pristupa, konvencija daje poseban značaj međusobnim odnosima između očuvanja i održivog korišćenja prirodnih resursa i održivog razvoja ljudskih zajednica.

Konvencija o zaštiti svjetske prirodne i kulturne baštine (UNESCO) je međunarodni pravni instrument radi očuvanja, zaštite i promocije prirodnih i kulturnih dobara od izuzetne univerzalne vrijednosti kako bi se sačuvala za buduće generacije.

Konvencija o vlažnim područjima (Ramsarska konvencija) je međunarodni ugovor formiran sa ciljem očuvanja i održivog korišćenja vlažnih područja širom svijeta. Cilj ovog dokumenta je očuvanje onih područja na Zemlji koja su od presudne važnosti za opstanak mnogih biljnih i životinjskih vrsta i njihovih zajednica od kojih mnoge čovjek koristi i u određenoj mjeri zavisi o njima te kroz mnogostruku korisnu ulogu koju ova područja imaju u životu ljudi

Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa (Bernska konvencija) je obavezujući međunarodni pravni instrument u području zaštite prirode s ciljem očuvanja divljih životinja, biljaka i njihovih prirodnih staništa, a posebno ugroženih, osjetljivih i migratornih vrsta i njihovih staništa obavezujući države da integrišu zaštitu prirode u nacionalne politike i planiranje. U okviru Bernske konvencije uspostavljena je Emerald mreža, evropska mreža područja od posebnog značaja za očuvanje prirode koja predstavlja osnovu za dalju integraciju u evropsku mrežu zaštićenih područja Natura 2000.

Konvencija o očuvanju migratornih vrsta divljih životinja (Bonska konvencija - CMS) je jedan je od temeljnih propisa iz područja zaštite prirode, nastao s ciljem očuvanja migratornih vrsta divljih životinja i staništa u čitavom području njihova rasprostranjenja, a posebno vrsta koje imaju nepovoljan konzervacijski status.

Konvencija o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divlje faune i flore (CITES) je međunarodni sporazum koji reguliše međunarodnu trgovinu ugroženim divljim vrstama. Njen cilj je da spriječi da međunarodna trgovina ugrozi opstanak tih vrsta, kontrolišući uvoz, izvoz i reizvoz zaštićenih vrsta kroz sistem dozvola.

Konvencija o pristupu informacijama o životnoj sredini, učešću javnosti u donošenju odluka i pristupu pravdi (Arhuska konvencija) je međunarodni sporazum koji građanima daje ključna prava u vezi sa životnom sredinom: pravo na pristup informacijama, pravo na učešće u donošenju odluka i pravo na pristup pravosuđu. Cilj joj je da omogući aktivno učešće javnosti u ekološkim politikama i da na taj način doprinese zaštiti životne sredine.

1.2. Osnovne informacije o zaštićenom području

Osnovni podaci	
<i>Naziv zaštićenog područja</i>	NP Lovćen
<i>Kategorija zaštićenog područja</i>	II
<i>Godina proglašenja zaštićenog područja</i>	1952. godina
<i>Površina</i>	6.220 ha
<i>Međunarodni status</i>	Međunarodno „Značajno područje za biljke” IPA (Important Plant Areas) Potencijalno Emerald područje (ME000000A)
<i>Karakteristični ekosistemi</i>	Pet vegetacijskih pojaseva sa karakterističnim bukovim šumama i vegetacijom pašnjačkih kamenjara
<i>Osnovni podaci o biodiverzitetu</i>	1300 vrsta zeljastih i drvenastih biljaka, sa 139 endema Balkanskog poluostrva. Najmanje 16 vrsta gmizavaca i vodozemaca Raznovrsna ornitofauna sa oko 200 vrsta Prisutno je 8 vrsta krupnih sisara, kao i raznovrsna fauna slijepih miševa i glodara

1.3. Upravljač zaštićenog područja

JPNPCG osnovano je na osnovu Odluke o osnivanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove („Sl. list CG“, br. 39/92), a nastavilo sa radom u skladu sa Zakonom o nacionalnim parkovima („Sl. list CG“, br. 28/14, 39/16) i Odlukom o organizovanju Javnog preduzeća za nacionalne parkove Crne Gore („Sl. list CG“, br. 20/11).

Osnivač preduzeća je Skupština Crne Gore.

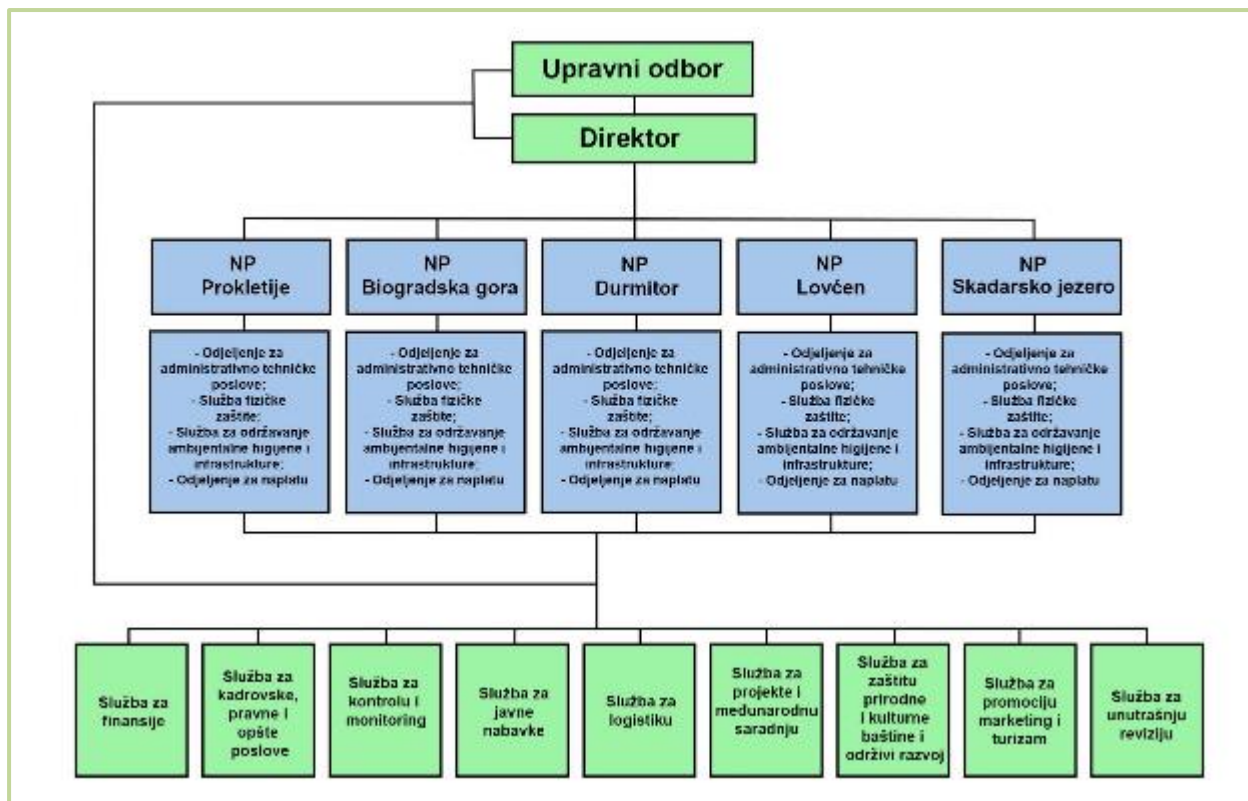
Statut preduzeća je donesen od strane Upravnog odbora dana 09.05.2011. godine, a stupio je na snagu nakon davanja saglasnosti na isti nadležnog Ministarstva održivog razvoja i turizma. Posljednje izmjene i dopune Statuta Preduzeća donesene su 23.03.2023. godine.

U skladu sa navedenim, određene su unutrašnje organizacione jedinice Preduzeća: Nacionalni park Biogradska gora, Nacionalni park Durmitor, Nacionalni park Lovćen, Nacionalni park Skadarsko jezero i Nacionalni park Prokletije.

U okviru organizacionih jedinica, formirane su sljedeće službe i odjeljenja: Služba za fizičku zaštitu, Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Odjeljenje za administrativno tehničke poslove i Odjeljenje za naplatu.

Radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjenih funkcija na nivou Preduzeća, formirane su Službe zajedničkih poslova sa sjedištem u Podgorici: Služba direktora, Služba za zaštitu prirode i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Služba za finansije, Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za kontrolu i monitoring, Služba za logistiku i Služba za javne nabavke.

Pored nacionalnih parkova, JPNPCG upravlja Spomenikom prirode Botanički vrt Dulovine, a kroz ugovor o zakupu privremeno upravlja i Parkom prirode Ulcinjaska solana.

Grafikon 1: Organizacija poslovanja JPNPCG

Direktor Nacionalnog parka Lovćen rukovodi radom organizacione jedinice, kao i svim službama koje obavljaju poslove za potrebe Parka. Nadzire i koordinira sve aktivnosti u Parku i odgovara za rad organizacione jedinice kojom rukovodi.

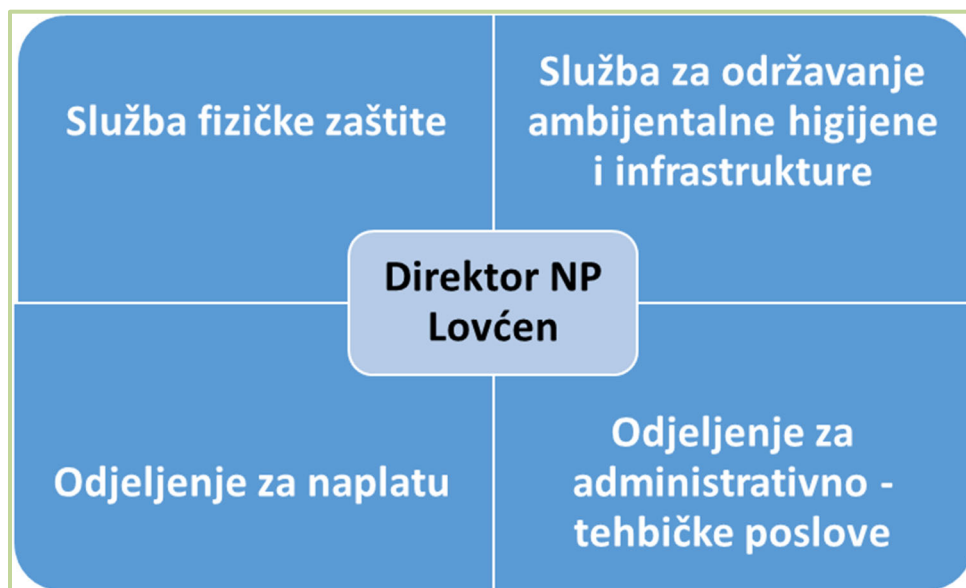
U okviru ove, kao i u okviru svih organizacionih jedinica Preduzeća, formirane su sljedeće službe i odjeljenja:

- **Služba za fizičku zaštitu.** Glavni zadatak ove Službe je osigurati sigurnost i zaštitu imovine i ukupnog prostora Nacionalnog parka Lovćen. To uključuje kontrolu terena, nadzor na ulazima i izlazima u Park, reagovanje na incidente, sprječavanje krivolova, kao i drugih nelegalnih aktivnosti na prostoru Parka.
- **Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture.** Služba je odgovorna za održavanje higijene i čistoće unutar Parka, uključujući čišćenje staza, otpada itd. Takođe, brine se o održavanju mobilijara, kao i infrastrukture u Parku (puteva, staza i sl.).
- **Odjeljenje za administrativno tehničke poslove.** Odjeljenje obavlja administrativne poslove vezane za upravljanje Parkom, kao što su: vođenje evidencije, priprema dokumentacije,

komunikacija s nadležnim organima i sl. Takođe, brine se o tehničkim aspektima Parka, kao što su održavanje vozila, opreme i sl.

- *Odjeljenje za naplatu.* Odjeljenje se bavi poslovima vezanim za naplatu ulaznica ili drugih taksi koje se primjenjuju u Parku.

Svaka od ovih službi/odjeljenja ima svoj specifičan zadatak i doprinosi efikasnom upravljanju i očuvanju Nacionalnog parka Lovćen, omogućavajući posjetiocima ugodno iskustvo u prirodnom okruženju.

Grafikon 2: Organizacija poslovanja NP Lovćen

1.4. Proces izrade plana upravljanja

Izrada Plana upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen predstavlja složen, višefazan proces, koji obuhvata analizu postojećeg stanja, definisanje strateških ciljeva, konsultacije sa zainteresovanim stranama i lokalnom zajednicom, javne rasprave i konačno usvajanje dokumenta. Cjelokupan proces zasnovan je na principima stručnosti, inkluzivnosti i transparentnosti s ciljem da Plan odgovori na potrebe zaštite prirode i održivog razvoja.

Proces izrade Plana upravljanja odvijao se kroz sljedeće faze:

Pripremna faza: Prikupljanje i analiza relevantnih podataka o Nacionalnom parku Lovćen; pregled važećih zakonskih okvira, međunarodnih konvencija, strateških i prostorno-planskih dokumenata; Formiranje radne grupe zadužene za izradu Plana na nivou Javnog preduzeća za Nacionalne parkove Crne Gore, uključujući saradnike iz organizacione jedinice nacionalnog parka Lovćen.

Analiza stanja i identifikacija problema: Definisanje i procjena stanja prirodnih, socioekonomskih i kulturnih vrijednosti Parka; Identifikacija ključnih izazova i prijetnji po očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti; Dobijanje smjernica za izradu Plana, zasnovanih na nacrtu *Priručnika za*

izradu planova upravljanja zaštićenim područjima u Crnoj Gori, koje služe kao polazna osnova za proces planiranja.

Definisanje vizije, ciljeva i mjera: Definisanje vizije, postavljanje dugoročnih ciljeva upravljanja ; Formulisanje specifičnih ciljeva i aktivnosti za ostvarenje postavljenih ciljeva; Razrada indikatora specifičnih ciljeva i indikatora sprovođenja aktivnosti radi praćenja implementacije Plana.

Uključivanje zainteresovanih strana: Organizovanje participativnih sastanaka sa predstavnicima lokalnih zajednica, stručnjacima iz oblasti bioloških nauka, civilnim sektorom i drugim relevantnim akterima; Uključivanje predstavnika turističkog sektora, poljoprivrednika i lokalne privrede radi postizanja balansa između zaštite prirode i održivog razvoja; Prikupljanje sugestija i komentara putem javnih rasprava i digitalnih platformi.

Organizovanje radionica i proces izrade nacrt dokumenta: Sprovođenje radionica za zajedničke službe i zaposlene u organizacione jedinice NP Lovćen sa angažovanim ekspertima za izradu Plana upravljanja. Glavni cilj radionice je da se kroz definisanje ciljeva i izazova uz usklađivanje sa najboljim praksama kroz interaktivni pristup definiše jasan okvir Akcionog plana u budućem Planu upravljanja; Prikupljeni podaci i sugestije sa radionica takođe se koriste za izradu nacrt Plana upravljanja;

Usvajanje i implementacija: Prezentacija konačne verzije nacrt Plana dostavlja se upravnom odboru JPNPCG na upoznavanje sa dokumentom, zatim i nadležnim institucijama: Ministarstvu ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera i Agenciji za zaštitu životne sredine. Na osnovu prihvaćenog Plana upravljanja od strane Vlade CG pristupa se izradi godišnjeg Programa upravljanja NP Lovćen u kome su definisani operativni postupci, rokovi i odgovornosti za sprovođenje aktivnosti. Kontinuirano praćenje i evaluacija implementacije Plana zasniva se na izvještajima realizacije jednogodišnjeg programa, uz mogućnost prilagođavanja mjera novim izazovima i potrebama, što je u skladu sa adaptivnim upravljanjem predloženim u Priručniku za izradu Planova upravljanja.

Ovako postavljen proces, zasnovan na principima inkluzivnosti i transparentnosti, omogućava da Plan upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen odgovori na zahtjeve zaštite prirode i održivog razvoja, i na kraju da doprinese unapređenju kvaliteta života lokalnog stanovništva.

Participacija lokalne zajednice u procesu izrade Plana upravljanja: Polazeći od činjenice da lokalna zajednica ima važnu ulogu u očuvanju i razvoju Parka, njihovo znanje, iskustvo i izražene potrebe predstavljale su smjernice za oblikovanje određenih ciljeva i aktivnosti Plana. Tokom izrade dokumenta organizovana su dva participativna sastanka sa predstavnicima lokalnih zajednica, poljoprivrednim proizvođačima, turističkim operaterima i drugim akterima iz područja koja gravitiraju Parku. Tokom sastanaka diskutovalo se o ključnim pitanjima vezanim za očuvanje prirodnih vrijednosti, mogućnostima unapređenja turističke ponude, razvoju infrastrukture i prioritetima u zajedničkom upravljanju resursima. Prikupljene sugestije i predlozi lokalne zajednice integrisani su u nacrt Plana upravljanja, što je doprinijelo da dokument prepozna i osnaži njihovu ulogu u procesu izrade.

Uspješna implementacija Plana u velikoj mjeri da zavisi od aktivnog učešća lokalne zajednice. Kroz partnerstva sa upravljačem Parka, lokalna zajednica će se uključiti u realizaciju konkretnih aktivnosti - od zaštite prirode i edukacije, do razvoja turističke i poljoprivredne ponude koja je u

skladu sa principima održivosti. Jačanjem kapaciteta, podsticanjem lokalnih inicijativa i ostvarivanjem kontinuirane komunikacije, Plan upravljanja nastoji da lokalnom stanovništvu omogući aktivnu ulogu u oblikovanju budućnosti Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine Parka, uz istovremeno unapređenje kvaliteta života i očuvanje zajedničke baštine.

2. OPIS PODRUČJA

2.1. Geografski položaj i prostor

Planina Lovćen se nalazi na jugu primorskog lanca visokih planina dinarskog sistema i neposredno uz primorje naglo se diže do svojih najviših vrhova. Geografski, Lovćen zauzima položaj prema susjednim planinama Orjenu (1895m) na sjeverozapadu i Rumiji (1595m) na jugoistoku, između kojih se nalaze niži planinski vrhovi i masivi.

NP Lovćen zauzima i centralni dio lovcenskog masiva, od podgorine u zaleđu Bokokotorskog zaliva do najviših vrhova.

Površina Parka iznosi 6220ha, a nadmorska visina se kreće od 939 mnv (Ugnji) do 1749 mnv na vrhu Štirovnika i 1657 mnv na Jezerskom vrhu.

Geografski položaj koji je pod uticajem tri klime (mediteranske, kontinentalne i planinske), uslovio je bogastvo i raznovrsnost biljnog svijeta.

Na Lovćenu i njegovom masivu srijeću se brojni i raznovrsni oblici reljefa: kamenite padine sa brojnim škrapama, jamama i dubokim vrtačama i dva kraška polja: Cetinjsko i Njeguško.

Stari put od Kotora do Lovćena i njegove serpentine predstavljaju pravo graditeljsko remek djelo.

Lovćen je povezan sa Prijesticom Cetinje i od nje je udaljen nekih 20 km, a vrlo je blizu gradovima na crnogorskom primorju: Budva, Kotor i Herceg Novi, što mu sa tog aspekta daje izuzetno povoljan geografski položaj.

Geografske koordinate na kojima se nalazi Lovćen su sledeće: 42°24'02" SGŠ, 18°49'33" IGD.

Mapa 1: Geografski položaj NP Lovćen

2.2. Prirodne vrijednosti

2.2.1. Klima

Izuzetnost klimatskih karakteristika područja ogleda se u interakciji morskih i planinskih vazdušnih strujanja. Na relativno malom prostoru prepliću se uticaji sredozemne, planinske i umjereno-kontinentalne klime. Neposredna blizina mora snažno modifikuje planinsku klimu kakvu ima veliki Dinarski planinski masiv. Tople vazdušne struje iz sjeverne Afrike, prelaskom preko Sredozemlja u znatno transformisanom obliku prelaze preko oblasti planinskog zaleđa Jadranskog mora kome pripada ovo područje. Dok su u okruženju biometeorološki uslovi izuzetno nepovoljni, na području Parka vladaju ugodni klimatski parametri sa veoma povoljnim kombinacijama temperature i vlage. Lovćen sa okolinom predstavlja graničnu oblast između kontinentalne klime sa jedne strane i mediteransko-maritimne klime sa druge strane. Na ovom području surovost i ekstremnost kontinentalne klime je u velikoj mjeri amortizovana maritimnim uticajem.

Prostor planine Lovćen je poznat po izrazito velikoj količini padavina, posmatrano u srednjem višegodišnjem režimu padavina. Prosječna godišnja količina padavina kreće se oko 3000 - 4000 l/m². Od ukupne godišnje sume padavina oko 70% se infiltrira u podzemlje. Srednja maksimalna visina snježnog pokrivača zabilježena u dugogodišnjem periodu kreće se oko 150cm. Srednji

godišnji broj dana sa snijegom preko 50cm, kreće se od 10 u nižim, do 30 dana godišnje u višim predjelima područja Lovćena.

Srednja godišnja temperatura vazduha na području kreće se od 4-10°C. Planinski vrhovi imaju najnižu temperaturu, dok su niži predjeli eksponirani ka moru najtopliji, sa srednjom godišnjom temperaturom od oko 10°C.

Relativna vlažnost vazduha tokom jula mjeseca u središnjem dijelu dana kreće se od 55-65%, u januaru 70-80%.

2.2.2. Biodiverzitet

Flora i vegetacija

Mediterranski položaj (blizina mora) planine Lovćen i njegova orografija (visinski gradijent), usloveli su razvoj specifične flore i vegetacije, uz prisustvo velikog broja endemskih vrsta i zajednica na veoma ograničenom prostoru.

Pretpostavlja se da na području Lovćena egzistira oko 1300 biljnih taksona, nivoa vrste i podvrste. Floru cijele planine Lovćen, pa tako i Nacionalnog Parka, karakterišu endemi lokalnog rasprostranjenja, brojni dinarski i balkanski endemi, vrste zaštićene nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim regulativama, kao i raznovrsna i veoma bogata ljekovita, aromatična i medonosna flora.

Posebno važni taksoni za očuvanje genofonda i biodiverziteta su lokalni endemi, arealom ograničeni na područje Parka. Kao takvi navode se: lovćenski zvončić (*Edraianthus wettsteinii* subsp. *lovcenicus*) i *Berteroa gintlilii*, *Dianthus nicolai*, *Lamium lovcenicum*, *Verbascum abietinum*

var. *lovcense*, *Hieracium cernagorae* subsp. *krstacense*, *Hieracium chlorophyton* subsp. *marchesettianum*, *Hieracium pichleri* subsp. *chloripedunculatum*. Međutim, sem lovćenskog zvončica (*Edraianthus wettsteini* subsp. *lovcenicus* i *Hieracium chlorophyton* subsp. *marchesettianum*), ostali nalazi su ili taksonomski sporni (*Lamium lovcenicum*), ili su promijenili taksonomski status i nivo endemizma (*Diantus nicolai* u *Diantus petraeus*, *Verbascum abietinum* var. *lovcense* u *Verbascum nigrum* subsp. *abietinum*), ili još uvijek nijesu potvrđeni na terenu (*Hieracium cernagorae* subsp. *krstacense* i *Hieracium pichleri* subsp. *chloripedunculatum*). Slično je i sa vrstom *Berteroa ginlii* čije je prisustvo ustanovljeno sedamdesetih godina prošlog vijeka, međutim ovaj nalaz nije potvrđen tokom višegodišnjeg istraživanja područja od strane stručne službe JPNPCG.

U flori ovog područja ističemo i značaj vrste Lakušićev zvončić *Edraianthus x lakusicii* V. Stevanović & D. Lakušić koja je hibridni takson nastao ukrštanjem *E. tenuifolius* x *E. wettsteinii* subsp. *lovcenicus*. Dijeli isto stanište sa lovćenskim zvončićem.

Dragocjenu endemsku floru čine i: *Viburnum maculatum*, *Scilla lacusicii*, *Fritillaria messanensis* subsp. *gracilis*, *Crocus tommasinianus*, *Genista sylvestris* subsp. *dalmatica*, *Moltkia petraea*, *Petteria ramentaceae*, *Seseli globiferum*, *Saxifraga federici - augusti*, *Bupleurum karglii*, *Silene reichenbachii*, *Amphoricarpus neumayerianus*, *Achillea abrotanoides*, *Athamanta haynaldii*, *Tanacetum cinerariifolium*, *Dianthus ciliatus* subsp. *dalmaticus*, *Dianthus giganteus* subsp. *croaticus*, *Minuartia graminifolia* subsp. *clandestina*, *Pedicularis brachyodonta*, *Malcolmia orsiniana* subsp. *angulifolia*, *Edraianthus tenuifolius*, *Cerastium decalvans*, *Cerastium grandiflorum*, *Silene reichenbachii* subsp. *reichenbachii*, *Micromeria longipedunculata*, i brojni drugi.

Na osnovu raspoloživih literaturnih i terenskih podataka, na području Parka prisutno je najmanje 145 endema Balkanskog poluostrva (uključujući i endeme Lovćena i CG) i preko 46 subendema. Na nacionalnoj listi zaštićenih vrsta („Sl. list RCG“, br. 76/06) nalazi se 57 taksona, a na međunarodnim listama prisutno je 6 taksona (Tabela 1)

Tabela 1: Status značajnih vrsta na nacionalnim i međunarodnim listama

Vrsta	End. / subend.	ZZ „Sl. list RCG“ 76/06	CG Prelimin. Crvena lista	Eu IUCN Red List	BC, HD, CITES sa Eu uredbom
<i>Edraianthus wettsteinii</i> subsp. <i>lovcenicus</i>	+ Lovćena	+	CR	-	-
<i>Hieracium chlorophyton</i> subsp. <i>marchesettianum</i>	+ Lovćena	-	-	-	-
<i>Cardamine montenegrina</i>	+ CG	-	-	-	-
<i>Berteroa gintlilii</i>	+ CG, ?BH	+	-	-	-
<i>Viburnum maculatum</i>	+ CG, BH	+	-	DD ? unknown	-
<i>Hieracium plumulosum</i>	+	-	-	-	-

Vrsta	End. / subend.	ZZ „Sl. list RCG“ 76/06	CG Prelimin. Crvena lista	Eu IUCN Red List	BC, HD, CITES sa Eu uredbom
	CG, BH				
<i>Anacamptis pyramidalis</i>	-	+	-	LC ↓ decreasing	BC Annex I HD Annex II, IV CITES Annex II, B
<i>Himantoglossum caprinum</i>	-	+	-	NT ↓ decreasing	BC Annex I HD Annex II, IV CITES Annex II, B
? <i>Pulsatilla vulgaris</i> subsp. <i>grandis</i>	-	+	-	LC ↓ decreasing	BC Annex I HD Annex II, IV
<i>Galanthus nivalis</i>	-	+	-	NT ↓ decreasing	HD Annex V CITES Annex II, B
<i>Gladiolus palustris</i>	-	+	-	DD ↓ decreasing	HD Annex II, IV
<i>Narcissus poeticus</i> subsp. <i>radiiflorus</i>	-	+	-	DD ? unknown	BC Annex I

DD - data deficient (nedostaju podaci); LC - least concern (najmanja briga); NT - near threatened (skoro ugrožena); CR - critically endangered (kritično ugrožena)

Koviljka Stanković-Tomić, 1970, ne potvrđuje Pančičev nalaz za vrstu *Pulsatilla vulgaris* subsp. *grandis*. Nema ni novijih podataka za prisustvo ove vrste na području Lovćena.

Osim prirodnih životnih uslova, antropogeni faktor je značajno definisao sadašnju u odnosu na raniju (potencijalnu) vegetaciju i vrste koje je čine. Nekadašnji gusti šumski kompleksi, uglavnom bukove šume, trpeći snažne negativne uticaje dosta su prorijeđeni, čime su kraški elementi reljefa još više došli do izražaja. Pa ipak, šume su dominantni ekosistemi na području ovog Parka.

Glavna karakteristika lovćenske vegetacije jeste njena izrazita visinska raščlanjenost. Smjenjuje se 5 vegetacijskih pojaseva i u okviru njih 10 zajednica potencijalne prirodne vegetacije. Na području Parka, submediteransku klimazonalnu vegetaciju crnog graba (*Seslerio-Ostryetum*), sa porastom nadmorske visine, smjenjuje klimazonalna vegetacija bukovih šuma, a zatim pojas planinskih rudina, koje obrastaju najviše vrhove. Strme, kamenite sjeverne i sjeveroistočne strane Štirovnika, a parcijalno i Jezerskog vrha, na siromašnom i plitkom zemljištu, zauzima zajednica endemoreloktnog bora munike, koja je stavljena pod poseban režim zaštite.

Pored klimazonalne vegetacije, na Lovćenu je prisutna i sekundarna vegetacija livada, vegetacija pašnjačkih kamenjara, kao i azonalna vegetacija pukotina krečnjačkih stijena i točila. Takođe, u manjoj mjeri se javlja i vegetacija korova kao i ruderalna vegetacija.

Kao azonalni tip vegetacije dominira vegetacija pašnjačkih kamenjara predstavljena zajednicama *Stipo-Salvietum officinalis* i *Genisto-Globularietum belidifoliae*, nastale degradacijom klimazonalnih šumskih zajednica. Obiluju ljekovitom, aromatičnom i medonosnom florom.

Na krečnjačkim stijenama razvijena je vegetacija pukotinarki endemične zajednice *Campanulo-Moltkeetum petrae*, rasprostranjena na čitavom području Lovćena. Na strmim stranama najviših vrhova planine i na primorskim padinama nalazi se pionirska vegetacija točila zajednice *Drypetum linnaeanae*.

Kao međunarodno značajna staništa definisana su ona koja se nalaze na EU Direktivi o staništima. U NP Lovćen je zabilježeno 18 međunarodno značajnih tipova staništa:

- 4060 Planinske i borealne vrištine;
- 4090 Endemične oromediteranske ježolike vrištine;
- 5130 Formacije kleke (*Juniperus communis*) u vrištinama ili karbonatnim travnjacima;
- 5210 Makija sa mediteranskim klekama (*Juniperus sp.*);
- 6170 Alpijski i subalpijski travnjaci na karbonatima;
- 6210 Poluprirodni suvi karbonatni travnjaci i pašnjaci sa facijesima žbunjaka (*Festuco-Brometalia*) (*važna staništa orhideja);
- 62A0 Istocni submediteranski suvi travnjaci (*Scorzoneretalia villosae*);
- 6510 Nizijske livade košanice (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*);
- 6520 Planinske livade košanice;
- 6430 Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa;

- 7140 - Prelazne tresave;
- 8140 Istocnomediteranski sipari;
- 8210 Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom;
- 8310 Jame i pecine zatvorene za posjete;
- 91M0 Panonsko-balkanske šume cera i kitnjaka;
- 91K0 Ilirske bukove šume (*Aremonio-Fagion*);
- 95A0 Šume munike i moliike visokih oromediteranskih planina;
- *9530 (Sub)mediteranske šume endemičnih crnih borova.

Staništa koja su obilježena * su prioriteta za EU.

Šumski ekosistemi

Šume u nacionalnim parkovima su šume posebne namjene. Predstavljaju naročite prirodne vrijednosti i prvenstveno su namijenjene za naučna istraživanja i nastavu, odmor i rekreaciju. Dakle, šume u nacionalnim parkovima su šume u kojima se prvenstveno ističu opštekorisne funkcije i imaju status javnog dobra. Takođe imaju višestruku ulogu u kontekstu klimatskih promjena, povećanog rizika od požara i drugih štetnih uticaja. Ističu bogatstvom biodiverziteta, sa različitim vrstama drveća i grmlja, što im osigurava stabilnost.

Šume zauzimaju 67% površine (4189ha) i predstavljaju dominantan ekosistem u NP Lovćen. Dominiraju bukove šume *Fagetum montenegrinum montanum* koje su prisutne sa 3 subasocijacije - *F. montenegrinum sesleriosum*, *F. montenegrinum viburnetosum*, *F. montenegrinum subalpinum*.

Nekada su na širem prostoru rasle raznovrsne šume bukve, javora, munike, ali su usljed različitih i dugotrajnih antropogenih uticaja prilično devastirane i uglavnom skoncentrisane na užu zonu Parka.

Areal bukovih šuma je diskontinuiran i često isprekidan pašnjačkim kamenjarima zajednice *Genisto-Globularietum belidifoliae*, koja je nastala degradacionim aktivnostima bukove šume. Endemična vrsta *Pinus heldreichii* (munika) raste na najvišim vrhovima - Štirovnik i Jezerski vrh (pojedinačno ili u grupama). Munika je u prošlosti ovdje bila znatno više rasprostranjena, ali je sjećom došlo do drastičnog smanjenja njenog prisustva.

Na Lovćenu je zastupljen mali broj vrsta četinarskog drveća, sa vidno ograničenim arealom.

Pošumljavanjem (1978) unesene su vrste *Pinus silvestris* (bijeli bor), *Picea excelsa* (smrča) i *Larix ssp.* (ariš) u istoimenom dijelu zaravani Ivanova korita na lokalitetu Rupe - Blatište - Vrtače na površini od 19,40 ha. Imajući u vidu da ove četinarske šume nijesu na svojim prirodnim staništima, a nijesu se dobro ni prilagodile uslovima staništa, odlikuju se veoma sporim rastom, pa se može zaključiti da je njihova sadnja greška u ranijem gazdovanju.

Na lokalitetu Rupe, na manjem prostoru raste šuma *Pinus mugo* (bor krivulj), kao i na lokalitetu Mali Bostur. Na ovom prostoru registrovana je i vrsta *Taxus baccata* (tisa), vrsta koja je nekada bila česta u lovćenskim bukovim šumama.

Tabela 2: Učešće šuma, šumskog zemljišta i nešumskog zemljišta u odnosu na površinu Parka

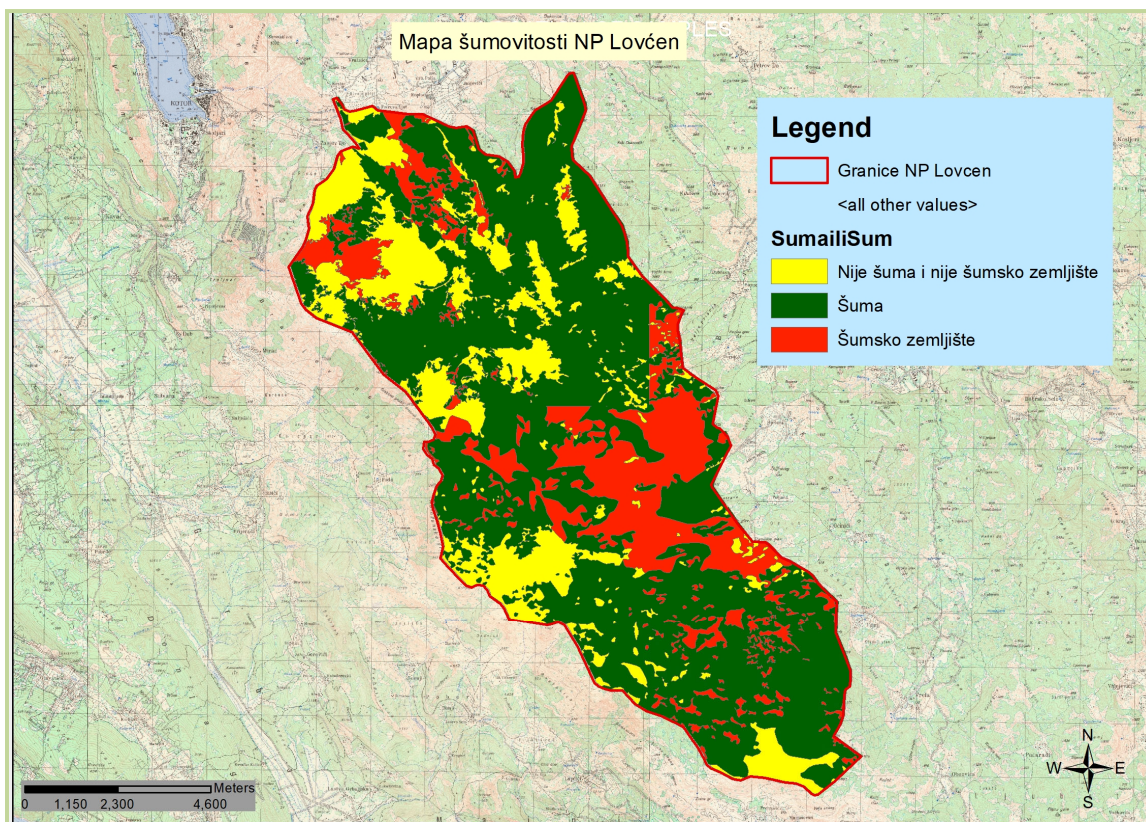
Površine po vrsti zemljišta	Površina (ha)	Površina (%)
Šuma	3225,0	51,8
Šumsko zemljište	1000,0	16,1
Nije šuma i nije šumsko zemljište	1995,0	32,1
UKUPNO	6220,0	100,0

Tabela 3: Zastupljenost šumskih vrsta drveća u odnosu na ukupnu površinu šuma i šumskog zemljišta

Vrsta drveća	Površina	
	Ukupno (ha)	Šume (%)
šumsko zemljište	1000.0	23,6
bukva	3061.5	72,4
jasen crni	1.0	0.1
obični grab	125.2	3,0
crni grab	29.6	0.7
ostali lišćari	7.7	0.2
UKUPNO	4225.0 ha	100.0

Bukva je najrasprostranjenija vrsta u NP Lovćen i pokriva 72.4% ukupne površine šume i šumskog zemljišta. U odnosu na površinu šuma, bukva pokriva 95% površine, a zapreminski čini 98,6% drvne mase. Bukva kao glavna vrsta je na Lovćenu i visokog i izdanačkog porijekla, često je degradirana i nalazi se na siromašnim staništima. Sve teže se prilagođava lokalnim uslovima i ograničeno je sposobna da izdrži klimatske i druge stresove, uključujući i potencijalnu promjenu klime. Biološka prednost bukve je činjenica da se dobro prirodno obnavlja, osim na izrazito suvim i siromašnim staništima, što će je u dužem periodu održati na ovim prostorima, ali ne kao vrstu koja može proizvesti kvalitetnu sortimentnu strukturu. Na siromašnim, suvim i plitkim staništima bukva će dalje degradirati i postepeno nestajati.

U NP Lovćen privatna svojina čini preko 60% od ukupne površine Parka. Šume u privatnoj svojini su najzastupljenije oko sela i naseljenih mjesta, kao što su Ivanova korita, Bostur, Kuk, Njeguši, Majstori, Dolovi, Bjeloši i dr.

Mapa 2: Šume i šumsko zemljište u NP Lovćen

Gljive

Područje Parka odlikuje se izuzetno bogatim diverzitetom gljiva, uslovljenim prisustvom više vegetacijskih pojaseva na relativno malom prostoru, od eumediteranskog do planinskih rudina, što omogućava istovremeno prisustvo termofilnih, kontinentalnih i subalpijskih mikobiota.

Dosadašnjim istraživanjima evidentirano je oko 400 vrsta makromiceta, a pretpostavlja se da je njihov stvarni broj značajno veći. Bukove šume (oko 70% šumskih površina), zajedno sa crnogoričnim kulturama (crni bor, bor krivulj, bijeli bor, smrča, ariš) predstavljaju ključna staništa mikoriznih i saprofitskih vrsta.

Sa aspekta zaštite, registrovano je 15 značajnih vrsta gljiva, od kojih je njih 11 zaštićeno nacionalnim zakonodavstvom, a nalaze se i na Preliminarnoj crvenoj listi makromiceta Crne Gore. To su: *Amanita caesarea*, *Butyriboletus appendiculatus*, *Caloboletus radicans*, *Hericium coralloides*, *Hygrophorus hypothecus*, *Lactarius acris*, *Mutinus caninus*, *Rubroboletus rhodoxanthus*, *Rubroboletus satanas*, *Suillus luteus* i *Tricholoma acerbum*. Pojedine vrste imaju i međunarodni značaj, budući da se nalaze na Crvenim listama ugroženih vrsta u većini evropskih zemalja.

NP Lovćen obiluje i jestivim vrstama gljiva, kao što su: ljetnji vrganj (*Boletus edulis*), lisičarka (*Cantharellus cibarius*), sunčanica (*Macrolepiota procera*), bukovača (*Pleurotus ostreatus*) i stožasti smrčak (*Morchella conica*), te ljekovitim vrstama poput *Trametes versicolor*, *Fomes*

fomentarius i vrsta iz roda *Ganoderma*. Prisutne su i otrovne vrste poput panterove muhare (*Amanita pantherina*) i zelene pupavke (*Amanita phalloides*).

Prisutne su također i parazitske vrste gljiva kao što su *Fomes fomentarius* i *Nectria galligena*.

Fauna beskičmenjaka

NP Lovćen karakteriše velika raznovrsnost faune beskičmenjaka, uslovljena različitim tipovima staništa – od submediteranskih šuma i kamenjara do planinskih livada i četinarskih šuma. Sistematska istraživanja su ograničena, pa se procjena biodiverziteta beskičmenjaka zasniva na parcijalnim istraživanjima, projektima Natura 2000 i pojedinačnim taksonomskim studijama.

Lovćen je siromašan stalnim površinskim vodama. Istraživanja vodenih beskičmenjaka su zbog toga bila fokusirana na povremene potoke (npr. Ljubin potok) i stalne lokve-kamenice. Registrovane su sljedeće taksonomske grupe: veslonošci (*Copepoda*), rakušci (*Amphipoda*), rakovi školjkaši (*Ostracoda*), vodene grinje (*Hydracarina*), perići (*Plecoptera*), vodene stjenice (*Hemiptera*), vodeni tvrdokrilci (*Coleoptera*), dvokrilci (*Diptera*). Fauna beskičmenjaka vezana uz povremene potoke je relativno siromašna i generalistička, sa široko rasprostranjenim vrstama bez endemičnih ili usko specijalizovanih taksona.

Gastropoda – puževi

Prostor Lovćena, kao tipično primorsko-planinsko kraško područje jugoistočnih Dinarida, izuzetno je bogat faunom puževa. Dosadašnjim istraživanjima konstatovano je oko 150 taksona, od kojih 30-ak sa *locus typicus* upravo na Lovćenu, što ukazuje na visok stepen endemizma i značaj očuvanja ove faune. Najvažniji lokaliteti su jama Krstac (Njeguši), Duboki do (Njeguši), Cetinjska i Lipska pećina, sa specijalizovanim podzemnim vrstama poput: *Delima binodata lovcenica*, *Medora goldi herminiana*, *Cochlostoma erika*, *Adrio-hydrobia lamelosa*, troglobionti *Spelaeodiscus obosensis* i *Zospeum troglobalcanicum*.

Coleoptera – tvrdokrilci

Fauna tvrdokrilaca Lovćena je izuzetno raznolika, posebno zbog heterogenosti staništa – od makije i šuma do kamenjara i planinskih pašnjaka. Prema podacima iz Nacrta Studije revizije zaštite NP Lovćen, registrovane su brojne familije, sa dominacijom:

- trčci (*Carabidae*) indikatori očuvanosti šumskih i travnatih staništa. Vrste poput *Carabus croaticus* i *Carabus intricatus* prisutne su u bukovim šumama;
- gnojarice (*Scarabaeidae*) – ključne za dekompoziciju organske materije i mineralizaciju zemljišta;
- dugorepi tvrdokrilci ili strižibube (*Cerambycidae*) – posebno vezani za stare šume i mrtvo drvo (npr. *Rosalia alpina* u bukovim šumama Lovćena);
- kratkorozi (*Staphylinidae*) – brojni, ali slabo istraženi;
- vodeni tvrdokrilci (*Hydrophilidae*) – registrovani u kamenicama i lokvama, npr. *Hydrophilus piceus*.

Ukupno je evidentirano oko 70 vrsta tvrdokrilaca, posebno šumskih ksilofagnih vrsta. U Tabeli 4 date su najznačajnije vrste.

Tabela 4: Najznačajnije vrste tvrdokrilaca sa statusima zaštite

Naziv vrste	IUCN kategorija	IUCN kriterijum	Bern	Zaštita u Crnoj Gori	HD EU dodaci
<i>Rosalia alpina</i>	NT	B2ab(iii)	II (I)	DA	II I IV
<i>Morimus funereus</i>	VU	A1c	I		II
<i>Osmoderma eremita</i>	NT	B2ab(ii,iii,v)	II		II/IV
<i>Lucanus cervus</i>	LC	-	III (I)	DA	II
<i>Oryctes nasicornis</i>	LC	-	-	DA	
<i>Cerambyx cerdo</i>	VU	A1c+2c	II (I)		II/IV

Legenda: LC - Least Concern (najmanja briga); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Lepidoptera – leptiri

Na Lovćenu su registrovane 74 vrste dnevnih leptira, što čini 38% od ukupnog broja vrsta u Crnoj Gori (192 vrste). Područje karakteriše raznolikost staništa: travnjaci, šumski proplanci, ivice listopadnih i četinarskih šuma, kamenjari, što omogućava veliki diverzitet leptira. Najveće bogatstvo vrsta konstatovano je na travnatim površinama i proplancima.

Nacionalno zaštićene vrste: *Papilio machaon* i *Iphiclides podalirius*. *Parnassius apollo* je NT prema IUCN-u, a zaštićena je Aneksom IV EU Direktive i Aneksom II Bernske konvencije. *Euphydryas aurinia* se vodi kao NT, prisutna je u livadama na višim nadmorskim visinama, zaštićena Aneksom II Direktive i Aneksom II Bernske konvencije.

Fauna vodozemaca

Sprovedena istraživanja vodozemaca do sada su bila relativno ograničena, a dostupni podaci ukazuju na prisustvo malog, ali značajnog broja vrsta, karakterističnih za krševitu planinsku zonu sa složenim ekološkim uslovima.

Specifičan geografski položaj, raznovrsnost biotopa, izražen uticaj mediteranske, umjereno-kontinentalne i planinske klime, kao i prisustvo bukovih i hrastovih šuma, krševitih padina, planinskih izvora, bara i visokoplaninskih livada, stvaraju relativno povoljne uslove za opstanak i razmnožavanje različitih vrsta vodozemaca. Zbog planinskog reljefa i krševitog tla, stajalnih vodenih površina nema mnogo, ali postoje periodične lokve, bazeni, manji izvori i manja jezera, mikrozone gdje se vodozemci mogu razmnožavati. Ove planinske mikroakumulacije su važne za očuvanje lokalnih populacija vodozemaca jer omogućavaju razmnožavanje i razvoj larvi.

Batrahofauna Lovćena nije bogata, ali vrste koje sriječemo unutar Parka su od nacionalnog i regionalnog značaja. Dosadašnjim istraživanjima sprovedenim od strane JPNPCG registrovano je 7 vrsta vodozemaca: obična krastava žaba (*Bufo bufo*), žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), šumska žaba (*Rana dalmatina*), šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) i makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus*).

Tabela 5: Pregled vrsta vodozemaca u NP Lovćen sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	CITES	IUCN	Bern	HD
Bufonidae						
<i>Bufo bufo</i> (smeđa krastava žaba)	zaštićena vrsta	-	-	LC	III	-
Bombinatoridae						
<i>Bombina variegata</i> (žutotrbi mukač)	-	-	-	LC	II	II, IV
Ranidae						
<i>Rana dalmatina</i> (šumska žaba)	-	-	-	LC	II	IV
Salamandridae						
<i>Salamandra salamandra</i> (šareni daždevnjak)	zaštićena vrsta	-	-	LC	III	-
<i>Ichthyosaura alpestris</i> (planinski mrmoljak)	zaštićena vrsta	-	-	LC	III	-
<i>Lissotriton graecus</i> (grčki mrmoljak)	zaštićena vrsta	Balkanski endem	-	NE	-	-
<i>Triturus macedonicus</i> (makedonski mrmoljak)	zaštićena vrsta	-	-	NE	II	IV

Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zašti tu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); LC - Least concern (najmanja briga); NE - Not Evaluated (nije procijenjeno)

Osim žutotrbovog mukača (*Bombina variegata*) i šumske žabe (*Rana dalmatina*), sve ostale registrovane vrste vodozemaca u Crnoj Gori imaju status zaštićenih vrsta.

Žutotrbi mukač (*Bombina variegata*) naseljava manje stajaće vode u blizini šumskih ekosistema, kao i njihovi spotrotekući djelovi ili razlivi, kaptaže i ublovi, služe kao stalna staništa ili reproduktivni centri. Postojeći biogeografski podaci o balkanskom rasponu sugerišu da joj klimatski uslovi i staništa u Nacionalnom parku Lovćen odgovaraju.

Šumska žaba (*Rana dalmatina*) se smatra relativno čestom vrstom u Parku. Iako nema detaljnih naučnih istraživanja o njenom prisustvu, šumska žaba preferira mješovite šume sve do 1600 mnv. Terenskim istraživanjima sprovedenim od strane JPNPCG vrsta je registrovana u bukovoј šumi ispod Jezerskog vrha.

Smeđa krastava žaba (*Bufo bufo*) na prostoru Lovćena, naseljava vlažne zone, lokve i privremene bare u zoni Ivanovih korita, Majstora i ispod Jezerskog vrha.

Makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus*) najčešće se srijeće u povremenim barama i lokvama na području Njeguša, Ivanovih korita i Majstora.

Grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) je endemska vrsta Balkanskog poluostrva. S obzirom na to da je ovaj takson nedavno podignut na rang vrste, njegov status još uvijek nije procijenjen od strane IUCN-a (kategorija NE – Not Evaluated).

Područje Lovćenskog krša uključeno je u šire studije rasprostranjenosti mrmoljaka jugozapadne Crne Gore. U istraživanjima koja su mapirala 145 lokaliteta za razmnožavanje različitih vrsta mrmoljaka (*Triturus sp.*, *Lissotriton vulgaris* i *Mesotriton alpestris*), obični mrmoljak (*Lissotriton vulgaris*) zabilježen je kao najrasprostranjenija vrsta, prisutna i u nižim i srednjim nadmorskim visinama Lovćena do oko 1500 mnv.

Planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*) nije široko rasprostranjen na teritoriji Parka, ali se srijeće na odgovarajućim mikro-staništima kao što su vlažna staništa u blizini šuma, povremenim barama, lokvama, manjim izvoristima. Ova vrsta nije ugrožena u širem evropskom kontekstu, ali su lokalne populacije osjetljive zbog promjena u staništu.

Prostor Crnogorskog krša uključujući i Lovćen, predstavlja značajan „hotspot“ za pedomorfne populacije planinskog mrmoljka.

Šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*) je široko zastupljen u Dinarskom regionu u Crnoj Gori. Preferira vlažne i hladne mješovite šume, često između 400 -1000 mnv, a na Balkanu i iznad 1600 mnv. Ne postoje naučna istraživanja koja su konkretno vezana za šarenog daždevnjaka u NP Lovćen, ali ekološki uslovi kao što su šumski pojasevi, vlažne doline i izvorišta u rasponu 700-1 600 mnv potpuno odgovaraju staništima vrste zabilježenih u susjednim područjima.

Rasprostranjenje vodozemaca po staništima:

Vlažna vodena staništa: žutotrbi mukač (*Bombina variegata*), planinski mrmoljak (*Ichthyosaura alpestris*), grčki mrmoljak (*Lissotriton graecus*) i makedonski mrmoljak (*Triturus macedonicus*).

Šumska staništa: šareni daždevnjak (*Salamandra salamandra*), obična ili smeđa krastača (*Bufo bufo*) i šumska žaba (*Rana dalmatina*).

Fauna gmizavaca

Lovćen predstavlja važan centar biodiverziteta gmizavaca zbog prisustva većeg broja. Na području Lovćena zabilježeno je više od 20 vrsta gmizavaca.

Naseljavaju različita mikrostaništa, od kamenjara, krševitih padina, planinskih travnjaka i šuma, do vlažnih livada i rubova potoka. Zbog raznovrsnosti reljefa i mikroklimе, njihova

rasprostranjenost je u vidu mozaika s većim brojem vrsta u nižim i srednjim visinama, dok se pojedine vrste poput zmija mogu naći i u višim planinskim pojasevima.

Dosadašnjim istraživanjima na području Parka registrovano je 14 vrsta gmizavaca: šumska kornjača (*Testudo hermanni*), sljepić (*Anguis fragilis complex*), blavor (*Pseudopus apodus*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), kraški gušter (*Podarcis melisellensis*), oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*), veliki zelembać (*Lacerta trilineata*), zelembać (*Lacerta viridis*), obični smuk (*Zamenis longissimus*), bjelouška (*Natrix natrix*), smukulja (*Coronella austriaca*), poskok (*Vipera ammodytes*) šargan (*Vipera ursinii*).

Tabela 6: Pregled vrsta gmizavaca u NP Lovćen sa konzervacionim statusima i stepenom ugroženosti u Evropi

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	CITES	IUCN	BERN	HD	Napomena
Testudinidae							
<i>Testudo hermanni</i> (šumska kornjača)	zaštićena vrsta		(II)	NT	II	II,IV	
Anguidae							
<i>Anguis fragilis complex</i> (sljepić)	zaštićena vrsta				III		
<i>Pseudopus apodus</i> (blavor)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	<i>Ophisaurus apodus</i>
Lacertidae							
<i>Podarcis muralis</i> (zidni gušter)	zaštićena vrsta	—		LC	II	IV	
<i>Podarcis melisellensis</i> (kraški gušter)	zaštićena vrsta	Balkanski endem		LC	II	IV	
<i>Lacerta viridis</i> (Zelembać)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	
<i>Lacerta trilineata</i> (veliki zelembać)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	
<i>Dalmatolacerta oxycephala</i> (oštroglavi gušter)	zaštićena vrsta			LC	III	IV	
<i>Dinarolacerta mosorensis</i> (mosorski gušter)	zaštićena vrsta				III	II, IV	
Colubridae							
<i>Zamenis longissimus</i> (obični smuk)	zaštićena vrsta			LC		IV	

Vrsta	Nacionalno zakonodavstvo	Endemizam	CITES	IUCN	BERN	HD	Napomena
<i>Coronella austriaca</i> (smukulja)	zaštićena vrsta			LC	II	IV	
<i>Natrix natrix</i> (bjelouška)	zaštićena vrsta			LC	III		
Viperidae							
<i>Vipera ammodytes</i> (poskok)	—			LC	II	IV	
<i>Vipera ursinii</i> (šargan)	—			VU	II	II, IV	

Nacionalno zakonodavstvo: „Rješenje o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta“ Službeni list 76/06; IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

Gmizavci u NP Lovćen su nacionalno zaštićeni zakonskom regulativom, što je posebno značajno za vrste poput šumske kornjače (*Testudo hermanni*) koja je gotovo ugrožena i šargana (*Vipera ursinii*) koji nije kritično ugrožen, ali mu prijete izumiranje u budućnosti.

Šumska kornjača (*Testudo hermanni*) se zbog pogodnih stanišnih i klimatskih uslova srijeće i na većim nadmorskim visinama u Parku. Prethodnim istraživanjima šumska kornjača registrovana je na južnim ekspozicijama Lovćena do 800 - 1000 mnnv.

Blavor (*Pseudopus apodus*) srijeće se u nižim i toplijim djelovima planinskog masiva Lovćena (submediteranske padine i makija).

Slijepić (*Anguis fragilis complex*) srijeće se na vlažnim mikrohabitatima na području Ivanovih korita i Njeguša.

Zidni gušter (*Podarcis muralis*) široko je rasprostranjen na teritoriji Parka i to na nadmorskim visinama preko 1000 m. Česta vrsta na ovom području je i kraški gušter (*Podarcis melisellensis*) koji je Balkanski endem, a najčešće se srijeće na području Njeguša i Ivanovih korita, kao i uz šumski obod i kamenjare ispod Jezerskog vrha.

Zelembač (*Lacerta viridis*) je široko rasprostranjen na području Lovćena, od nizijskog dijela, pa do planinskog pojasa do 1200 mnv. Srijeće se na rubovima šuma, proplancima, livadama, kamenjarima na prostoru Njeguša, Ivanovih korita i Jezerskog vrha, dok veliki zelembač (*Lacerta trilineata*) ima ograničen areal rasprostiranja i srijeće se na lokalitetu Njeguši.

Ovaj nacionalni park je jedno od poznatih staništa oštroglavog guštera (*Dalmatolacerta oxycephala*) u Crnoj Gori. Ova vrsta se javlja u nižim i srednjim planinskim zonama na Njegušima i Ivanovim koritima sa okolinom i ispod Jezerskog vrha.

Mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*) je endemična vrsta Dinarida. Ova vrsta stalan je stanovnik lovćenskih padina, pa se srijeće na kamenitim padinama, grebenima, kamenjarima, na oko 800-1600 mnv i to na lokalitetima Štirovnik, Jezerski vrh i Ivanova korita sa okolinom.

Od zmija neotrovnica prisutan je obični smuk (*Zamenis longissimus*), koji se prema literaturnim podacima srijeće na Njegušima, Ivanovim koritima, Štirovniku i Jezerskom vrhu sa okolinom. Smukulja (*Coronella austriaca*) je prisutna u granicama Parka na visinama od oko 800 do 1700 mnv i to u borovim i bukovim šumama, na otvorenim kamenjarima, uz rubove planinskih livada, u suvim, staništima sa zaklonima (kamenje, žbunje). Poznato nalazište smukulje su Njeguši, okolina Ivanovih korita i Jezerski vrh.

Od vodenih zmija na Lovćenu se srijeće bjelouška (*Natrix natrix*).

Od otrovnica najzastupljeniji je poskok (*Vipera ammodytes*). Lovćen je idealno stanište za poskoka zbog obilja sunčanih, suvih i kamenitih predjela s mnogo zaklona. Druga otrovnica na Lovćenu je šargan (*Vipera ursinii*) koja je registrovana na lokalitetima Majstori i Bižaljevac.

Rasprostranjenost gmizavaca po staništima

Vlažna vodena staništa: barska bjelouška (*Natrix natrix*) i obični smuk (*Zamenis longissimus*).

Šumska staništa: šumska kornjača (*Testudo hermanni*), sljepić (*Anguis fragilis complex*), blavor (*Pseudopus apodus*) i smukulja (*Coronella austriaca*).

Visokoplaninski pašnjaci: šargan (*Vipera ursinii*).

Kamenjari: poskok (*Vipera ammodytes*), zelembač (*Lacerta viridis*), veliki zelembač (*Lacerta trilineata*), zidni gušter (*Podarcis muralis*), kraški gušter (*Podarcis melisellensis*), oštroglavi gušter (*Dalmatolacerta oxycephala*), mosorski gušter (*Dinarolacerta mosorensis*) i smukulja (*Coronella austriaca*).

Ornitofauna

Ornitofauna Parka odlikuje se visokim stepenom biološke raznovrsnosti i očuvanosti, što je posljedica izražene visinske zonalnosti, prisustva raznovrsnih tipova staništa i relativno očuvanih prirodnih cjelina. Na području NP Lovćen registrovano je oko 200 vrsta ptica. Travnjake, kamenjare i mediteransku šikaru, koji se ugovnom raspoređeni u nižim i južnim dijelovima Parka naseljavaju: jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), mediteranska bijelka (*Oenanthe hispanica*), rusi svrčak (*Lanius collurio*), mediteranska grmuša (*Sylvia melanocephala*), vrtna strndarica (*Emberiza hortulana*), kratkopstra ševa (*Calandrella brachydactyla*), grlica (*Sreptopelia turtur*), kratkoprsti kobac (*Accipiter brevipes*), sivi soko (*Falco peregrinus*), zmijar (*Circaetus gallicus*), jastreb (*Accipiter gentilis*).

Stjenoviti predjeli, litice i strme kamenite padine značajna su staništa za vrste poput velike pištarke (*Apus melba*), brgljeza kamenjara (*Sitta neumayer*), kamenjara (*Monticola saxatilis*), hridne laste (*Ptyonoprogone rupestris*), surlog orla (*Aquila chrysaetos*).

Karakteristične vrste koje nastanjuju bukove šume su vuga (*Oriolus oriolus*), crna žuna (*Dryocopus martius*), zviždak (*Philoscopus collybita*), šumski zviždak (*Philoscopus sibilatrix*), šumska sova (*Strix aluco*), brgljez (*Sitta europea*), Planinski djetlić (*Dendrocopos leucotos*), muharica (*Muscicapa striata*), grmuša čavrtaljka (*Sylvia curruca*), bjelovrata muharica (*Ficedula albicollis*) i dr.

Uslijed antropogenog uticaja (sječa, izgradnja), znatan dio bukovih šuma na Lovćenu pokazuje znakove degradacije ili fragmentacije. U ovim staništima dominiraju opšteprisutne vrste kao što su: sojka (*Garullus glandarius*), pupavac (*Upupa epops*), čubasta čeva (*Lullula arborea*), grmuša (*Sylvia communis*), crvendać (*Erithacus rubecula*), vijoglava (*Junx torquilla*), leganj (*Caprimulgus europaeus*) i dr.

U šumama munike prisutne su: velika sjenica (*Parus major*), plavetna sjenica (*Parus caeruleus*), bonolijev zviždak (*Philoscopus bonelli*), šumski zviždak (*Philoscopus sibilatrix*) i dr.

U okviru istraživanja sprovedenih radi identifikacije područja pogodnih za uspostavljanje mreže Natura 2000, Nacionalni park Lovćen prepoznat je kao potencijalno Specijalno područje zaštite ptica (SPA – Special Protection Area). Terenska istraživanja pokazali su prisustvo značajnih populacija vrsta koje su važne kako na nacionalnom tako i na evropskom i globalnom nivou.

Tabela 7: Spisak vrsta ptica od globalnog i značaja na nivou EU

Vrsta	Broj parova	Značaj područja
<i>Alectoris graeca</i> (jarebica kamenjarka)	300–400	globalan značaj za vrstu
<i>Streptopelia turtur</i> (grlica)	39–78	globalan značaja za vrstu
<i>Aquila chrysaetos</i> (suri orao)	3–6	značaj na nivou EU
<i>Accipiter brevipes</i> (kratkoprsti kobac)	10–15	značaj na nivou EU
<i>Bubo bubo</i> (velika ušara)	20–25	značaj na nivou EU
<i>Dendrocopos syriacus</i> (seoski djetlić)	20–50	značaj na nivou EU
<i>Emberiza hortulana</i> (vrtne strndarica)	20–30	značaj na nivou EU

* Tabela najznačajnijih vrsta ptica sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite nalazi se u Prilogu I ovog dokumenta.

Fauna sisara

U NP Lovćen do sada je registrovano 36 vrsta sisara, što predstavlja oko 41% ukupne faune sisara Crne Gore. Njihova rasprostranjenost uslovljena je raznovrsnošću staništa – od šuma i kraških površina do podzemnih i mikroakvatičnih ekosistema (ublovi). Registrovane vrste pripadaju sljedećim redovima:

- Bubojedi (*Insectivora*): šumska rovčica (*Sorex araneus*), planinska rovčica (*Sorex alpinus*), mala rovčica (*Sorex minutus*), vodena rovčica (*Neomys foidens*), poljska rovčica (*Crocidura leucodon*), obična krtica (*Talpa europaea*), slijepa krtica (*Talpa caeca*).
- Slijepi miševi (*Chiroptera*): veliki potkovičar (*Rhinolophus ferrumequinum*), mali potkovičar (*Rhinolophus hipposideros*), južni potkovičar (*Rhinolophus euryale*), sredozemni potkovičar (*Rhinolophus blasii*), veliki mišouhi večernjak (*Myotis myotis*), riđi večernjak

(*Myotis emarginatus*), resati večernjak (*Myotis nattereri*), dugouhi večernjak (*Myotis bechsteinii*), dugokrili prstenjak (*Miniopterus schreibersii*), kafeni ušati slijepi miš (*Plecotus auritus*).

- Glodari (*Rodentia*): vjeverica (*Sciurus vulgaris*), poljska voluharica (*Microtus arvalis*), žutogrli miš (*Apodemus flavicollis*), poljski miš (*Apodemus sylvaticus*), pacov (*Rattus rattus*), kućni miš (*Mus musculus*), dinarska voluharica (*Dinaromys boganovii*).
- Zečevi (*Lagomorpha*): zec (*Lepus europaeus*).
- Papkari (*Artiodactyla*): divlja svinja (*Sus scrofa*), srna (*Capreolus capreolus*) i
- Mesojedi (*Carnivora*): vuk (*Canis lupus*), šakal (*Canis aureus*), lisica (*Vulpes vulpes*), mevdjed (*Ursus arctos*), tvor (*Mustela putorius*), lasica (*Mustela nivalis*), kuna bjelica (*Martes foina*), jazavac (*Meles meles*).

Šumski kompleksi Lovćena predstavljaju ključno stanište većine vrsta. Ovdje su prisutni brojni šumski glodari i bubojedi, koji imaju važnu ulogu u ekološkoj ravnoteži. Mesojedi poput lisice, kune i jazavca, kao i papkari (srna i divlja svinja), koriste šumske predjele za ishranu i zaklon, dok vuk i (rjeđe) medvjed povremeno nastanjuju viša, manje pristupačna područja.

Na otvorenim kamenjarima i livadama dominiraju mali glodari i zec, dok se šakal i lisica povremeno kreću između otvorenih i šumskih zona. Podzemni prostori imaju poseban značaj za slijepu miševu, naročito vrste rodova *Rhinolophus*, *Myotis* i *Miniopterus*, koje koriste pećine i jame kao skloništa i reproduktivna mjesta. Većina njih ima međunarodni konzervacioni status i obuhvaćena je relevantnim konvencijama i direktivama.

Na rubnim livadama i oko naselja javljaju se euriotopne vrste poput miševa, pacova, puhova i manjih predatora. Ova staništa imaju ulogu prelaznih zona i biokoridora između prirodnih i kultivisanih područja.

Zbog nedostatka stalnih površinskih voda, ublovi (otvoreni i svoltani) imaju izuzetnu ekološku važnost. Kao privremene i/ili stalne oaze, oni okupljaju različite grupe faune – od sitnih sisara i slijepih miševa do predatora koji koriste njihovu povećanu biološku aktivnost. Očuvanje ovih mikrostaništa od ključnog je značaja za funkcionisanje faune Lovćena.

Tabela 8: Lista registrovanih vrsta sa konzervacionim statusima

Vrsta	„Sl. list CG“ 76/06	IUCN Meditranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
<i>Erinaceus roumanicus</i> (bjelogrudi jež)		LC					
<i>Talpa europea</i> (evropska krtica)		LC					
<i>Talpa ceacea</i> (slijepa krtica)		LC					
<i>Sorex alpinus</i> (planinska rovčica)		NT					

Vrsta	„Sl. list CG“ 76/06	IUCN Meditranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
<i>Sorex araneus</i> (obična rovčica)		LC					
<i>Sorex minutus</i> (mala rovčica)		LC					
<i>Neomys fodiens</i> (vodena rovčica)		LC					
<i>Crocidura leucodon</i> (poljska rovčica)		LC					
<i>Hypsugo savii</i> (Savijev slijepi mišić)	+	LC	IV	II	+		+
<i>Myotis myotis</i> (veliki večernjak)	+	LC	II	II	+		+
<i>Myotis blythii</i> (oštrouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
<i>Myotis emarginatus</i> (ridi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
<i>Myotis nattereri</i> (resasti večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
<i>Myotis bechsteinii</i> (dugouhi večernjak)	+	NT	II	II	+		+
<i>Miniopterus schreibersii</i> (dugokrili prstenjak)	+	NT	II	II	+		+
<i>Plecotus auritus</i> (kafeni ušati slijepi miš)	+	LC	IV	II	+		+
<i>Myotis mystacinus</i> (brkati večernjak)	+	LC	IV	II	+		+
<i>Nyctalus leisleri</i> (mali noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
<i>Nyctalus noctula</i> (obični noćnik)	+	LC	IV	II	+		+
<i>Rhinolophus hipposideros</i> (mali potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
<i>Rhinolophus ferrumequinum</i>	+	NT	II, IV	II	+		+

Vrsta	„Sl. list CG“ 76/06	IUCN Meditranska regija	EU Direktiva o staništima	BERN	CMS	CITES	EUROBATS
(veliki potkovičar)							
<i>Rhinolophus euryale</i> (južni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
<i>Rhinolophus blasii</i> (sredozemni potkovičar)	+	NT	II, IV	II	+		+
<i>Myotis alcathoe</i> (Alkatoin večernjak)	+	DD	IV	II	+		+
<i>Microtus arvalis</i> (poljska voluharica)		LC					
<i>Dinaromys bogdanovi</i> (dinarska voluharica)		VU	II, IV				
<i>Glis glis</i> (obični puh)		LC		III			
<i>Sciurus vulgaris</i> (vjeverka)		LC		III			
<i>Apodemus sylvaticus</i> (šumski miš)		LC					
<i>Apodemus flavicolis</i> (žutogrli miš)		LC		III			
<i>Lepus europaeus</i> (zec)		LC		III			
<i>Capreolus capreolus</i> (srna)	++	LC		III			
<i>Sus scrofa</i> (divlja svinja)		LC					
<i>Martes foina</i> (kunica bjelica)		LC		III		III, NC	
<i>Meles meles</i> (jazavac)		LC		III			
<i>Felis silvestris</i> (divlja mačka)		LC	IV	II		II	
<i>Vulpes vulpes</i> (lisica)		LC				III, NC	
<i>Canis lupus</i> (vuk)		LC	II, IV, V	II		II	
<i>Ursus arctos</i> (mrki medvjed)	++	VU	II, IV	II		I, II	

* - Trajnom zabranom lova zaštićena je srna i njeno lane godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). Trajnom zabranom lova zaštićena je ženka sa mečetom do 2 godine (Zakon o divljači i lovstvu – Sl. CG br. 52/2008 i 48/2015). IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta)

2.2.3. Geodiverzitet (geomorfologija, geologija, pedologija)

Geomorfologija

Prostorni položaj planine Lovćen u geomorfološkom smislu se poklapa sa njegovim geografskim položajem. Geološki sastav i tektonski sklop terena uz sadejstvo površinskih sila dao je geomorfološku sliku Lovćena sa svim svojim karakteristikama i osobenostima. Lovćen je primorska planina, udaljena od mora 4-5 km, sa najvišom kotom na Štirovniku (1749 m), što uslovljava izražene nagibe terena prema sjeverozapadu, zapadu i jugoistoku, odnosno pad terena i do ispod 100 mnv. Prostor Lovćena je izgrađen od karbonatnih sedimenata veoma pogodnih za proces karsifikacije. Uz sadejstvo klimatskih uslova (naročito tokom mezozoika i kenozoika), stvoren je teren sa svim pojavama, procesima i oblicima kraša. Na Lovćenu su zastupljene kraške površi (dio kraške površi Stare Crne Gore), krška polja (Njeguško), doline, vrtače, uvale, škrape, jame i pećine, povremeni i stalni izvori, krška vrela, izvori bočatne vode, estavele, krške izdani i drugi oblici površinskog i podzemnog reljefa. Prisutni su i tragovi glacialne erozije u obliku glacialnih sedimenata-morena, kao i tragovi fluvijalne erozije na koje ukazuju skraćene suve, viseće i slijepe doline. Tragovi jezerske erozije su vidljivi na obodu jezera pod Jezerskim vrhom, po obodu vrtače Blatište i u Njeguškom polju.

Geologija

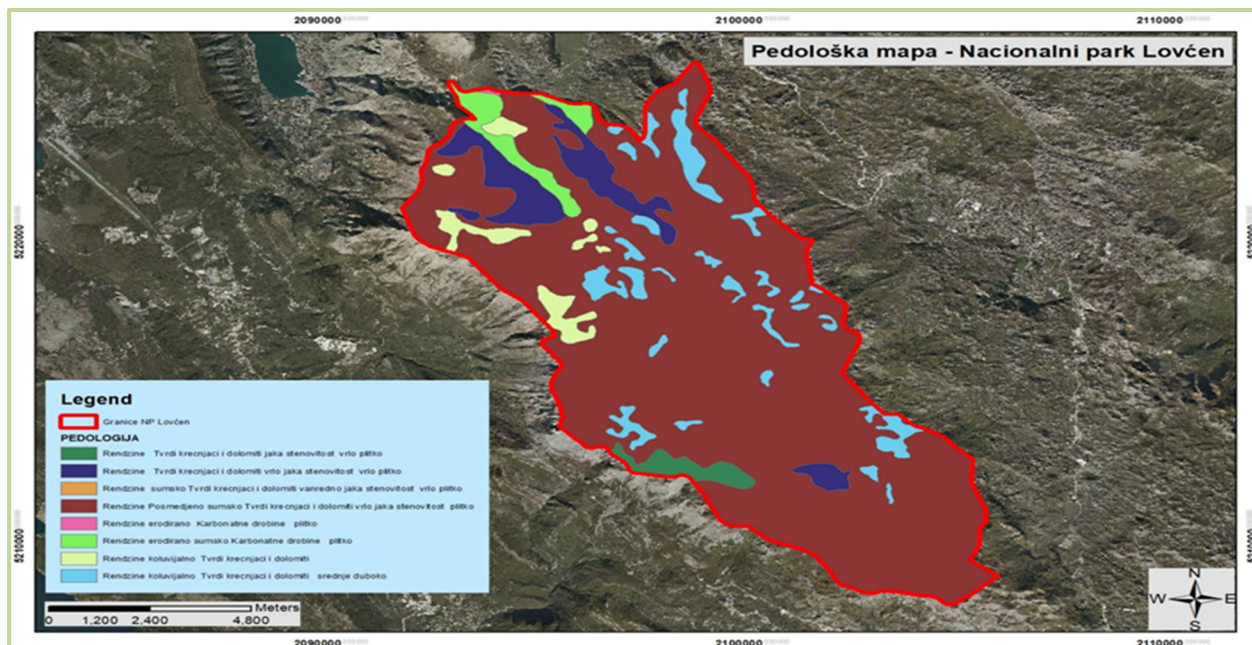
Geološka građa prostora planine Lovćen ukazuje na dosta burnu geološku evoluciju tih terena, sa znatnim i dosta različitim uslovima u dva odvojena regiona koji danas pripadaju geotektonskim jedinicama - zoni visokog krša i Cukali zoni. Veći dio prostora planine pripada zoni visokog krša i izgrađen je uglavnom od mezozojskih karbonatnih sedimenata krečnjaka i dolomita i njihovih prelaznih varijeteta. Karakteristična za tektoniku terena ovog prostora je najvažnija i najveća razlomna struktura kroz planinu Lovćen. Mezozojski karbonatni kompleks zone visokog krša je od sjeveroistoka ka jugozapadu navučen na litološki kompleks Cukali zone. Te dvije jedinice razdvaja regionalni razlom čiji je prostorni položaj regionalno gledano - Dinarski, a lokalno odstupa od dinarskog pravca zbog složenih naprezanja i pokreta ovog dijela litosfere Dinarida. Veliki broj i položaj razlomnih i nabornih struktura daje prostoru izgled nepravilnog mozaika. Lovćen i njegovi obodni tereni izgrađeni su od brojnih stratiografski-facijalno-litoloških članova mezozojske i kenozojske starosti.

Pedologija

Na prostoru Parka postoje dvije grupe zemljišta: grupa smeđih zemljišta i grupa crnice (buavice). Smeđa zemljišta su obrazovana na flišu i krečnjacima sa proslojcima, glinaca i laporovitih sedimenata. Po razvijenosti ova zemljišta su plitka i srednje duboka. Njihovom razvoju pogodovala je erozija i krčenje šuma i formiranje terasa na kojima je ovo zemljište dublje, dok je izvan terasa plitko i veoma podložno eroziji. Crnice se razvijaju na području Parka koje pripada krečnjačkoj visoravni starocrnogorskog holokarsta, a formirane su na erodiranim krečnjacima.

Glavne poljoprivredne površine formirane su na flišnom terenu i u kraškim poljima, dok su manje obradive površine u uvalama, vrtačama i dolovima, kojih ima dosta na Lovćenu.

Mapa 2: Pedološka mapa NP Lovćen

2.2.4. Hidrologija

Hidrogeološke karakteristike planine Lovćen posljedica su geološke građe, klimatskih i geomorfoloških karakteristika i njegovog geografskog položaja. Pored izrazito velikih količina padavina, zbog svog geološkog sastava, može se reći da je Lovćen bezvodna planina. Na ovom području nema stalnih površinskih voda, i one su uglavnom podzemnog karaktera tipičnog za kraške terene, gdje su u karbonatnim stijenama usječene pukotine, sa krškim izdanima. Dubina karstifikacije je veoma velika, na šta ukazuje i primjer ponora na Ivanovim koritima, u vrtači Blatište koja je na koti 1200 mnv. Kao hidrološki fenomen, utvrđena je veza ovog ponora i vrulje Gurdić, koja se nalazi ispod nivoa mora. Na čitavom prostoru Parka stalni i povremeni izvori su izdašnosti manje od 1,0 l/s i na ovom povelikom prostoru ne mogu se naći izvorišta veće stalne izdašnosti. Na najvišim kotama su izvori na obodu Jezerskog vrha i Štirovnika i po obodu uvale Ivanovih korita. Čuveni izvor Ivanova korita nalazi se sa lijeve strane puta koji preko Bostura ide prema Jezerskom vrhu. Izdašnost mu zavisi od režima padavina, a kaptiran je još krajem XIX vijeka.

2.2.5. Predione odlike

Nekada se pod pojmom planine Lovćen podrazumijevao samo Jezerski vrh i područje Ivanovih korita i Štirovnika. Međutim, područje Lovćena i njegove podgorine zahvata znatno širi prostor u trouglu Bokokotorski zaliv - Budvansko polje - Cetinje. Njegov geografski položaj se približno poklapa sa geološko-tektonskim i geomorfološkim karakteristikama. Sa hidrološkog aspekta to je znatno širi prostor, na sjeverozapadu od Orahovačke Ljute, prema jugoistoku do regiona Skadarskog jezera. Lovćen pripada grupi primorskih planina, udaljen od mora samo 4-5 km, 15 sa najvišom kotom na Štirovniku 1749 m, što uslovljava izražene nagibe terena prema sjeverozapadu, zapadu i jugoistoku, odnosno pad terena i do ispod 100 mnv.

NP Lovćen obuhvata centralni i najviši dio lovćenskog masiva, površine 6220 ha. Smješten je u jugozapadnom dijelu Crne Gore, između Skadarskog basena, Bokokotorskog zaliva i Budvanske rivijere. Izdiže se u neposrednoj blizini mora, zatvarajući tako duge i vijugave bokeljske zalive, čineći zaleđe drevnom pomorskom gradu Kotoru. Na relativno uskom području srijeću se brojni i raznovrsni oblici reljefa, naglašeni u središnjem dijelu planine, gdje se Lovćen najviše izdigao Štirovnikom i Jezerskim vrhom. Padine planine su kamenite, sa brojnim škrapama, jamama i dubokim vrtačama, dajući krajolicima specifičan izgled.

Lovćenski prirodni pejzaž, iako je dijelom izmijenjen antropogenim uticajem, u geološkom, geomorfološkom i vegetacijskom pogledu predstavlja osnovnu vrijednost NP. To je pejzaž visokogorja Dinarskog holokarsta, čiji je reljef oblikovan umjerenim procesom glacijacije i snažnim procesom karstifikacije sa svim pojavnim oblicima. Prirodni pejzaž čini razuđeni morfološki sklop planinskog lanca sa svim pojavnim oblicima „ljutog krša“, u kombinaciji sa šumskim pokrivačem i ogoljelim prostorima. Kraški pejzaž je zastupljen u svim pojavnim oblicima. Glacijalni pejzaž je prisutan na najvišim vrhovima Lovćena, Štirovnika, Jezerskom vrhu, Babljaku, Treštenickom vrhu i Đurdevcu.

Kao ambijentalne cjeline izdvajaju se: Ivanova korita sa Malim i Velikim Bosturom, Dolovi sa Lokvama, Njeguši, Kuk, Majstori i Konjsko. Svojevrсно se izdvajaju u arhitektonskom i građevinskom smislu lovćenske serpentine. Stari put od Kotora proteže se uz Lovćen do Njeguša, živopisnog planinskog sela, u kojem se nalaze rodne kuće Petra II Petrovića Njegoša, crnogorskog vladike, pjesnika i filozofa iz XIX vijeka. Monumentalni spomenik NP Lovćen je Njegošev mauzolej, podignut na Jezerskom vrhu.

2.3. Kulturno - istorijske vrijednosti

2.3.1. Materijalna kulturna baština

Materijalnu kulturnu zaostavštinu NP Lovćen sa užom zaštitnom zonom, prezentuje sakralna i memorijalna arhitektura i raznovrsno tradicionalno graditeljstvo, najvećim dijelom skoncentrisano na području Njeguša.

Tragovi ranijih kultura evidentirani su na nekoliko lokacija: gradine na uzvišenju Petrova ljut i u blizini sela Ugnji, Poda i Mirac i kameni tumuli na Ivanovim koritima, Krstačkom polju, Podima i Ugnjima. Na rekognosciranim lokacijama do sada nijesu vršena ozbiljnija arheološka istraživanja. Prema registru Uprave za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore, u granicama Parka se nalaze 2 kulturna dobra, a u zaštitnoj zoni status kulturnog dobara posjeduje 10 objekata različitog karaktera.

Mauzolej Petra II Petrovića Njegoša je kulturno dobro koje svojom jedinstvenošću i monumentalnošću široko prelazi granice Crne Gore.

Kod većine kulturnih dobara, kao i evidentiranih objekata, kod kojih se prepoznaju kulturne vrijednosti, građenih u periodu od XV do kraja XIX vijeka, primjetna su brojna oštećenja usljed različitih prirodnih i antropogenih faktora.

Memorijalne kuće dinastije Petrović u zaseoku Erakovići na Njegušima, koje sa obližnjom crkvom Sv. Đorđa čine ansambl četiri pojedinačno zaštićena kulturna dobra, odražavaju stanje potpune zapuštenosti i nebrige. Veliki urušeni objekat bivšeg penzionerskog odmarališta Elektro distribucije Crne Gore, u samom dvorištu rodne kuće kralja Nikole i Njegoševog memorijalnog muzeja, ostavlja lošu sliku stanja i degradira kulturne vrijednosti kompleksa kuća Petrović.

Među registrovanim potencijalnim kulturnim dobrima, u lošem graditeljskom stanju su crkve Sv. Neđelje u Veljem kraju i Sv. Đorđa u Vrbi i Crkovna kuća Kustudija u Majstorima. Zahvatima na proširenju kapaciteta kolektora za vodu u Koritniku na Njegušima, degradiran je arhitektonski sklad ovog vrijednog građevinskog kompleksa iz 1916. godine. Razgradnja parapetnih kamenih zidova i zamjena betonskim na lovčenskim serpentinama (kolski put Kotor - Krstac), kao i postavljanje velikog broja betonskih dalekovodnih stubova uz dionicu puta između Krsca i Žanjevog dola, umanjili su graditeljske i ambijentalne vrijednosti ovog jedinstvenog objekta inženjerske arhitekture s kraja XIX vijeka.

Tradicionalnu arhitekturu Lovćena karakterišu stara ruralna jezgra sa raznovrsnim elementima izvornog graditeljstva. Kuće za stanovanje u selima i brojnim katunima zidane su u suvomeđi, pokrivane slamom ili kamenim pločama, salidžama. Tipični graditeljski objekti privrednog karaktera bila su gumna za vršenje žita, najčešće građena u selima pored kuća za stanovanje, a u planini ublovi, otvoreni ozidani kružni bunari. Svoltane vode i kaptirani izvori, takođe su karakteristična djela lokalnih graditelja ovih prostora.

U svim lovčenskim selima i katunima zapaža se naglašena težnja ka savremenoj gradnji, a obnova starih objekata vrši se uz neadekvatnu sanaciju, bez poštovanja tradicionalnih formi i materijala.

Tabela 9: Nepokretna kulturna i potencijalna kulturna dobra u NP Lovćen i zaštitnoj zoni

NEPOKRETNOST KULTURNA DOBRA U NACIONALNOM PARKU			
Naziv kulturnog dobra	Lokacija / mjesto	Opština	Zaštićeno
Mauzolej Petra II Petrovića Njegoša	Jezerski vrh, Lovćen	Cetinje	1947.
Preobraženjska crkva	Ivanova korita	Cetinje	1954.
NEPOKRETNOST KULTURNA DOBRA U ZAŠTITNOJ ZONI PARKA			
Rodna kuća vladike Rada	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1949.
Rodna kuća kralja Nikole	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1949.
Kuća Toma Petrovića, Njegoševa gostinska kuća	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1973.
Crkva Sv. Đorđa	Erakovići, Njeguši	Cetinje	1954.
Crkva Uspenja Bogorodice	Raičevići, Njeguši	Cetinje	1955.
Crkva Sv. Đorđa	Mirac, Njeguši	Kotor	1967.
Manastir Stanjevići	Lovčenske padine	Budva	1949.
Tvrđava Đurđevac	Pobori	Budva	1967.
Tvrđava Goražda	Kotor	Kotor	2015.
Put Kotor - Krstac	Lovčenske padine	KO i CT	2017.
POTENCIJALNA NEPOKRETNOST KULTURNA DOBRA U PARKU I ZAŠTITNOJ ZONI			
„Crkovna“ kuća Kustudija	Majstori, Lovćen	Cetinje	NP
Vodovod Koritnik	Erakovići, Njeguši	Cetinje	ZNP
Crkva Sv. Neđelje	Vrba, Njeguši	Cetinje	ZNP
Crkva Sv. Đorđa	Vrba, Njeguši	Cetinje	ZNP
Kuća Laza Vučkovića	Vrpolje, Njeguši	Cetinje	ZNP

2.3.2. Nematerijalna kulturna baština

Prostor Nacionalnog parka Lovćen, pored izuzetnih prirodnih i istorijskih vrijednosti, karakterišu sela i katuni formirani na padinama i uvalama kao zaostavština tradicionalnog narodnog graditeljstva. Stara sela i zaseoci grupisani oko Njeguškog polja predstavljaju kolijevku istoimenog plemena, koje je imalo značajnu ulogu u državnoj istoriji, dajući istaknute vladike i vladare iz dinastije Petrović-Njegoš. Riječ je o selima: Erakovići, Rajičevići, Kopito, Dugi Do, Veliki i Mali Zalazi, Mirac. U okviru ovoga sklopa nalaze se i Ivanova korita, u centralnom dijelu planinskog vijenca Lovćen.

Crnogorska narodna nošnja predstavlja jedinstven fenomen narodne tradicije. Vještina njene izrade i ukrašavanja, praktikovana vjekovima, prevazilazi domen domaće radinosti i pripada specijalizovanim umjetničkim zanatima; ujedno je zaštićena kao nematerijalno kulturno dobro.

Kao nematerijalno kulturno dobro od posebnog značaja proglašena je i crnogorska narodna igra oro („Crnogorsko kolo“).

2.3.3. Antropogeni pejzaž

Najtipičniji objekat graditeljskog nasljeđa ovog prostora jeste gumno, ozidano od fino obrađenog tesanog kamena i popločano kamenim pločama. Gumna su u prošlosti služila ne samo za vršenje žita, već i kao mjesta plemenskog okupljanja, zбора, dogovora i narodnih igara, te su pretežno zadržala prvobitni izgled, dok se nova ne grade. Značajne su i svoltane bistijerne i uble – ozidani kružni bunari za vodu kopani u ilovači koji su se koristili na čitavom ovom bezvodnom prostoru. Tradicionalni način vodosnabdijevanja u osnovi je očuvan, uz novije betonske slivnike ili zatvarače.

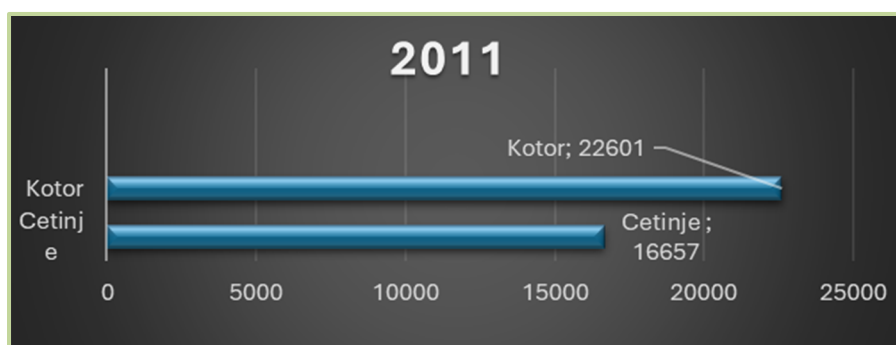
Graditeljsko djelo izuzetne vrijednosti predstavlja stari put Kotor–Njeguši–Cetinje, koji se u vidu kamenih serpentina sa podzidama od suvozida penje uz obronke Lovćena. Lovćenske serpentine („kanice“) čine posebnu atrakciju. Ima ih 25 i svojim rasporedom oblikuju slovo „M“, koje se dovodi u vezu sa početnim slovom imena kraljice Milene, supruge kralja Nikole. Dugi niz godina kameni ogradni zid uz ovu trasu izložen je oštećivanju i postupnoj devastaciji.

2.4. Socio – ekonomske karakteristike

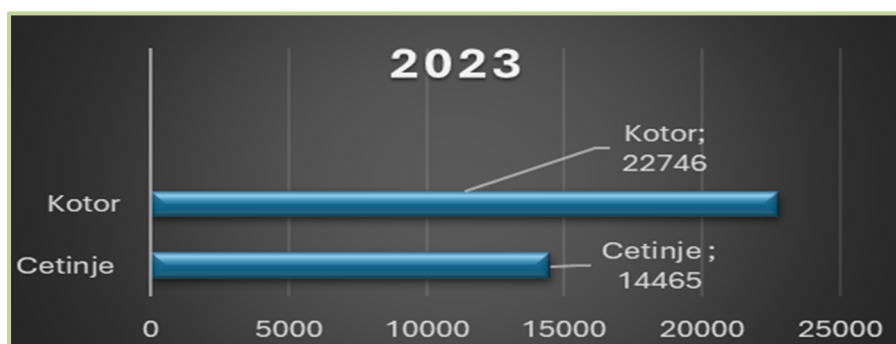
2.4.1. Stanovništvo, demografija i naselja

Naselja koja se nalaze u široj zoni Parka pripadaju Prijestonici Cetinje, kao i manjim dijelom opštinama Budva i Kotor. U periodu od 1991-2003. godine opštine Budva i Kotor imale su rast broja stanovnika i domaćinstava. U naznačenom periodu, naselja u okviru Prijestonice Cetinje imala su negativan trend broja stanovnika i broja domaćinstava. Naselja koja se nalaze u široj zoni NP Lovćen su populaciono mala, samo naselje Erakovići ima 100 stalnih stanovnika, dok tri naselja (Bjeloši, Mirac i Očinići) imaju do 50 stalnih stanovnika.

U periodu od 2011- 2023. godine u naseljima: Majstori, Žanjev do i Čavori ukupan broj stanovnika opao je sa 769 na 576 (-25%). Uslijed negativnih migratornih procesa vrlo je očekivano da ista naselja na sledećem popisu pokažu tendenciju daljeg pada, kako broja stanovnika, tako i ukupnog broja domaćinstava. Važno je napomenuti da su prema posljednjem među popisnom periodu 2011-2023.godina, rast broja stanovnika imala naselja Njeguši (indeks rasta 229,4) i Obzovica u Prijestonici Cetinje, kao i sva tri naselja koja pripadaju opštini Budva (Brajići, Lapčiči i Pobori). Naselje Majstori je bez stalno nastanjenih stanovnika, a preostalih 11 naselja u Prijestonici Cetinje zabilježila su opadanje broja stanovnika. Najveći broj stanovnika izgubila su naselja šire zone Parka koja pripadaju Prijestonici Cetinje, čak 58-60%, što implicira da će tendencija daljeg pada broja stanovnika biti prisutna i u narednom periodu. Naselje Opštine Kotor, Čavori, koje je u prethodnom periodu imalo dva stanovnika, ostalo je bez stanovnika, a naselje Mirac bilježi neznatno opadanje. U istom periodu, naselja šire zone koja pripadaju opštini Budva, imala su rast za 28 stanovnika.

Grafikon 3: Broj stanovnika u navedenim gradovima u 2011. godini

Grafikon 4: Broj stanovnika u navedenim gradovima u 2023. godini

U prethodnom grafiku uočljiv je trend pada broja stanovnika u Prijestonici Cetinje u period između dva popisa (2011-2023. godina), dok je broj stanovnika u Opštini Kotor neznatno veći.

2.4.2. Privredne i društvene djelatnosti

Privredne djelatnosti

Osnovu privrednih djelatnosti čini poljoprivreda, koja se u zoni Parka i njegovom kontakt području odvija na tradicionalan i ekološki prihvatljiv način. Stočarstvo, kao dominantna grana, zasniva se na korišćenju planinskih pašnjaka i autohtonih pasmina, dok proizvodnja mlijeka, sira i mesa čini važan segment lokalne ekonomije i prepoznatljiv identitet Lovćena. U nižim zonama Parka razvijaju se voćarstvo i povrtarstvo. Blizina urbanih centara kao što su Cetinje, Kotor i Budva omogućava plasman lokalnih proizvoda na tržište i jačanje veza između poljoprivrede i turizma. Poljoprivreda se u sve većoj mjeri povezuje sa agroturizmom, kroz koji se ostvaruje dodatni prihod i promovišu tradicionalne prakse proizvodnje hrane, što doprinosi očuvanju kulturnog pejzaža i autentičnosti sela.

Pored poljoprivrede, značajan segment privrednih aktivnosti su turizam i ekoturizam. Lovćen je prepoznat kao područje izuzetnih pejzažnih i kulturnih vrijednosti koje privlači posjetioce različitih interesovanja. Turistička ponuda zasniva se na planinarenju, biciklizmu, vođenim turama, edukativnim i rekreativnim sadržajima, kao i na posjetama kulturno-istorijskim lokalitetima poput Njegoševog mauzoleja i sela Njeguši.

Pčelarstvo predstavlja dodatnu privrednu aktivnost od značaja za područje Parka, s obzirom na bogatu biljnu raznolikost i povoljne uslove za proizvodnju meda visokog kvaliteta. Ova djelatnost doprinosi očuvanju biodiverziteta i stvara mogućnost za razvoj lokalnih brendova zasnovanih na prirodnim resursima Lovćena.

Tradicionalni zanati, prerada mlijeka i mesa, izrada rukotvorina i suvenira predstavljaju važan dio identiteta lokalnih zajednica i mogu se razvijati kao dopunske djelatnosti koje povezuju privredu, kulturu i turizam.

Društvene djelatnosti

Društvene djelatnosti u Nacionalnom parku Lovćen imaju za cilj očuvanje kulturnog identiteta, jačanje ekološke svijesti i podršku održivom razvoju zajednica koje gravitiraju Parku. Poseban značaj imaju obrazovne, kulturne i naučne aktivnosti koje doprinose razumijevanju i valorizaciji prirodnih i kulturnih vrijednosti prostora.

Na teritoriji Parka i njegovog okruženja univerziteti i druge naučne i stručne institucije sprovode se naučna istraživanja iz oblasti ekologije, botanike, zoologije i pejzažne arhitekture. Edukativni programi i škole u prirodi razvijaju svijest o značaju očuvanja biodiverziteta i održivog korišćenja resursa.

Kulturni život lokalnih zajednica obogaćen je manifestacijama i etno-festivalima koji promovišu običaje, muziku, zanate i tradicionalnu gastronomiju, a istovremeno doprinose turističkoj ponudi i društvenoj povezanosti stanovništva. Aktivno učešće lokalnog stanovništva u projektima zaštite prirode, promociji ekološkog turizma i unapređenju infrastrukture predstavlja važan faktor u ostvarivanju ciljeva održivog razvoja. Opštine koje gravitiraju NP Lovćenu, posebno Cetinje, kroz

svoje razvojne strategije pružaju podršku ruralnim područjima, mladim preduzetnicima i održivim poljoprivrednim praksama, čime se podstiče ostanak stanovništva na selu.

2.4.3. Javna infrastruktura

Putna mreža

Drumski saobraćaj u zoni i okruženju Parka čini mreža magistralnih, regionalnih, lokalnih i nekategorisanih puteva. Područje NP Lovćen se nalazi u okviru mreže puteva koji su rangirani kao primarna putna mreža u Crnoj Gori. Primarna putna mreža kojom je okružen Park daje mogućnosti za dobru saobraćajnu povezanost sa opštinskim centrima koji ga okružuju.

Važna regionalna saobraćajna čvorišta u neposrednom okruženju su Cetinje, Kotor, Podgorica i Budva. Posebna povoljnost položaja Nacionalnog parka Lovćen je magistralni putni pravac M-10 (nekadašnji put M-2.3) na koji su saobraćajno orijentisani Budva, Cetinje i Podgorica.

Rekonstrukcijom regionalnog puta R-1 Cetinje – Njeguši poboljšana je kolovozna infrastruktura i bezbjednosti saobraćaja.

Saobraćajna povezanost Parka na regionalnom nivou je relativno dobra, za razliku od unutrašnjih veza seoskih naselja, katuna i postojećih turističkih lokaliteta. U obodnom području šire zone Parka formirani su lokalni putevi usmjereni prema djelovima primarne putne mreže, magistralnom i regionalnim putevima.

U cilju unapređenja saobraćaja i dugoročno održivog razvoja neophodno je realizovati aktivnosti na poboljšanju zapuštene ili neodgovarajuće, naročito sekundarne, saobraćajne infrastrukture.

Vodosnabdijevanje

Na teritoriji Nacionalnog parka Lovćen nema stalnih površinskih tokova. Jedini javni vodovodni sistem nalazi se u naselju Njeguši. Podzemne vode nalaze se na velikim dubinama, kao što je slučaj sa jamom Duboki do, gdje je vodeni nivo na oko 350 m.

Izvori na području Parka imaju malu izdašnost, uglavnom ispod 1 l/s. Najpoznatiji su Ivanova korita, kaptirana još u XIX vijeku, sa utvrđenom hidrološkom vezom sa izvorom Gurdić u Kotoru. Zbog nestabilne izdašnosti, naročito ljeti, ovaj izvor zajedno sa kaptiranim izvorom Ljubin potok služi za lokalno snabdijevanje turističkih objekata i stanovništva.

Za lokalne potrebe kaptirani su i izvori Jama (ispod Jezerskog vrha), Međuvršje (između Štirovnika i Jezerskog vrha), kao i povremeni izvor Zverinjac (u Dolovima), stalni izvor Kamenica (u Velikom Bosturu) i Studenac (na katunu Kuk).

Na području Njeguškog polja nalazi se više izvora, među kojima su Koritnik (kaptiran i koristi se za snabdijevanje Njeguša), Pištet (stalni kaptirani izvor) i Bukovička voda (kaptirani izvor za naselje Bukovica). Pored njih, prisutni su i manji izvori kao što su Blizurad, Golobrdská voda, Duboki do, Vrpski pištet, Mučića do i dr.

U zaštitnoj zoni Parka nalazi se stalno kaptirano izвориšte Uganjska vrela (kapacitet 5–8 l/s), koje se koristi za snabdijevanje Cetinja, kao i kaptirani izvor Obzovica, te manji nekaptirani izvori Magarica, Zuberov točak i Studenac. Na južnim i jugozapadnim padinama Lovćena nalaze se

stalni i povremeni izvori, među kojima su Zverinjac, Pipoljevac, Brijest, Dobra voda, Vrutak i Mirčetina voda.

Zbog nedostatka stalnih vodenih tokova, stanovnici su tradicionalno gradili objekte za sakupljanje i čuvanje kišnice, poput bistijerni, ublova i lokvi, koji su imali ključnu ulogu u snabdijevanju vodom tokom sušnih perioda.

Odvođenje otpadnih voda

Na području Nacionalnog parka Lovćen nema izgrađenih kanalizacionih sistema za prikupljanje i tretman otpadnih voda. Za odvođenje otpadnih voda iz objekata koriste se neadekvatne septičke jame, koje ne ispunjavaju ekološke standarde i ponirući bunari iz kojih se nedovoljno prečišćena otpadna voda ispušta u okolinu. Novoizgrađeni privremeni objekti posjeduju ekološki prihvatljive bioprečišćivače.

Elektroenergetska infrastruktura

Na području Nacionalnog parka Lovćen nalaze se elektroenergetski objekti četiri naponska nivoa: 110kV, 35kV, 10kV i 1kV. Nadzemni elektroenergetski vod DV 110kV Budva – Cetinje predstavlja jedinu 110kV vezu Cetinja sa elektroenergetskim sistemom Crne Gore. Od njegove ukupne dužine (12,46km), oko tri četvrtine voda se nalazi unutar granica šire zone NP Lovćen, a skoro jedna trećina trase voda je u samom Parku. Ovaj dalekovod, svojim koridorom širine oko 35m, presijeca Park i negativno utiče na prostor kojim prolazi.

U samoj zoni NP Lovćen je trafostanica TS 35/0,4kV, 2 x 630kVA. Postojeća distributivna 10kV mreža na području Parka i u njegovoj zaštitnoj zoni je većim dijelom u funkciji elektrifikacije postojećih seoskih naselja, izuzev DV 10kV Ivanova korita – Jezerski vrh sa trafostanicom TS 10/0,4kV „Pod kapom“.

Osnovni 10kV vod na posmatranom području koji prodire i u središte Parka je DV 10kV Cetinje – „Lovćen“. U zoni Parka su i trafostanice 10/0,4kV: STS „Duga njiva“, BTS „Ivanova korita“ i BTS „Pod kapom“. Izgrađen je i DV10kV Ivanova korita – Dolovi sa STS 10/0,4kV „Dolovi“.

U III zoni zaštite formirana je trasa dalekovoda u ukupnoj dužini od 6,6km, kao dio 400kV dalekovoda na relaciji Lastva Grbaljska – Čevo. Na relativno malom prostoru, trasa dva puta ulazi i izlazi sa područja Parka.

Telekomunikaciona infrastruktura

Na prostoru Nacionalnog parka Lovćen izgrađena je telekomunikaciona infrastruktura opština Cetinje, Kotor i Budva, kao i tranzitna infrastruktura i resursi koji povezuju ova područja međusobno, kao i sa opštinama izvan granica Parka. U užoj zoni zahvata PPPN Lovćen Crnogorski Telekom nema izgrađenu telekomunikacionu infrastrukturu, dok u zaštitno–kontaktnoj zoni postoji razvijena mreža. Duž puta Cetinje – Budva postavljena je telekomunikaciona kanalizacija sa magistralnim optičkim kablom od međunarodnog značaja. U zaleđu Kotora i Budve, te naseljima uz pravce Cetinje – Troica – Kotor i Cetinje – Budva izgrađena je pristupna

mreža. Djelimično su pokrivena i naselja koja gravitiraju Njegušima, pristupnom mrežom iz telekomunikacionog centra RASM Njeguši.

Zbog karstnog i brdovitog terena, pokrivenost mobilnom telefonskom mrežom u Parku nije optimalna – ona je dobra u naseljima i kontaktnim zonama, dok je u užoj zoni NP Lovćen signal slab.

Na prostoru Parka nalazi se i Radiodifuzni centar Crne Gore, sa glavnim emisionim objektom Štirovnik i pratećim emisionim tačkama: Luštica, Vrmac, Bratogošt, Tović, Krnovska Glavica, Bjelasica i RTV Dom Cetinje.

2.4.4. Turistička infrastruktura

Turistička infrastruktura Nacionalnog parka Lovćen obuhvata Centar za posjetioce na Ivanovim koritima, uređene pješačke i planinarske staze, vidikovce, informativne table, parking prostore, ugostiteljske objekte i mjesta predviđena za odmor.

Na Ivanovim koritima se nalazi pet bungalova u vlasništvu JPNPCG, u kojima mogu boraviti do četiri osobe. Bungalovi su oštećeni i zahtijevaju adaptaciju kako bi ponovo bili stavljeni u funkciju. Kamp prostor nije uređen, ali je lokacija za ovu namjenu definisana Programom objekata privremenog karaktera za NP Lovćen.

Od smještajnih i ugostiteljskih kapaciteta na području Parka prisutni su: Odmaralište „Lovćen–Bečići“ (u državnom vlasništvu), hotel „Ivanov konak“ (apartmanskog tipa), hotel „Monte Rosa“, rezidencijalni ljetnikovac „Palac“, te restorani „Kraljičin vrt“ i „Vladika“, dok je „Forest“ u funkciji caffe bara.

Nacionalni park raspolaže sa dva aktivna kontrolno-naplatna punkta (Bjeloši i Krstac). Punkt Međuvrše više nije aktivan, iako formalno postoji u sistemu za naplatu ulaznica. Tokom 2025. godine aktivirana su dva nova punkta – mobilni punkt za terensku kontrolu i punkt u mjestu Kuk, predviđen kao statični, ali oni nijesu bili pušteni u rad tokom ljetnje sezone 2025. godine zbog nedostatka kadra.

Planinarsko–pješačka mreža obuhvata markirane staze: Ivanova korita – Mauzolej, Stazu Vuka (kružna: Ivanova korita – Kraljevo počivalo – Ivanova korita), Centar za posjetioce – Kraljevo počivalo – Zlatarice (žičara-gondola “Kotor-Lovćen”), Centar za posjetioce – Majstori – manastir Stanjevići, kao i Međuvrše – Goliš – Jezero – Jezerski vrh. Dodatno, mrežu čini nekoliko ruta koje djelimično prolaze kroz Park, kao što su od Bajica do Bukovice (djelimično u granicama NP) i od Cetinja do Dugih njiva. Na području Parka postoje i dvije edukativne staze kao i staza za boso hodanje u blizini Centra za posjetioce na Ivanovim koritima.

Uređeni vidikovci su: Jezerski vrh, Kuk, Babina glava i Treštenik. Takođe, u parku se nalazi i vidikovac Kraljevo počivalo čija je rekonstrukcija planirana u toku 2026. godine kroz projekat PA. CON II.

U blizini Centra za posjetioce na Ivanovim koritima nalazi se amfiteatar na otvorenom. U Parku postoje dva avanturistička parka, jedan na Ivanovim koritima koji se nalazi na prostoru u državnom vlasništvu i dat je u zakup, a drugi, na lokalitetu Krstac, je u privatnom vlasništvu. Nadomak avanturističkog parka, pored starog planinarskog doma na Ivanovim koritima nalazi jedan od dva terena za paintball takmičenje, dok se drugi prema potrebi naknadno adaptira u bukovoј šumi.

Takođe, na teritoriji Parka nalazi se žičara-gondola “Kotor-Lovćen”, koja je počela sa radom 13. Jula 2023. godine. Trasa žičare počinje od lokaliteta “Dub”, nedaleko od tunela “Vrmac” (Kotor), a završava se na lokaciji “Kuk” (Lovćen).

Biciklistička infrastruktura obuhvata tri kružne rute „Velika kružna tura oko Lovćena“ je namijenjena isključivo biciklistima, dok su preostale rute integrisane u planinarsko–pješačku mrežu.

2.5. Korišćenje prostora

Tabela 10. Analiza korišćenja prostora i resursa

Kategorija	Korišćenje prostora i resursa - Prošlost	Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost	Infrastruktura i akteri	Regulacija i upravljanje	Rizici i izazovi	Predlozi mera za upravljanje i prevenciju	Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)
Turizam	Tradicionalni turizam bez organizacije, oslanjanje na prirodne atrakcije.	Organizovani turizam sa uređenim stazama, kampovima, turističkim servisima. Žičara dovodi veliki broj posetilaca koji se zadržavaju na gornjoj stanici, bez ulaska u zonu Nacionalnog parka i kupovine ulaznica	Ministarstvo turizma, NTO, JPNPCG, turističke organizacije, lokalni privrednici.	Zakonski okvir za zaštitu prirode i regulaciju turističkih aktivnosti.	Sezonski pritisak, degradacija prirode, zagađenje, neadekvatna infrastruktura, slaba regulacija turističkog posjećivanja putem žičare.	Ograničenje broja posetilaca u osjetljivim zonama, Edukacija turista o zaštiti prirode, Redovno održavanje i obnova staza i turističke infrastrukture, Uvođenje ekoloških standarda u turizmu, unaprjeđenje saradnje s vlasnikom/koncesionarom? žičare	Rast broja turista – pritisak na prirodu - potreba za održivim turizmom i kontrolom posetilaca. Prijetnja od devastacije prostora zbog izgradnje drugog dijela žičare.
Poljoprivreda	Ekstenzivna, tradicionalna poljoprivreda sa niskim intenzitetom.	Razvoj ekološke poljoprivrede i agroturizma.	Lokalni proizvođači	Podsticaji za održivu proizvodnju, prostorni planovi.	Konflikti sa turizmom, erozija tla, gubitak plodnog zemljišta.	Promocija ekološke i održive proizvodnje, Definisanje zona za poljoprivredu i turizam, Programi zaštite zemljišta	Smanjenje broja poljoprivrednih gazdinstava – manja obrada zemlje- mogućnost pošumljavanja i razvoj ekološke poljoprivrede
Šumarstvo	Nekontrolisana eksploatacija, uglavnom za ogrjev i industriju.	Održivo gazdovanje, sanitarne sječa	JPNPCG	Zakoni, plan gazdovanja šumama	Nelegalna sječa, požari, bolesti stabala, gubitak biodiverziteta.	Pojačan nadzor i kontrole, Protivpožarne mjere i edukacija stanovništva, Monitoring zdravstvenog stanja šuma i očuvanja biodiverziteta	Neodrživa eksploatacija - stabilizacija šuma - održivo upravljanje i očuvanje biodiverziteta
Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova	Nekontrolisana tradicionalna praksa	Održivo sakupljanje ljekovitog bilja i šumskih plodova	JPNPCG, Agencija za zaštitu životne sredine, lokalno stanovništvo	Propisi i zakoni	Nelegalno sakupljanje narušavanje ekosistema.	Kontrola ubiranja i primjena sankcija, Edukacija lokalnog stanovništva, Očuvanje staništa	Tradicionalno sakupljanje - kontrolisano i održivo sakupljanje - očuvanje staništa i biodiverziteta

<i>Kategorija</i>	<i>Korišćenje prostora i resursa - Prošlost</i>	<i>Korišćenje prostora i resursa - Sadašnjost</i>	<i>Infrastruktura i akteri</i>	<i>Regulacija i upravljanje</i>	<i>Rizici i izazovi</i>	<i>Predložena mera za upravljanje i prevenciju</i>	<i>Trend (prošlost - sadašnjost - budućnost)</i>
Privremeni objekti	Spontani, legalni i nelegalni objekti.	Legalni kampovi, štandovi, nadstrešnice, dječja igrališta, ugostiteljski objekti, vidikovci, avanturistički parkovi, turistički objekti pod regulativom.	JNP CG, Lokalna uprava, Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine	Program privremenih objekata, Urbanistički i uslovi, inspekcijisk i nadzor.	Nelegalna gradnja, uticaj na prirodu, vizuelni pritisak.	Stroga kontrola izgradnje i redovni inspekcijisk nadzor, Ograničenje broja objekata, Usklađenost sa prostorom	Neuređeni razvoj – legalizacija – planiran i održiv rast sa smanjenim uticajem na prirodu

2.5.1. Turizam

Jezerski vrh i mauzolej Petra II Petrovića Njegoša predstavljaju centralne tačke posjete, dok aktivnosti poput planinarenja, biciklizma, posmatranja prirode i obilaska vidikovaca postaju sve popularnije među turistima.

Turističke organizacije Cetinja, Kotor i Budve imaju važnu ulogu u promociji NP Lovćen. One aktivno uključuju Lovćen u svoje turističke kampanje, posebno kroz zimske i proljećne programe koji povezuju primorje sa planinskim zaleđem. TO Cetinje promoviše Lovćen kao integralni dio svoje kulturno–istorijske i rekreativne ponude, dok TO Kotor i TO Budva Lovćen uključuju u širu regionalnu ponudu aktivnog turizma, objedinjenu preko manifestacija, promotivnih kampanja i zajedničkih turističkih tura.

Saradnja ovih turističkih organizacija doprinosi stvaranju jedinstvene turističke slike šireg područja Boke Kotorske i Crnogorskog primorja. Zajedničke inicijative obuhvataju promociju panoramskih vidikovaca (Kuk, Štirovnik, Babina glava), organizaciju vođenih tura i podršku lokalnim ugostiteljima i seoskim domaćinstvima.

Ključne turističke aktivnosti na prostoru Parka su pješačenje, planinarenje, obilazak vidikovaca (Kuk, Babina glava, Štirovnik), avanturistički turizam, biciklizam i posjete kulturno–istorijskim lokalitetima. Posebnu vrijednost ima ruralni i gastronomski turizam zasnovan na njeguškoj tradiciji, očuvanim katunima i lokalnim proizvodima. Infrastrukturu Parka čine obilježene planinarske i biciklističke staze, uređen vidikovci, Centar za posjetioce na Ivanovim koritima, edukativne staze i manji ugostiteljski objekti.

Turističku ponudu realizuju različiti akteri: Ministarstvo turizma, Nacionalna turistička organizacija, Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore kao upravljač NP Lovćen, Turističke organizacije Cetinja, Kotor i Budve, lokalne samouprave, turističke agencije.

Upravljač Parka odgovoran je za regulisanje i nadzor turističkih aktivnosti kroz održavanje infrastrukture i sprovođenje mjera zaštite. Najveći izazovi odnose se na sezonski pritisak posjetilaca, eroziju staza, opterećenje osjetljivih zona, komunalno zagađenje i bolje upravljanje saobraćajem u vršnim zonama Lovćena.

Iako turizam doprinosi lokalnoj ekonomiji, rastući pritisak na prirodne resurse ukazuje na potrebu za jasnim modelima održivog upravljanja, kontrolisanja posjete i očuvanja tradicionalnog pejzaža Lovćena.

2.5.2. Poljoprivreda

Poljoprivredni potencijali prostora određeni su krškim reljefom, usljed čega je obradivo zemljište veoma ograničeno i javlja se pretežno u kraškim poljima, vrtačama i manjim uvalama, koje su površinom skromne i prostorno fragmentirane. Najveći dio zemljišnog fonda čine pašnjaci i livade, što područje čini pogodnim prvenstveno za ljetnju ispašu.

Stočarstvo predstavlja ključnu poljoprivrednu djelatnost, posebno uzgoj koza i ovaca koje najučinkovitije koriste krške pašnjake, a zatim i govedarstvo. Bogatstvo medonosnog, aromatičnog i ljekovitog bilja stvara povoljne uslove za razvoj pčelarstva. Kombinacija izmijenjeno mediteranskih, kontinentalnih i planinskih klimatskih uticaja, specifična ekspozicija terena, ruže vjetrova i karakter vegetacije stvorili su jedinstvene agroekološke uslove, koji su omogućili razvoj tradicionalnih i zaštićenih proizvoda geografskog porijekla — prije svega njeguškog i crnogorskog pršuta te njeguškog sira. Ovi proizvodi imaju nacionalni značaj i važnu ulogu u turističkoj ponudi. U kontekstu daljeg razvoja poljoprivrede, područje Lovćena je od strateškog značaja za očuvanje tradicionalnog stočarskog sistema, autohtonih rasa ovaca, koza i goveda, kao i za očuvanje autentičnog ambijenta crnogorskog sela i katuna, koji predstavljaju važan segment kulturnog pejzaža i identiteta prostora.

2.5.3. Šumarstvo

Šumski ekosistemi Nacionalnog parka Lovćen predstavljaju značajan prirodni resurs od izuzetne važnosti za očuvanje biološke raznovrsnosti, stabilnost ekosistema i prepoznatljiv pejzažni identitet ovog područja. Šume Parka imaju višestruku ekološku, zaštitnu i pejzažnu funkciju, a kroz istoriju su imale i određeni privredni značaj, posebno u pogledu korišćenja drvnih resursa za potrebe lokalnog stanovništva.

U ranijem periodu, prije proglašenja Nacionalnog parka i u prvim decenijama nakon toga, način korišćenja šuma bio je isti kao i van ovog zaštićenog područja. U to vrijeme sprovodile su se selektivne i čiste sječe, te je korišćenje drveta imalo ekonomski karakter. Lokalno stanovništvo koristilo je šumu pretežno za ogrjev, građu, ispašu stoke, sabiranje šumskih plodova i drugih sporednih proizvoda, što je u pojedinim periodima dovodilo do pritisa na šumske ekosisteme i sporijeg prirodnog obnavljanja i degradacije šume. Danas, imamo posledicu ovakvog gazdovanja jer se šume na području NP Lovćen uglavnom izdanačkog porijekla, veoma zakržljale, pa čak na nekim lokacijama i potpuno degradirane. Za razliku od ranijeg perioda, kada su prirodni resursi imali dominantno privrednu ulogu, današnji pristup daje prioritet zaštiti prirodnih vrijednosti, očuvanju biodiverziteta i održavanju ekološke stabilnosti šumskih zajednica.

Nakon donošenja Zakona o nacionalnim parkovima, Zakona o zaštiti prirode i Zakona o šumama te uspostavljanja jasnog režima zoniranja, način korišćenja šumskih resursa u Nacionalnom parku Lovćen značajno je izmijenjen. Ekonomska eksploatacija šuma danas je u potpunosti zabranjena

u prvoj zoni zaštite, dok su u drugoj zoni dozvoljene isključivo sanitarne sječe i mjere njege s ciljem očuvanja zdravstvenog stanja i prirodne strukture sastojina. U trećoj zoni, u kojoj pretežno dominiraju privatne šume, korišćenje se odvija u skladu sa Planom gazdovanja šumama u privatnoj svojini i u granicama propisanim režimom zaštite.

Korišćenje šumskih resursa danas se može definisati kao sporedni rezultat sprovođenja zaštitnih i sanacionih mjera, pri čemu se tokom sanitarnih sječa obezbjeđuje određena količina drveta i drvnih sortimenata koja se plasira u promet, čime se ostvaruje prihod namijenjen unapređenju sistema zaštite. Osim ograničenog korišćenja drvne mase, akcenat je na ekološkim, zaštitnim i socijalnim funkcijama šuma, koje predstavljaju osnovu savremenog upravljanja ovim vrijednim prirodnim ekosistemima.

2.5.4. Ubiranje ljekovitog bilja i šumskih plodova

Sakupljanje divljih vrsta biljaka, životinja i gljiva u nacionalnim parkovima je regulisano Zakonom o zaštiti prirode, Zakonom o nacionalnim parkovima i Pravilnikom o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe. Lokalno stanovništvo za potrebe domaćinstva može sakupljati manje količine koje su regulisane Pravilnikom za svaku dozvoljenu vrstu, a sve preko tih količina definiše se kao branje u komercijalne svrhe i potrebuje dozvolu izdatu od strane Agencije za zaštitu životne sredine. Sem vrsta i količina koje se mogu sakupljati, Pravilnikom su definisani i ne/dozvoljeni načini (alatke) sakupljanja. JPNPCG/NP Lovćen ne posjeduje podatke o komercijalnom ubiranju ljekovitog bilja i šumskih plodova.

2.5.5. Privremeni objekti

Privremeni objekti u Nacionalnom parku Lovćen doprinose unapređenju uslova boravka posjetilaca i jačanju turističkih i lokalnih ekonomskih aktivnosti. U ovu kategoriju spadaju vidikovci, ugostiteljski objekti, kampovi, štandovi, privremena parkirališta, dječija igrališta, nadstrešnice za odmor i rekreaciju, kao i sadržaji poput avanturističkih parkova i paintball terena, koji omogućavaju aktivan i tzv. adrenalinski odmor. Svi navedeni sadržaji postavljaju se privremeno, na period od pet godina, u skladu s Programom objekata privremenog karaktera i važećim zonama zaštite kako bi se spriječili negativni uticaji na staništa, pejzažne vrijednosti te zaštićene biljne i životinjske vrste.

Štandovi služe za prodaju različitih proizvoda, uključujući i proizvode domaće radinosti, čime se direktno podržava lokalna ekonomija. Vidikovci omogućavaju kontrolisano razgledanje pejzaža i uživanje u panoramskim pogledima na morske zalive.

U II zoni zaštite, u kojoj važi aktivni režim zaštite, zakonom su dozvoljene intervencije koje doprinose restauraciji, revitalizaciji i unaprjeđenju prostora, kao i kontrolisano korišćenje prirodnih resursa bez negativnog uticaja na staništa, pejzaž i objekte geonasljeđa. Privremeni objekti, kao lako uklonjive strukture, ne uzrokuju trajnu promjenu prostora i mogu biti postavljeni ukoliko se to radi u skladu sa režimom zaštite.

Planiranje lokacija za postavljanje privremenih objekata (šandova) u II zoni vrši se uz prethodno pozitivno mišljenje Agencije za zaštitu životne sredine, a za objekte koji zahtijevaju glavni projekat, nakon usvojenog Elaborata o procjeni uticaja na životnu sredinu.

Tabela 11: Vrsta i broj privremenih objekata

Privremeni objekat	Broj privremenih objekata
Naplatna kućica (sa rampom)	4
Kapija u zaštićenom području	1
Mobilni sanitarni blok	4
Dječje igralište	5
Kamp	6
Štand	9
Avanturistički park	4
Objekat za trgovinu i usluge	3
Foto čeka	1
Objekat za nadzornike zaštićenog područja	1
Tank za vodu	1
Bioprečišćivač	1
Privremeno parkiralište	7
Nadstrešnica za odmor i rekreaciju	10
Vikend kućice	5
Promotivni natpis, skulptura i paviljon	2
Kiosk	17
Objekat za iznajmljivanje sportsko-rekreativne opreme	2
Prostor za "paintball"	2
Kula osmatračnica	2
Privremeni ugostiteljski objekat	5
Privremeni ugostiteljski objekat sa ugostiteljskom terasom	2
Ugostiteljska terasa	4
Privremeno parkiralište	6
Vidikovac	7
Pijaca	2
Bina, podijum ili bioskop na otvorenom	1
Sportski objekat-otvoreni teren	2
Zabavni park	1
Posebna vozila za pružanje jednostavnih ugostiteljskih usluga	2
Informacioni punkt	3
Objekti namijenjeni za komunalne usluge i infrastrukturu	1
Oglasni i reklamni pano	1
Reklamne zastave	4
Zabavni park/akva park	5
Skladište za opremu	1

2.6. Zone i režimi zaštite

Prostornim planom posebne namjene za NP Lovćen dati su režimi korišćenja i uređenja prostora i izvršeno je zoniranje Nacionalnog parka, na osnovu koga se ostvaruje zaštita prirodnih vrijednosti uz optimalno korišćenje i funkcionisanje prostora.

I zona zaštite

U I zoni zaštite su izdvojeni dijelovi zaštićenog prirodnog dobra u kome su neznatno izmijenjene osobine staništa koja imaju izuzetan funkcionalno-ekološki značaj, odnosno djelovi u kojima se omogućava odvijanje prirodnih bioloških procesa, očuvanje integriteta staništa i životnih zajednica, uključujući izuzetno vrijedna kulturna dobra. U zonama sa režimom zaštite prvog stepena sprovodi se stroga zaštita i u njima se:

- zabranjuje korišćenje prirodnih resursa i izgradnja objekata;
- ograničavaju radovi i aktivnosti na naučna istraživanja i praćenje prirodnih procesa;
- dozvoljava posjeta u obrazovne, rekreativne i opšte kulturne svrhe;
- sprovode zaštitne, sanacione i druge neophodne mjere u slučaju požara, elementarnih nepogoda i udesa, pojave biljnih i životinjskih bolesti i prenamnožavanja štetočina.

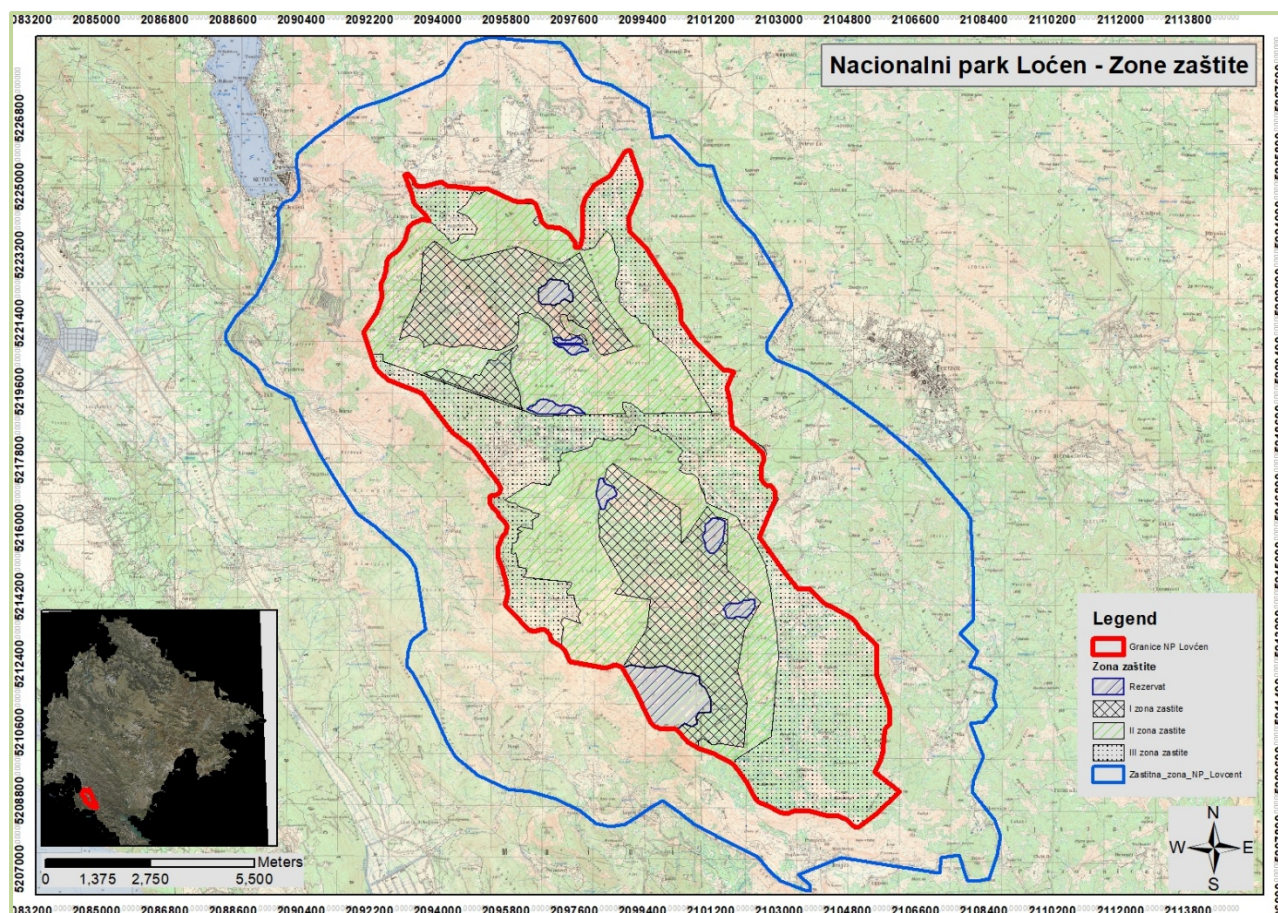
I zonu zaštite NP Lovćen, čine tri veće prostorne cjeline i to:

(i) šire područje Štirovnika i Jezerskog vrha (611ha) u koje su integrisani ranije definisani rezervati prirode.

(ii) područje Babljaka (78ha) koje sa istočne i dijelom sjeverne strane ograničavaju: postojeća cesta Ivanova Korita-Međuvršje-Kuk-Krstac i zona katuništa na Kuku, a sa južne strane trasa planirane žičare Kotor-Cetinje.

(iii) šire područje od Majstorice preko Jasikove rupe, Osmogrka i Skrobotuše do Konjskoga i Studenih dolova (1022ha).

Ukupna površina I zone zaštite u NP Lovćen iznosi 1711ha. U tu površinu je uključen veći dio površine posebnih rezervata prirode (211,7ha).

Mapa 3: Granice i režimi zaštite u NP Lovćen

II zona zaštite

U II zonu zaštite su izdvojeni prostori u kojima su djelimično izmijenjene osobine prirodnih staništa, ali ne do nivoa da ugrožavaju njihov funkcionalno-ekološki značaj, uključujući vrijedne predjele i objekte geonasljeđa. U II zoni zaštite sprovodi se aktivna zaštita i u tim područjima se mogu vršiti:

- intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra;
- kontrolisano korišćenje prirodnih resursa u zaštićenom prirodnom dobru, bez posljedica po primarne vrijednosti njihovih prirodnih staništa, populacija, ekosistema, obilježja predjela i objekata geonasljeđa.

Drugu zonu zaštite čine područja koja okružuju I zonu zaštite, a obuhvataju sledeće prostorne cjeline:

(i) područje koje okružuje I zonu zaštite oko Štirovnika i Jezerskog vrha, sa ukupnom površinom od 866,3ha.

(ii) područje koje okružuje I zonu zaštite na prostoru od Majstorice do Konjskoga i Studenih dolova i trase 400 kV dalekovoda Pljevlja – Lastva Grbaljska (717ha).

(iii) područje Đurđevca i Trešteničkog vrha sa zapadne strane pristupnog puta od Ivanovih Korita za Majstore (310ha).

(iv) područje oko I zone zaštite na Babljaku (80ha).

Ukupna površina II zone zaštite u NP Lovćen iznosi 1973,3ha.

III zona zaštite

U prostorima koji su svrstani u III zonu zaštite zastupljena su staništa koja nijesu od velikog značaja za funkcionalno-ekološko povezivanje i integritet Parka. U njima se mogu se vršiti:

- intervencije u cilju restauracije, revitalizacije i ukupnog unaprjeđenja zaštićenog prirodnog dobra;
- razvoj naselja i prateće infrastrukture;
- radovi na uređenju objekata kulturno-istorijskog nasljeđa i tradicionalnog graditeljstva;
- očuvanje tradicionalnih djelatnosti lokalnog stanovništva;
- selektivno i ograničeno korišćenje prirodnih resursa.

Za potrebe održivog korišćenja prostora i uopšte održivo korišćenje resursa Parka III zona zaštite koja obuhvata:

- zone sa postojećim i planiranim građevinskim objektima (Ivanova korita, Majstori, Kuk, Dolovi...);
- zone planiranih infrastrukturnih elemenata: žičara Kotor-Lovćen-Cetinje (150 ha) i dvosistemski 400kV dalekovod Lastva Grbaljska - Pljevlja, uključujući preostalo područje do administrativne granice NP na istoku (934,9ha);
- postojeću saobraćajnicu Cetinje-Ivanova korita-Kotor;
- prostore između područja sa II zonom zaštite i administrativne granice Parka.

Ukupna površina III zone zaštite u NP Lovćen iznosi 2321,4ha.

Zaštitna zona obuhvata predjele izmjenjene izvorne, srednje stabilne prirodne sredine, sa karakteristikama od interesa za područje Bjelasice, ali i značajnim ambijentalno-pejzažnim i estetskim vrijednostima prostora od posebnog značaja za područje Parka.

Zona ima funkciju zaštite Parka, a u njoj se posebno štite pejzažno-ambijentalne i estetske vrijednosti. Naselja u okviru ove zone su funkcionalno povezana sa okolnim poljoprivrednim površinama i njihov razvoj će se odvijati u okviru već angažovanih površina, u stilu tradicionalne arhitekture sa upotrebom autohtonih materijala. Postojeće osnovne djelatnosti su zemljoradnja i stočarstvo, koje se moraju odvijati prema zahtjevima očuvanja i zaštite prirode od degradacije i transformacije agrarnog pejzaža. U ovoj zoni se predviđa turističko-ugostiteljska izgradnja, u objektima osnovnog i komplementarnog smještaja.

3. AKCIONI PLAN

Ovaj dio plana upravljanja definira viziju, tematske oblasti i dugoročne ciljeve, evaluira stanje po tematskim oblastima, postavlja specifične ciljeve upravljanja s indikatorima, definira aktivnosti upravljanja s indikatorima te prioritetima, dinamiku sprovođenja, subjekte i saradnike realizacije, procjenu financijskih sredstava i izvore obezbjeđivanja sredstava.

Tematske oblasti predstavljaju glavne cjeline poglavlja Akcioni plan i bave se srodnim nizom pitanja tj. pojedinim segmentima upravljanja područjem. Plan upravljanja za Nacionalni park Lovćen sadrži 5 tematskih oblasti:

1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti
2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti
3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija
4. Saradnja s lokalnom zajednicom
5. Razvoj kapaciteta upravljača

Svaka tematska oblast ima svoj dugoročni cilj koji predstavlja malu viziju onog što se očekuje od pojedine oblasti plana. Dugoročni cilj je razdvojen na više specifičnih ciljeva upravljanja koji predstavljaju detaljnije i mjerljivije opise onoga što se mora postići kako bi se ostvario dugoročni cilj. Kako bi se pratilo ostvarenje specifičnih ciljeva, za svaki od njih su definisani indikatori ciljeva. Za svaku od tematskih oblasti izrađena je evaluacija stanja.

Specifični ciljevi se ostvaruju sprovođenjem planiranih upravljačkih aktivnosti, čiji indikatori omogućavaju praćenje sprovođenja Plana upravljanja i rada Javnog preduzeća. Kako bi se dobio bolji uvid u raspored i prioritete pojedinih aktivnosti, prikazana je planirana dinamika sprovođenja aktivnosti prema godinama iu navedeni su ključni subjekti i saradnici realizacije za sprovođenje pojedinih djelova ili cijele aktivnosti.

Zbog ograničenih ljudskih i financijskih kapaciteta definisana su 3 nivoa prioriteta aktivnosti upravljanja:

- **Prioritet 1** – aktivnosti koje se moraju preduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Ovo su ključne aktivnosti i njihovo neispunjavanje narušava uspješnost cijelog plana upravljanja. Prioritet 1 ne znači da se aktivnost mora prva sprovesti, nego da se mora dogoditi onda kada je planirana.
- **Prioritet 2** – aktivnosti koje bi se trebale poduzeti za vrijeme trajanja plana upravljanja. Postoji određena fleksibilnost u realizaciji ovakve aktivnosti, ali za njihovo nesprovođenje mora postojati dobar razlog.
- **Prioritet 3** – aktivnosti koje se mogu preduzeti kada vrijeme i/ili sredstva postanu dostupna nakon dovršenja aktivnosti 1. i 2. nivoa prioriteta. Identifikacija ovih aktivnosti je važna kako bi se u budućnosti moglo kvalitetnije odgovoriti na novonastale prilike ili mogućnosti.

Aktivnosti su dodatno grupisane prema sljedećim kategorijama aktivnosti koje Javnom preduzeću pomažu u odlučivanju smjera djelovanja: istraživanje, monitoring, regulacija, aktivno upravljanje, edukacija i interpretacija, informiranje, komunikacija, podrška, saradnja, jačanje kapaciteta upravljača, planiranje, infrastruktura i održavanje.

VIZIJA

Nacionalni park Lovćen je primjer održivog upravljanja, prostor u kojem se prirodna i kulturna baština čuvaju s pažnjom i ponosom kao neraskidiva cjelina, sa lokalnom zajednicom koja je nosilac snažnog identiteta, uz promišljeni razvoj turizma kao put ka njihovom istinskom vrednovanju.

TEMATSKE OBLASTI

3.1. Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: *Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih i podzemnih ekosistema te ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani.*

3.1.1. PODTEMA: Šumski ekosistemi

Specifični cilj 1.1.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.

Specifični cilj 1.2.: Očuvani su prirodni karakteri šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Šumski ekosistemi predstavljaju jednu od najvažnijih prirodnih vrijednosti ovog zaštićenog područja. U pogledu prostorne zastupljenosti, šume pokrivaju najveći dio Parka i čine osnovu pejzažnog identiteta Lovćena. Izdanačke sastojine preovlađuju nad generativnim, sa smanjenom vrstnom raznovrsnošću i vidljivim posljedicama višedecenijske eksploatacije i negativnog ljudskog uticaja. U višim zonama i ekspozicijama prisutne su autohtone vrste poput bukve i munike, dok u nižim predjelima dominiraju kompleksi šikara i niskih šuma.

Prisustvo faune unutar šumskih ekosistema Lovćena potvrđuje ekološku vrijednost ovih prostora, ali i ukazuje na prostornu fragmentaciju staništa. Uočene su stabilne populacije karakterističnih vrsta kao što su srna, divlja svinja, lisica i zec, ali brojnost i distribucija zavise od stepena očuvanosti šumskih blokova i dostupnosti mirnih zona. Zbog gustine mreže puteva, izgrađene infrastrukture i visoke turističke aktivnosti, veliki dio šuma ne pruža stabilno jezgro pogodno za dugoročno zadržavanje jedinki vrsta osjetljivih na uznemiravanje. Uprkos tome, pojedini rezervati

kao što su Konjsko i područje munike oko Štirovnika i dalje služe kao važne lokacije za očuvanje faune i flore, i predstavljaju fokus buduće zaštite.

Strukturna raznolikost šuma u NP Lovćen varira od niskih šikara, degradiranih bukovih sastojina do reliktnih populacija munike i borovih kultura. Zastupljene su i antropogeno podignute kulture četinara koje pokazuju znakove propadanja i gubitka stabilnosti. Uprkos degradaciji, u dijelovima Parka prisutna je sukcesija autohtonih vrsta, što ukazuje na određeni potencijal za prirodnu obnovu. Međutim, zbog ograničenih regenerativnih kapaciteta, sukcesija je često spora i neusmjerena, pa može dovesti do dominacije invazivnih ili nepoželjnih biljnih zajednica.

Šumski ekosistemi Parka izloženi su kompleksnom i međusobno isprepletenom mrežom uticaja. Abiotički faktori se izdvajaju kao dominantni stresori – suše, plitka i siromašna zemljišta, požari, snjegolomi i vjetrolomi, naročito u zoni grebena. Najveći zabilježeni incident u skorijoj istoriji dogodio se 2017. godine kada je u požarima izgorjelo preko 1100 ha šumskih površina. Ovi požari su, osim što su uništili vegetaciju, izazvali erozivne procese, narušili strukturu tla i promijenili tokove sukcesije.

Biotički faktori trenutno nemaju dominantan uticaj na vitalnost čitavih sastojina, ali djeluju lokalno kroz pojavu štetnih insekata i gljiva. Prisustvo sekundarnih i tercijarnih parazita, kao što su *Fomes fomentarius* i *Nectria galligena*, registrovano je na više lokaliteta. Štete su posebno prisutne na izdanačkim bukovim stablima, koja su već izložena stresu. Iako trenutno pod kontrolom, postoji realna mogućnost da u uslovima pogoršanja klime, ovi organizmi pređu u primarne štetočine i dodatno pogoršaju stanje šuma.

Antropogeni uticaji su kontinuirani i višeslojni. Najčešće se javljaju kroz nenamjerne i namjerne sječe, turistički pritisak, gaženje regenerativnih površina i sakupljanje šumskih plodova. Zbog visokog broja posjetilaca i malog broja nadzornika, šume su često bez adekvatnog nadzora, naročito na obodima Parka. To direktno utiče na mogućnost regeneracije i stabilnosti staništa. Antropogeni uticaj na pojavu požara je posebno izražen. Iako je do sada većina požara nastajala izvan granica Parka, a potom, uslijed vjetera i drugih faktora, zahvatila njegovo područje, to ne umanjuje potrebu za uspostavljanjem što efikasnijih mjera zaštite od požara. Nadzor od požara je unapređen uspostavljanjem Sistema video nadzora sa telekomunikacione antene na Štirovniku, kojim se vrši osmatranje i javljanje u slučaju pojave požara u vidnom polju kamere, a što se procjenjuje na preko 60 % područja Parka.

Na osnovu ukupnog sagledavanja stanja šumskih ekosistema u NP Lovćen i identifikovanih pritisaka, neophodno je planirati određene upravljačke aktivnosti za očuvanje i unapređenje strukture, vitalnosti i ekološke stabilnosti šuma. Aktivnosti su usklađene sa uočenim problemima i usmjerene su na jačanje otpornosti šumskih ekosistema na abiotičke, biotičke i antropogene uticaje. Njihova realizacija doprinosi smanjenju rizika, očuvanju biodiverziteta, prevenciji degradacije i dugoročnom održivom upravljanju šumama Parka. Rješavanjem evidentnih problema, pored zaštite, doprinosi se i unapređenju stanja šuma i postizanje dugoročnih ciljeva i vizija.

Šumski lokaliteti u I zoni zaštite su lokacije od izuzetne važnosti za zaštitu prirodnosti ekosistema. Lokacije kao što su šume munike na obroncima Jezerskog vrha i Štirovnika, bukova šuma na lokaciji Konjsko i drugi šumski rezervati imaju izuzetnu vrijednost i potrebu za očuvanjem. Kontinuirani monitoring i praćenje bioloških i dendrometrijskih elemenata, predstavlja osnovnu djelatnost u cilju praćenja promjena, evidentiranja pritisaka, spontanog razvoja, bioloških promjena i svih drugih elemenata koje je neophodno evidentirati za potrebe zaštite i unapređenja

ovih lokaliteta. Praćenje i evidentiranje promjena na habitatima Natura 2000 je od izuzetne važnosti u cilju adekvatnog upravljanja ovim značajnim staništima.

Monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma neophodno je sprovesti u cilju kontinuiranog praćenja fiziološkog stanja, vitalnosti, prirasta i regenerativnog kapaciteta sastojina, što je posebno važno u ekosistemima sa izraženom degradacijom, smanjenom stabilnošću i povećanom osjetljivošću na spoljne uticaje. Ova mjera omogućava pravovremeno prepoznavanje negativnih promjena, pojave bolesti, stresova ili propadanja i predstavlja osnovu za donošenje blagovremenih i naučno utemeljenih intervencija.

Monitoring pritiska na šumske ekosisteme, naročito onih uzrokovanih izgradnjom i funkcionisanjem dalekovoda 400 kV i dvije panoramske žičare, predstavlja neophodnu aktivnost monitoringa. Ova mjera obezbjeđuje precizno praćenje promjena u strukturi šumskih blokova, uticaja linijskih infrastrukturnih objekata na faunu i vegetaciju, kao i identifikovanje lokaliteta sa narušenim ekološkim funkcijama.

Upravljanje šumama u privatnoj svojini kroz primjenu godišnjeg Plana gazdovanja doprinosi usklađivanju svih aktivnosti na šumskim površinama sa ciljevima zaštite, čime se smanjuje rizik od neplanske sječe, degradacije vegetacije i narušavanja pejzažnih vrijednosti. Ovaj segment upravljanja je posebno važan zbog prostorne isprepletenosti privatnih i državnih površina i njihovog kumulativnog uticaja na cjelokupan ekosistem Parka. Shodno prostorno planskoj dokumentaciji i zakonskim odredbama, ograničeno korišćenje privatnih šuma je dozvoljeno u III zoni zaštite, dok se u II zonu odobrava sječa sanitarnog karaktera, a u I zoni se zabranjuje bilo kakva sječa.

Realizacija sanitarnih aktivnosti u šumama NP Lovćen predstavlja važnu mjeru u kontekstu ranjivosti sastojina, naročito u degradiranim bukovim i četinarskim kulturama, izuzev u prvoj zoni zaštite. Selektivno uklanjanje suvih, bolesnih ili oštećenih stabala doprinosi očuvanju zdravstvene stabilnosti sastojina, smanjenju rizika od širenja bolesti i štetočina i povećanju sigurnosti posjetilaca, naročito u zonama intenzivne posjećenosti. Poznato je da su lišćarske šume otpornije na biotičke faktore u odnosu na četinarske šume. Doznaku i uklanjanje stabala sanitarnog karaktera je neophodno redovno sprovoditi u cilju zaštite šuma od različitih pritiska, održavanja higijene u šumi, unapređenja ambijentalno-estetske funkcije i drugih faktora neophodnih za sveobuhvatnu zaštitu i unapređenje šumskih ekosistema.

Unapređenje sistema preventivne zaštite šuma od požara jedna je od najznačajnijih aktivnosti u uslovima sve češćih dugotrajnih suša, velikih požara i povećanog turističkog pritiska. Jačanje preventivnih kapaciteta, infrastrukture i nadzora direktno utiče na smanjenje rizika od požara i predstavlja ključnu mjeru zaštite za očuvanje ekoloških i pejzažnih vrijednosti Parka. Pojava požara na području ovog parka je uobičajena pojava. U posljednjih 20 godina, najveći broj požara (preko 90 % požara), su započeli van granica Parka, a njihovim razvojem su prenijeti na područje Parka. Ova činjenica ukazuje neophodnost uključivanja više subjekata u preventivnu zaštitu šuma od požara na području NP Lovćen.

Izrada protokola za brzo djelovanje u slučaju pojave požarnih žarišta predstavlja strateški važan instrument upravljanja rizikom. Kada požar dostigne fazu nekontrolisane stihije u tom stadijumu je veoma teško organizovati i lokalizovati požar. Sprječavanje širenja požara je neophodno sprovesti u početnoj fazi kada je moguće djelovanje sa manje ljudskih resursa i manje sredstava. Ova mjera omogućava jasnu organizaciju postupanja, definisanje odgovornosti, bržu mobilizaciju resursa i efikasniju koordinaciju svih službi u slučaju izbijanja požara. Na taj način smanjuju se

posljedice požara, povećava bezbjednost posjetilaca i lokalnog stanovništva, te obezbjeđuje bolja zaštita najosjetljivijih šumskih područja.

Na osnovu do sada dostupnih literaturnih i terenskih podataka, ne može se dati dovoljno jasna procjena o stanju **faune gmizavaca** na prostoru Parka. Dosadašnja analiza distribucije vrsta urađena je korišćenjem literaturnih nalaza i terenskim obilascima različitih zona Parka, s posebnim naglaskom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste. Tokom 2024. godine sprovedena su terenska istraživanja na transektu duž trase dalekovoda 400 kV Lastva-Čevo i pokazala su relativno visoku raznovrsnost gmizavaca na ovom području. Uprkos korisnim saznanjima, dobijeni podaci su ograničenog obima i ne omogućavaju sveobuhvatnu procjenu stanja herpetofaune. Takođe, na području Jezera ispod Jezerskog vrha, koji predstavlja hereptološki rezervat, tokom 2025. godine uočene su brojne populacije guštera, kao i zmija neotrovnica.

U cilju dobijanja ukupne slike o stanju faune gmizavaca na području Parka, neophodno da se terenska istraživanja u narednom planskom periodu sprovode detaljnije i u kontinuitetu, te da se prošire na ostale djelove Parka. Takođe potrebno je sprovesti preventivne mjere zaštite i očuvanja ovih vrsta u vidu postavljanjem edukativnih i informativnih tabli o značaju i očuvanju faune gmizavaca na kritičnim saobraćajnicama.

Ukupno stanje **ornitofaune** Nacionalnog parka Lovćen ocjenjuje se kao stabilno, uz očuvane populacije ključnih vrsta i relativno dobar kvalitet staništa. Dominantni faktori pritiska su infrastrukturni zahvati i klimatske promjene.

Monitoring ornitofaune, sproveden u periodu 2023–2025. godine, pokazuje stabilnost populacija većine vrsta i potvrđuje kontinuitet prisustva-značajnih vrsta grabljivica, među kojima se izdvajaju: zmijar (*Circaetus gallicus*), kobac (*Accipiter gentilis*), jastreb (*Accipiter nisus*), mišar (*Buteo buteo*), vjetruška (*Falco tinnunculus*) i suri orao (*Aquila chrysaetos*). Trenutno se na prostoru Parka registruje 3–6 parova surlog orla (*Aquila chrysaetos*) i 20–25 parova jastreba (*Accipiter nisus*), što potvrđuje visoku vrijednost područja za očuvanje grabljivica i planinskih ekosistema.

Monitoring grabljivica sprovodi se kontinuirano već više godina, kao dio redovnih programskih aktivnosti Javnog preduzeća. Ova aktivnost ima za cilj dugoročno praćenje stanja populacija i trendova kod najvažnijih vrsta. Poseban značaj ima stalno registrovan par surih orlova (*Aquila chrysaetos*) na prostoru Parka.

Tokom narednog perioda planirano je proširenje monitoringa na noćne grabljivice (*Strigiformes*), budući da su prethodne sezone evidentirani slučajevi stradanja velikih ušara (*Bubo bubo*), vrste od značaja na nivou EU, koja je redovno prisutna na prostoru Parka sa 20–25 registrovanih parova. Podaci Službe zaštite ukazuju da je mortalitet ove vrste najčešće povezan sa sudarima sa infrastrukturnim objektima i elektroenergetskim vodovima, te je proširenje monitoringa opravdano i neophodno radi procjene ugroženosti i definisanja mjera zaštite.

Istraživanja duž trase dalekovoda 400 kV Lastva – Čevo ukazala su na negativne uticaje infrastrukture na ornitofaunu, posebno na grabljivice koje koriste otvorene prostore kao lovišta. Evidentirani su slučajevi stradanja jedinki usljed sudara sa provodnicima dalekovoda, pri čemu su najugroženije vrste mišar (*Buteo buteo*) i kobac (*Accipiter gentilis*).

Radi očuvanja stabilnosti faune ptica od međunarodnog značaja, planira se:

- nastavak sistematskog i sezonskog monitoringa ornitofaune, sa posebnim fokusom na dnevne i noćne grabljivice;
- detaljna identifikacija kritičnih tačaka mortaliteta duž elektroenergetskih i infrastrukturnih koridora;
- primjena mjera ublažavanja negativnog uticaja (vizuelni markeri, izolacija i prilagođene konstrukcije stubova, ograničavanje radova u sezoni gniježđenja);
- očuvanje i obnova važnih staništa (planinski travnjaci, bukove šume, otvoreni kamenjari i litice pogodnih za gniježđenje grabljivica).

Na osnovu dosadašnjih istraživanja još uvijek nije moguće dati precizniju sliku o stanju **faune sisara** u NP Lovćen, pa je u narednom periodu neophodno intenzivirati ova istraživanja.

Kao najbrojnija i najraznovrsnija grupa sisara, fauna sitnih sisara je zbog svoje brojnosti, osjetljivosti na promjene u staništu i uloge u trofičkim lancima ključni bioindikator ekološke stabilnosti. Iako je fauna sitnih sisara Parka bogata, ona do sada nije bila predmet sistematskih i dugoročnih istraživanja. Postojeći podaci su fragmentisani i potiču uglavnom iz kratkotrajnih terenskih pregleda, na osnovu kojih se ne može izvršiti procjena stanja ove grupe organizama. Neophodno je istražiti sastav i ekologiju sitnih sisara kako bi se bolje razumjeli prirodni procesi i interakcije među vrstama.

Planirano je sprovođenje istraživanja faune slijepih miševa duž trase 400 kV dalekovoda Lastva – Čevo – Pljevlja, sa ciljem procjene uticaja infrastrukture na populacije i praćenja efekata ranije sprovedenih kompenzacionih mjera. Tokom prethodnih godina duž ove trase postavljene su kućice za slijepu miševu kao mjera ublažavanja mogućih negativnih uticaja na staništa, čime je omogućeno formiranje dodatnih skloništa u zonama gdje su prirodna staništa ograničena. U narednom planskom periodu nastaviće se monitoring slijepih miševa i praćenje korišćenja postavljenih kućica, uz primjenu akustičkih detektora i periodične kontrole terena. Dobijeni podaci omogućiću procjenu efikasnosti sprovedenih mjera, identifikaciju ključnih staništa i unapređenje zaštite faune slijepih miševa duž dalekovoda, uz doprinos razvoju održivih praksi upravljanja infrastrukturom u blizini Parka.

Dosadašnja istraživanja sisara na području Parka bila su uglavnom oportunističkog karaktera, zasnovana na bilježenju tragova aktivnosti (otisci, izmet, ostaci hrane i vizuelna opažanja). Nedostatak adekvatne opreme, prije svega kamera-zamki, ograničio je mogućnost sistematičnog praćenja prisustva i ponašanja vrsta. Kamera-zamke su nabavljene tek u kasnijoj fazi prethodnog planskog perioda, pa do sada nijesu bile korišćene u dovoljnoj mjeri da omoguće sveobuhvatne i pouzdane podatke o fauni sisara u Parku. U narednom planskom periodu planirano je sprovođenje sistematičnih istraživanja sisara primjenom kamera-zamki i vještačke inteligencije, čime će se po prvi put dobiti pouzdani i kvalitetni podaci o prisustvu, prostornoj distribuciji, gustini i prosječnoj brojnosti vrsta sisara na ovom području. Ovi rezultati predstavljaju važan korak ka boljem razumijevanju strukture i dinamike faune Parka, te ka definisanju mjera za njeno očuvanje.

3.1.2. PODTEMA: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka

Specifični cilj 1.3.: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka.

Specifični cilj 1.4.: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani

U vegetaciji Lovćena, između zone bukovih šuma i zone šuma munike, razvija se vegetacijski pojas planinskih rudina, najraspostranjenije na padinama Štirovnika i Jezerskog vrha. Unutar pojasa bukovih šuma i pojasa munike razvijaju se mozaično sekundarna vegetacija pašnjačkih kamenjara i livada, kao i azonalna vegetacija pukotina krečnjačkih stijena i točila. Unutar navedenih tipova vegetacije, Jezero ispod Jezerskog vrha karakteriše specifičan tip vegetacije prelaznih tresava i visokih zeleni.

Tokom planskog perioda 2020–2025. godine, sprovedena su istraživanja sa ciljem kartiranja i procjene stanja Natura 2000 tipova staništa: *4090 - Endemične oromediteranske ježolike vrištine i 7140 - Prelazne tresave, 6430 - Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa. Popisane su dijagnostičke i prateće vrste i uspostavljen monitoring stanja populacija.

Stanišni tip 4090 – endemične oromediteranske ježolike vrištine, na istraživanim lokalitetima, južne padine Štirovnika, Paprati i Bućanele, odlikuje se dobrom reprezentativnošću i visokom pokrovnošću dijagnostičkih vrsta, što ukazuje na očuvano stanje ovog staništa. Posebnu florističku vrijednost dodatno potvrđuje prisustvo značajnog broja endemičnih i strogo zaštićenih biljnih vrsta. Na istraženim lokalitetima nisu zabilježeni direktni antropogeni pritisci niti drugi faktori koji bi mogli ugroziti stabilnost ovog stanišnog tipa na području parka.

Na lokalitetu Jezero, ispod Jezerskog vrha, evidentiran je stanišni tip 7140 – prelazne tresave, čiju vegetaciju dominantno čini *Menyanthes trifoliata*, sa pokrovnošću većom od 80%. Uz ovu vrstu, prisutne su i karakteristične prateće vrste: *Alisma plantago-aquatica*, *Potentilla aurea*, *Eleocharis palustris* i *Carex leporina*. Posebna vrijednost ovog lokaliteta ogleda se u činjenici da je riječ o prvom zabilježenom nalazištu ovog stanišnog tipa na oromediteranskim planinama Crne Gore, dok su slične zajednice do sada bile poznate isključivo u njenim sjevernim regionima.

Oko tresetnog staništa prisutan je stanišni tip 6430 – hidrofilne visoke zeleni od nizinskog do alpijskog pojasa, u kojem vrsta *Deschampsia caespitosa* formira monodominantnu zajednicu. Oba stanišna tipa na ovom lokalitetu prostorno su ograničena, ali se odlikuju dobrom reprezentativnošću.

Na ovom lokalitetu izražen je pritisak od prirodnog zarastanja, ubrzan klimatskim promjenama. Antropogeni pritisak, koji je ranije bio prisutan usled nelegalnog ispuštanja vode saniran je uklanjanjem ilegalno postavljene pumpe. Iako trenutno nema direktnog ljudskog uticaja, prirodni faktori i dalje značajno utiču na stanje staništa. U narednom periodu planira se izrada akcionog plana kojim će se definisati mjere upravljanja ovog ekološki značajnog staništa.

Terenski rad sa ciljem inventarizacije rijetkih i zaštićenih biljnih taksona, obavljen je na širem području Parka (Bjeloši – Duge njive – Bućenela, Kruševica, Dolovi, Međuvršje – Veliki Bostur – Mali Bostur – Ivanova korita, Ljubin potok, Bižaljevac, Kuk, Jezero ispod Jezerskog vrha), unutar različitih stanišnih tipova (dominantno na 62A0 - Istocni submediteranski suvi travnjaci (*Scorzonera villosa*), 4090 - Endemične oromediteranske ježolike vrištine, 8210 - Karbonatne stijene sa hazmofitskom vegetacijom, ređe 6520 - Planinske livade košanice, 6510

-Nizijske livade košanice (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*), 91K0 - Ilirske bukove šume (*Aremonio-Fagion*), kao i 7140 - Prelazne tresave i 6430 - Hidrofilne visoke zeleni od nizina do alpijskog pojasa). Rezultati inventarizacije su slijedeći:

- Inventarisano je 148 biljnih taksona, od kojih 59 taksona ima jedan ili više nivoa nacionalne i/ili međunarodne zaštite.
- Zabilježeno je prisustvo 14 endema Balkanskog poluostrva i 5 subendema, 21 vrsta koja kao rijetka i/ili ugrožena ima nacionalni status zaštite (Sl. list RCG 76/06), dok 19 vrsta imaju neki od međunarodnih nivoa zaštite (na HD - 2, BC - 2, CITES - 15).
- Popisane endemske vrste, uglavnom imaju šire područje rasprostranjenja (*Sesleria robusta* subsp. *robusta*, *Viburnum maculatum*, *Edrianthus tenuifolius*, *Tanacetum cinerarifolium*, *Fritillaria messanensis* subsp. *gracilis*, *Scilla lacusicii*, *Teucrium arduinii*), dok neke poput *Malcolmia orsiniana* subsp. *angulifolia*, bilježimo samo na jednom lokalitetu unutar istraživanog područja, vrlo lijepe i brojne populacije u vegetaciji stijena. Nijedna od popisanih endemskih i subendemskih vrsta ne zahtijeva poseban režim zaštite.
- *Genista sericea* i *Globularia meridionalis* – su subendemi koji grade habitat 62A0, te imaju široko rasprostranjene unutar NP, dok je subendem *Astragalus angustifolius* manje zastupljen unutar istog habitata.
- Na listi zakonom zaštićenih taksona nalaze se endemske i subendemske vrste (*Viburnum maculatum*, *Fritillaria messanensis* subsp. *gracilis*, *Scilla lacusicii* i *Astragalus angustifolius*) i rijetki taksoni *Gladiolus palustris*, *Tulipa sylvestris* subsp. *sylvestris*, koje na području parka imaju široko rasprostranjenje i nijesu ugrožene. Zaštićene su i sve vrste orhideja koje su ujedno i na CITES listi. Od popisanih zaštićenih vrsta, *Menyanthes trifoliata* je pod pritiskom gubitka staništa 7140 - Prelazne tresave, usled prirodnog procesa zarastanja.
- Od vrsta koje su na CITES listi popisano je 15 orhideja, od kojih je *Anacamptis pyramidalis* i na listama HD i BC. Inventarisane vrste nastanjuju različite habitate, unutar istraživanog područja. Nijesu pod pritiskom sakupljanja.
- Zabilježeni taksoni na Habitat direktivi: *Anacamptis pyramidalis* i *Gladiolus palustris* i na Bernskoj konvenciji: *Narcissus poeticus* subsp. *radiiflorus*, neugrožene su na području istraživanja.
- Od evidentiranih taksona, sa najviše nivoa zaštite izdvojili su se vrste koje uz nacionalni imaju i međunarodni status zaštite: *Anacamptis pyramidalis* (HD An. II i IV, BC An. I, CITES An. II), *Gladiolus palustris* (HD An. II i IV), *Narcissus poeticus* subsp. *radiiflorus* (BC An. I). Na području istraživanja, bilježimo ih uglavnom unutar stanišnih tipova 62A0 i 6520, unutar kojih imaju brojne populacije. Međutim, staništa su im fragmentisana (naročito padina na području Bočanela) usled brojnih požara, kao i izgradnjom pristupnih puteva i stubnih mjesta 400kV dalekovoda.

Na osnovu sagledanog stanja i evidentiranih pritisaka u narednom planskom periodu planiraju se istraživanja pašnjačkih kamenjara, travnjaka i azonalnih tipova vegetacije na području Velikog i Malog Konjskog i na padinama Štirovnika i Jezerskog vrha u vegetacijskoj zoni bora munike. Planirana istraživanja obuhvatiće i popis dijagnostičkih, nacionalno i/ili međunarodno zaštićenih i ekološki značajnih vrsta, uz unos dobijenih podataka u bazu podataka NP Lovćen, njihovo prostorno mapiranje i dalju analizu u kontekstu očuvanja stanišnog diverziteta.

U budućem planskom periodu sem inventarizacije biljnih taksona, akcenat je dat na istraživanju stanja populacije lokalnog endema i nacionalno zaštićene vrste *Edraianthus wettsteinii* subsp. *lovčenicus* s ciljem praćenja dinamike populacije, identifikacije potencijalnih prijetnji i definisanja mjera zaštite u skladu sa stanjem staništa.

Požari, najčešće uzrokovani ljudskom nepažnjom, značajno ugrožavaju staništa i distribuciju vrsta šireg područja. Na opožarenim šumskim staništima zapaženo je ~~se~~ značajno širenje autohtonih vrsta, prije svega bujadi (*Pteridium aquilinum*) na zapuštenim travnim staništima i kiprovine (*Epilobium angustifolium*) i vrbe iva (*Salix caprea*). One su indikatori i pionirske vrste u obrastanju narušenih prirodnih staništa.

Izgradnjom trase 400 kV dalekovoda Lastva – Čevo, odnosno probijanjem pristupnih puteva i oko stubnih mjesta, izvršena je fragmentacija staništa, dominantno u habitatima 62A0 i 91K0. Na pristupnim putevima i neposredno uz njih, kao i oko stubnih mjesta bilježimo širenje ruderalnih i prisustvo invazivnih vrsta (uglavnom *Erigeron annuus*). Nije zabilježen njihov ulazak u okolna prirodna staništa. Neophodno je redovno održavanje pristupnih puteva uz mehaničko uklanjanje prisutnih invazivnih vrsta.

Upotreba kvadova van označenih staza ozbiljno oštećuje vegetaciju na pašnjačkim kamenjarima i travnjacima. Zato je potrebno strože kontrolisati njihovu vožnju na području Parka.

Ubiranje ljekovitog bilja, šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe prisutno je na području parka, ali ne postoje pouzdani podaci o intenzitetu sakupljanja, količinama i prostornoj rasprostranjenosti ovih aktivnosti. Nedostatak informacija onemogućava adekvatnu procjenu dugoročnog uticaja na **njihove** populacije ~~vrsta~~ i staništa. Staništa pod potencijalnim pritiskom ilegalnog ubiranja divlje flore u komercijalne svrhe biće predmet stalnog nadzora Službe zaštite. Svi podaci o zatečenom stanju biće prikupljeni putem specijalizovane aplikacije i redovno dostavljani stručnoj službi JPNPCG radi daljih analiza.

Fauna **beskičmenjaka** na području Parka je nedovoljno istražena. Do sada nijesu sprovedena sistematska naučna istraživanja, već su dostupne samo pojedinačne publikacije koje se odnose na pojedine vrste, rodove ili familije. Postojeći literaturni podaci potvrđuju prisustvo određenog broja vrsta, ali nedostaju podaci o njihovoj prostornoj i vremenskoj distribuciji, što značajno ograničava mogućnost cjelovitog sagledavanja stanja ove faune.

Zarastanje pašnjaka i livada, uzrokovano napuštanjem tradicionalnog katunskog stočarstva, negativno utiče na populacije dnevnih leptira i drugih insekata koji su vezani za otvorene travnate ekosisteme. Dodatno, kaptiranje i gubitak potoka, nestanak tresetnih staništa, sukcesija vegetacije, imaju nepovoljan uticaj na populacije puževa, vilinih konjica, dvokrilaca, vodenih stjenica i tvrdokrilaca.

Fauna dnevnih leptira (*Rhopalocera*) posebno je prepoznata kao indikatorska grupa i od izuzetnog značaja za dalja istraživanja, budući da su ovi organizmi vrlo osjetljivi na promjene ekoloških faktora, naročito onih uzrokovanih antropogenim djelovanjem i klimatskim promjenama. Dosadašnja istraživanja zasnivala su se na literaturnim podacima dopunjenim terenskim nalazima, a posebna pažnja posvećena je vrstama zaštićenim zakonom i vrstama od značaja za mrežu Natura 2000.

Prema sakupljenim literaturnim podacima, kao i na osnovu sprovedenih terenskih istraživanja u prethodnom periodu, na prostoru NP Lovćen registrovano je 97 vrsta dnevnih leptira, od ukupno 192 u Crnoj Gori, što je 50,5%. Međutim, dobijena lista ne može se smatrati konačnom, te je

neophodno nastaviti sa sistematskim istraživanjima i monitoringom u narednom planskom periodu, kako bi se obezbijedila pouzdana baza podataka za upravljanje i zaštitu ove grupe beskičmenjaka.

Prethodne tri godine vršena su terenska istraživanja u cilju inventarizacije, određivanja distribucije **faune vodozemaca** sa posebnim osvrtom na zakonom zaštićene i Natura 2000 vrste, a dobijena lista batrahofaune ne može se smatrati konačnom, pa je potrebno nastaviti istraživanja i u narednom periodu, s obzirom na značaj ove grupe organizama i potrebu za njihovim očuvanjem. Tokom 2025. godine uočeno je prisustvo šumske žabe (*Rana dalmatina*) u bukovoj šumi kod Jezera ispod Jezerskog vrha. Tokom ovih istraživanja konstatovan je veliki broj uginulih jedinki smeđe krastave žabe (*Bufo bufo*) uslijed smanjenja nivoa vode kod Jezera ispod Jezerskog vrha. Ova pojava je direktna posljedica smanjenog broja sniježnih dana i izostanka sniježnog pokrivača, kao i naglog otopljenja u aprilu mjesecu. Terenske aktivnosti tokom 2025. godine potvrdile su prisustvo desetak jedinki planinskog mrmoljka (*Ichthyosaura alpestris*) u ublu na Bižaljevcu.

Lovćen predstavlja dio međunarodno priznatog Važnog područja za **ptice** (Important Bird Area – IBA Lovćen i Paštrovići), površine oko 31.200 ha, koje se izdvaja po izuzetnom bogatstvu ornitofaune i prisustvu vrsta od evropskog i globalnog značaja. Među njima se ističu: *Streptopelia turtur*, *Alectoris graeca*, *Accipiter breviceps*, *Aquila chrysaetos*, *Bubo bubo*, *Circaetus gallicus*, *Dendrocopos syriacus* i *Emberiza hortulana*. Ove vrste nastanjuju raznovrsna staništa – od submediteranskih travnjaka i kamenjara, preko planinskih rudina i šumskih rubova, do visokoplaninskih predjela koji pružaju optimalne uslove za gniježđenje, ishranu i migraciju.

Poseban značaj ima jarebica kamenjarka (*Alectoris graeca*), vrsta koja je prema Direktivi o pticama EU i nacionalnim propisima svrstana među prioritetne vrste za zaštitu i praćenje. Na području Lovćena ova vrsta naseljava suve travnjake, kamenjare i otvorene planinske padine sa rijetkom vegetacijom, koje predstavljaju tipična staništa od značaja za evropsku mrežu Natura 2000. Terenskim radom na realizaciji Nacrta Studije revizije zaštite NP Lovćen, ustanovljeno je da populacija trenutno broji 300-400 parova. Njeno prisustvo ukazuje na očuvanost tradicionalnog pejzaža i stabilnost ekoloških procesa u planinskom pojasu.

S obzirom na to da su populacije jarebice kamenjarke u većem dijelu Evrope u opadanju uslijed gubitka staništa, sukcesije, prekomjernog uznemiravanja i klimatskih promjena, sprovođenje ciljanog monitoringa ove vrste u NP Lovćen nastaviće se i u narednom planskom periodu. Time će se:

- pratiti trendovi brojnosti i reproduktivnog uspjeha;
- doprinijeti boljoj procjeni očuvanosti planinskih travnjaka i kamenjara kao prioritetnih Natura 2000 staništa;
- pružiti osnova za izradu mjera upravljanja u cilju očuvanja populacija i poboljšanja staništa;
- ispuniti međunarodnih obaveza Crne Gore u okviru Bernske konvencije i pripreme za integraciju u Natura 2000 mrežu Evropske unije.

Vrtna strnadica (*Emberiza hortulana*), sa 20-30 parova na prostoru Parka, naseljava otvorene livade, travnjake i suve kamenjare. Sukcesija vegetacije i promjene u korišćenju zemljišta, mogu uticati na brojnost gnijezdećih parova. Brojnost grlice (*Streptopelia turtur*) procjenjuje se na 39–

78 parova. Nastanjuje mozaik listopadnih šuma, šikara i otvorenih poljoprivrednih površina. Brojnost seoskog djetlića (*Dendrocopos syriacus*) procjenjuje se na 20–50 parova. U NP Lovćen nastanjuje liščarske i mješovite šume, ali i mozaik poljoprivrednog pejzaža sa prisustvom starog drveća. Na Lovćenu populacija pokazuje stabilnost i prilagođenost različitim staništima. U narednom planskom periodu predviđene su aktivnosti na daljem praćenju stanja populacija ovih vrsta.

3.1.3. PODTEMA: Podzemni ekosistemi

Specifični cilj 1.5.: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.

Specifični cilj 1.6.: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

Područje Nacionalnog parka Lovćen odlikuje se složenom geološkom građom i izraženim karstnim reljefom, koji je oblikovan brojnim jamama, pećinama i okapinama. Ove podzemne formacije predstavljaju značajne mikrohabitate za zaštićene i rijetke vrste, posebno za faunu slijepih miševa i podzemne beskičmenjake, čije je istraživanje i očuvanje od posebnog značaja za očuvanje ukupnog biodiverziteta Parka.

Dosadašnja speleološka istraživanja na području Parka uglavnom su se zasnivala na sporadičnim evidencijama i terenskim aktivnostima. Iako je do sada evidentiran određen broj podzemnih objekata, lista poznatih pećina i jama se i dalje dopunjava. Još uvijek nijesu izrađene sistematizovane speleološke karte i nacrti, koje bi omogućile detaljniji uvid u prostornu distribuciju i karakteristike podzemnih formacija. Izrada ovakvih nacrti je od suštinskog značaja za uspostavljanje dugoročnog monitoringa, planiranje istraživanja i definisanje zona zaštite. Precizno mapiranje doprinosi boljem razumijevanju strukture podzemnog svijeta i omogućava praćenje promjena koje mogu nastati usljed prirodnih procesa ili antropogenih uticaja.

Istraživanja podzemne faune beskičmenjaka na području Parka do sada nijesu bila sprovedena u kontinuitetu niti sistematično, te ne postoje cjeloviti i sistematizovani podaci o vrstama koje naseljavaju ove specifične ekosisteme. Pokretanje ovih istraživanja od ključnog je značaja za identifikaciju endemičnih, reliktnih i potencijalno ugroženih vrsta, kao i za razumijevanje ekoloških procesa koji se odvijaju u podzemnim staništima. Prikupljeni podaci omogućiće formiranje prve sveobuhvatne baze o podzemnoj fauni Parka, što će poslužiti kao osnova za uspostavljanje sistema redovnog monitoringa i planiranje mjera zaštite u skladu sa stanjem populacija i stepenom ugroženosti.

U prethodnom periodu sprovedena su istraživanja **faune slijepih miševa** na području Parka, pri čemu je obuhvaćen samo mali dio podzemnih objekata (uglavnom pećine) dok je veći fokus bio na okolnim šumskim i stjenovitim staništima. Speleološki objekti predstavljaju ključna staništa za razmnožavanje, hibernaciju i formiranje kolonija slijepih miševa. Imajući u vidu važnost ovih staništa, planirano je da se naredni ciklus monitoringa fokusira na sezonsko praćenje aktivnosti slijepih miševa u podzemnim objektima. Ovakav pristup omogućava bolje razumijevanje dinamike populacija tokom različitih faza životnog ciklusa, identifikaciju prijetnji i promjena u korišćenju staništa, čime se stvaraju osnove za unapređenje zaštite ove važne grupe sisara u okviru Parka.

U narednom periodu planirana je izrada Akcionog plana za očuvanje podzemnih ekosistema Nacionalnog parka Lovćen, koji će predstavljati prvi strateški dokument ove vrste za područje Parka. Akcioni plan biće zasnovan na podacima i analizi prikupljenih podataka koji se odnose na izradu speleoloških nacrti, istraživanje podzemne beskičmenjačke faune i sezonski monitoring slijepih miševa. Ovaj dokument imaće za cilj da definiše prioritetne podzemne objekte prema njihovom ekološkom značaju, stepenu istraženosti i osjetljivosti na spoljašnje uticaje. Na osnovu dobijenih rezultata biće određeni prioriteti zaštite i istraživanja, uz predlog mjera za očuvanje i održivo upravljanje podzemnim staništima. Izrada Akcionog plana omogućiće uspostavljanje sistematičnog pristupa zaštiti podzemnih ekosistema, kroz jasno definisane ciljeve, aktivnosti i odgovornosti. Plan će takođe poslužiti kao osnova za dugoročni monitoring, praćenje promjena u populacijama i staništima, te za jačanje stručnih kapaciteta i međuinstitucionalne saradnje u oblasti zaštite biodiverziteta podzemnih objekata na području Parka.

3.1.4. PODTEMA: Klimatske promjene

Specifični cilj 1.7.: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, poduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.

Klimatske promjene predstavljaju jedan od najznačajnijih faktora koji u dugom vremenskom periodu utiču na stabilnost, strukturu i funkcionalnost šumskih ekosistema. Zbog specifične orografske konfiguracije, jake izloženosti uticajima sa primorja, ali i prirodne fragmentisanosti šumskih ekosistema, prostor Parka pokazuje visok nivo osjetljivosti na promjene u temperaturnom i padavinskom režimu, kao i na sve učestalije ekstremne meteorološke događaje. Analize regionalnih trendova ukazuju na stalni porast srednjih godišnjih temperatura, povećanje ljetnjih maksimalnih vrijednosti, produženje vegetacionog perioda i povećanje ranih i kasnim mrazeva i ujedno smanjenje broja mraznih dana, što direktno utiče na fiziološke procese drveća, vodni bilans i ukupnu vitalnost šuma. Paralelno sa tim, ukupan godišnji nivo padavina ostaje relativno visok, ali je njihova raspodjela sve nepravilnija, sa naglašenim sezonskim pomjeranjem i dugim periodima ljetnje suše, koji dodatno smanjuju dostupnost vlage u vegetacionom periodu i utiču na regeneraciju šuma i preživljavanje mladih biljaka.

Učestalije olujne epizode prouzrokuju vjetroizvale i lokalna oštećenja, dok kratkotrajni intenzivni pljuskovi izazivaju površinsko spiranje i erozione procese, posebno na strmim ekspozicijama. Rani prolječni i pozni jesenji mrazevi negativno utiču na mlade izdanke, ometajući prirodno obnavljanje šuma, dok topli zimski periodi pogoduju preživljavanju i širenju populacija biotičkih štetočina, čija se aktivnost intenzivira u godinama sa izraženim sušnim periodima.

Različiti tipovi šumskih zajednica na Lovćenu pokazuju varijabilnu osjetljivost na klimatske promjene. Bukove šume, posebno na južnim i jugozapadnim ekspozicijama, sve češće pokazuju znake fiziološkog stresa, smanjen prirast, sušenje vrhova krošnje i povećanu ranjivost na sekundarne štetočine. Evidentno je da je tokom 1985., 1996. i 2012. godine došlo do potpunog gubitka lišća tokom juna mjeseca zbog pojave kasnih mrazeva. Kasni mrazevi su tokom maja mjeseca potpuno zamrzli asimilacione organe i oni su u najvećoj mjeri otpali, te je tokom ljeta došlo do obnavljanja i ponovnog rasta lišća. Ovo je izuzetno jako uticalo na iscrpljivanje stabala bukve, što je rezultiralo pojavom suhovernosti u narednim vegetacionim periodima. Crni bor, kao

dominantna vrsta u zonama sa plitkim zemljištima, naročito je izložen sušama i visokim temperaturama, što se manifestuje kroz sušenje pojedinačnih stabala, te kroz povećanu osjetljivost na požare. Mješovite šume bukve, javora, graba i drugih vrsta, kao i degradirane površine i šikare na južnim padinama, predstavljaju najosjetljivije cjeline, jer smanjena dostupnost vlage i jačanje erozionih procesa dovode do usporene regeneracije i tendencije daljeg propadanja staništa.

Poseban aspekt rizika odnosi se na požare, čija se učestalost i intenzitet povećavaju u uslovima produženih ljetnih suša i visokih temperatura. S obzirom na prirodnu predispoziciju Lovćena za požare, klimatske promjene doprinose produženju perioda zapaljivosti, smanjenju vlažnosti gorivog materijala i povećanju rizika od pojave požara tokom gotovo cijele godine, uključujući i period izvan ljetne sezone. U crnoborovim šumama posljedice požara su dugoročne i ozbiljne, jer se regeneracija odvija otežano, a struktura sastojina se mijenja na decenijskom nivou.

Može se zaključiti da je Nacionalni park Lovćen značajno izložen uticaju klimatskih promjena, pri čemu je ranjivost šumskih ekosistema umjerena do visoka, zavisno od tipa staništa, strukture sastojina i ekoloških ograničenja. Najveći rizici vezani su za sušne periode, povećanje intenziteta ekstremnih događaja, promjene u fenologiji vrsta i porast učestalosti šumskih požara. U scenariju nastavka postojećih trendova očekuje se dalje slabljenje vitalnosti bukovih i borovih šuma, što može dovesti do dugoročnih promjena u strukturi i funkcionisanju šumskih ekosistema, kao i do povećanog pritiska na upravljačke mjere usmjerene ka adaptaciji, očuvanju i unapređenju stabilnosti ovih ekosistema.

3.2. Očuvanje kulturno - istorijskih vrijednosti

Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezentovani.

Specifični cilj 2.1 Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana

Kulturno-istorijsko nasljeđe i antropogeni pejzaž Nacionalnog parka Lovćen odlikuju se brojnim materijalnim i nematerijalnim vrijednostima koje svjedoče o tradicionalnim načinima života i istorijskim procesima oblikovanja prostora. Na području parka sačuvani su brojni objekti narodnog graditeljstva, formirani između XV i XIX vijeka, od kojih mnogi bilježe različite stepene oštećenja usljed djelovanja prirodnih i antropogenih faktora. U prethodnom planskom periodu sprovedena su istraživanja i dokumentovanje graditeljskog nasljeđa, sa posebnim osvrtom na guvna, otvorene i svoltane uble, kao i kaptirane izvore na području Njeguša. Evidentirani objekti su, u najvećoj mjeri, očuvani u izvornom obliku, iako je kod pojedinih potrebna konsolidacija urušenih zidnih partija. Utvrđen je visok stepen očuvanosti njihove graditeljske, etnografske, istorijske i ambijentalne vrijednosti.

U oblasti nematerijalnog kulturnog nasljeđa, aktivnosti su bile usmjerene na identifikaciju i dokumentovanje tradicionalnih praksi i znanja koja su i dalje prisutna u lokalnoj zajednici. Poseban značaj ima očuvanje tradicionalne gastronomije, naročito proizvodnje njeguškog sira i pršuta, kao i pripreme medovine, gdje su identifikovani nosioci i prenosnici znanja. Kulturne manifestacije poput „Dana koprive“ doprinose popularizaciji nematerijalne baštine kroz

edukativne sadržaje, posebno među mlađom populacijom, dok su učešće Javnog preduzeća u konferencijama i manifestacijama poput „Dana evropske baštine“ dodatno istakli značaj NP Lovćen kao prostora očuvanja i interpretacije kulturnih vrijednosti. U okviru događaja „Prošlost posmatra sadašnjost – Putokazi“, fokus je bio na valorizaciji trase starog pješačkog puta Kotor–Njeguši–Cetinje, kao simbola istorijske povezanosti i kulturnog kontinuiteta prostora.

Depopulacija i napuštanje tradicionalnog načina života predstavljaju jedan od ključnih izazova za očuvanje kulturnog pejzaža. Većina sela u granicama parka ima sezonski karakter boravka, dok su brojni objekti napušteni ili u fazi propadanja. Uprkos tome, u pojedinim naseljima i katunima sačuvani su autentični primjeri tradicionalne gradnje, koji predstavljaju osnov za njihovu konzervaciju i buduću interpretaciju. Negativne promjene u pejzažu najčešće su rezultat neprimjerene novogradnje i rekonstrukcija objekata koje odstupaju od tradicionalnog arhitektonskog izraza, što zahtijeva dodatne mjere usmjerene na kontrolu i očuvanje ambijentalnih vrijednosti.

Povećani turistički pritisci, naročito nakon izgradnje žičare Kotor–Lovćen, doveli su do većeg opterećenja prostora, intenzivnijeg saobraćaja i promjene u ambijentalnom doživljaju. Iako ovi sadržaji doprinose razvoju turizma, istovremeno nose rizike po očuvanje kulturnog pejzaža i tradicionalnog identiteta prostora, te je neophodno uspostaviti ravnotežu između turističkog razvoja i zaštite kulturno-istorijskih vrijednosti.

Napuštanje tradicionalnih poljoprivrednih i stočarskih praksi dovelo je do promjene pejzažne strukture i narušavanja ravnoteže između čovjeka i prirode. Ipak, očuvani elementi kulturnog pejzaža – katuni, guvna, suvozidine, i stari stambeni objekti – predstavljaju potencijal za uspostavljanje održivog odnosa kulturnih i prirodnih vrijednosti. Ovi prostorni elementi imaju ulogu u očuvanju staništa i pejzaža uslovima tradicionalnog korišćenja zemljišta, te njihova revitalizacija kroz održivo stočarstvo, upotrebu lokalnih materijala i rekonstrukciju objekata u skladu s izvornom arhitekturom može doprinijeti i zaštiti i očuvanju autohtonih pejzaža i staništa.

Kulturno-istorijsko nasljeđe i antropogeni pejzaž Lovćena predstavljaju temelj identiteta ovog prostora, ali i resurs za održivi razvoj i interpretaciju u okviru sistema nacionalnih parkova. JP Nacionalni parkovi Crne Gore, kroz dalju dokumentaciju, sanaciju i valorizaciju kulturnih dobara, ima ključnu ulogu u njihovom očuvanju, popularizaciji i integraciji u savremene modele održivog upravljanja i turizma zasnovanog na autentičnim vrijednostima.

3.3. Upravljanje posjećivanjem, edukacija, interpretacija i promocija

Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti sa prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.

3.3.1. Edukacija i interpretacija

Specifični cilj 3.1. Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti NP Lovćen razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.

Nacionalni park Lovćen posjeduje visok potencijal za sprovođenje edukativnih i interpretativnih aktivnosti, zahvaljujući bogatstvu prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti, kao i postojanju zainteresovanih ciljnih grupa djece, mladih, lokalnog stanovništva i posjetilaca.

Centar za posjetioce na Ivanovim koritima ima centralnu ulogu u edukaciji, ali njegovi ograničeni prostorni i funkcionalni kapaciteti do sada nisu omogućavali organizovanje sadržajno bogatih i pristupačnih programa. Planirana adaptacija kroz projekat PA.CON II obuhvata modernizaciju izložbene postavke, proširenje prostora i unapređenje pristupačnosti, čime će se unaprijediti uslovi za realizaciju edukativnih i interpretativnih aktivnosti.

Na prostoru Parka razvijene su edukativno-rekreativne staze, među kojima se posebno izdvaja „Staza vuka“, prilagođena djeci i školskim grupama, sa interaktivnim edukativnim elementima. Redovno održavanje i dalji razvoj ovakvih staza predstavlja važan uslov za kvalitetnu edukaciju u prirodnom ambijentu¹. U skladu sa interesovanjima posjetilaca i edukativnim potencijalima područja, planirano je uspostavljanje dodatnih tematskih staza, uključujući stazu „Legende i priče sa Lovćena“, florističku stazu „Koviljka Tomić - Stanković“.

Edukativne aktivnosti sprovode se tokom cijele godine u saradnji sa obrazovnim institucijama, kako u prostoru Parka, tako i van njega, kroz školske radionice, terenske časove i obilježavanje ekoloških datuma. Saradnja sa lokalnim zajednicama, obrazovnim ustanovama i ustanovama socijalne zaštite od posebnog je značaja i planira se njeno dalje jačanje.

Interpretativni potencijal Parka prepoznat je i kroz postojeće staze, za koje su razvijeni programi interpretacije usmjereni ka različitim ciljnim grupama. Razvijeni su i edukativni materijali za djecu, kao i online sadržaji, uz planirano dalje unapređenje dostupnosti informacija. U narednom periodu planira se nastavak razvoja interpretativnih programa, profesionalizacija vođenja kroz licencirane vodiče i prilagođavanje sadržaja osobama sa invaliditetom, gdje god je to tehnički moguće.

3.3.2 Infrastruktura i ponuda u funkciji posjetilaca

Specifični cilj 3.2: Poboljšana posjetiteljska infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.

Nacionalni park Lovćen raspolaže osnovnom infrastrukturom za posjetioce, koja uključuje Centar za posjetioce sa suvenirnicom na Ivanovim koritima, pješačke i planinarske staze, vidikovce, ugostiteljske objekte i odmorišta. Iako ova infrastruktura omogućava osnovno snalaženje i boravak posjetilaca, evidentna je potreba za njenim unapređenjem u cilju poboljšanja kvaliteta doživljaja, prostornog usmjeravanja posjetilaca i očuvanja prirodnih i kulturnih vrijednosti Parka.

Centar za posjetioce ima ograničene prostorne i funkcionalne kapacitete, te ne zadovoljava savremene potrebe za informisanjem i edukacijom posjetilaca. Zbog nedostatka adekvatnog prostora, do sada nije bilo moguće organizovati kvalitetne edukativne sadržaje unutar objekta. Prepoznata je potreba za unapređenjem, te je kroz realizaciju projekta PA.CON II planirana

¹ Navedeno je planirano kroz aktivnosti vezane uz posjetiteljsku infrastrukturu.

adaptacija Centra za posjetioce, sa ciljem proširenja prostora, modernizacije izložbene postavke i njenog prilagođavanja osobama sa invaliditetom².

U toku 2025. godine Javnom preduzeću za nacionalne parkove Crne Gore data je saglasnost za privremeno upravljanje Planinarskim domom Ivanova korita. Objekat se trenutno nalazi u veoma lošem stanju i nije u funkciji, ali je njegova potencijalna vrijednost prepoznata u Prostornom planu posebne namjene NP Lovćen – detaljna razrada lokaliteta Ivanova korita, kojim je objekat prepoznat kao muzej, centar za posjetioce i biblioteka. U narednom periodu planirano je kandidovanje adaptacije doma kroz međunarodne projekte, čime bi se dodatno unaprijedili kapaciteti za edukaciju i interpretaciju u zoni Parka, uz očuvanje kulturno-istorijskih elemenata objekta i revitalizaciju prostora.

Na području Ivanovih korita nalazi se pet četvorokrevetnih bungalova koji se trenutno ne koriste i nalaze se u lošem stanju i zahtijevaju adaptaciju. Prepoznata je potreba za njihovim stavljanjem u funkciju, te su kandidovani za adaptaciju kroz projekat I-TOUR u toku 2025. godine.

Kada je riječ o vidikovcima, u narednom planskom periodu, kroz realizaciju projekta PA.CON II, planira se rekonstrukcija vidikovca Kraljevo počivalo. Na području Parka nalazi se veći broj neuređenih vidikovaca. Njihovo uređenje i stavljanje u funkciju posjetilaca biće razmotreno i planski regulisano tokom narednog planskog perioda.

Mobilijar u Parku obuhvata informativne table, znakove posebne namjene, nadstrešnice, stolove, klupe i dječije igralište. Redovno održavanje mobilijara je neophodno radi očuvanja funkcionalnosti, bezbjednosti i vizuelnog identiteta prostora.

Na putnim pravcima ka Parku i na njegovim ulazima trenutno ne postoje glavne i najavne table koje bi jasno informisale i usmjeravale posjetioce. U narednom planskom periodu planirano je postavljanje šest najavnih, pet glavnih i jedna informativnih tabli ka/i u Parku koje će usmjeravati posjetioce sa saobraćajnih puteva na glavne ulaze u Park.

Na području Parka postoji mreža planinsko-pješačkih i edukativnih staza različite dužine i zahtjevnosti. Posebno se ističu: Kružna tura Ivanova korita – Jezerski vrh (Mauzolej), Edukativna staza „Staza vuka“, Staza za boso hodanje (140 m, uz Centar za posjetioce), Tematska staza „Kraljevskim stazama“ (Ivanova korita – Majstori – Stanjevići – Poborska sela). Tokom proteklog perioda obnovljena je vertikalna signalizacija i mobilijar na edukativnim stazama, obnovljene su edukativne table, postavljanje novih informativnih sadržaja, kao i unapređenje „Staze vuka“. Na njoj je izrađen plan signalizacije, GPS trek i Karton o stanju staze, dok su postavljeni novi smjerokazi, piktogrami i informativne table. Za Njegoševu stazu postavljena je nova vertikalna signalizacija (smjerokazi, piktogrami, table posebne namjene), urađena je zamjena folija i popravka postojećih elemenata, te sanirano stepenište na vodoizvorištu Jama. Za stazu Ivanova korita – Stanjevići izrađeni su Elaborat, GPS trek, plan signalizacije, mapa trase, markiranje staze, dok će se postavljanje vertikalne signalizacije izvršiti u narednom periodu. Uređenje staza obuhvatilo je sveobuhvatnu analizu i planiranje – izrađeni su kartoni staza, ažurirani podaci na

² Aktivnost je predviđena kroz Tematsku oblast 5 s obzirom da zahtijeva veća ulaganja.

signalizacijama i sprovedene administrativne procedure, kako bi se osigurala standardizacija i očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti.

Bicikla za iznajmljivanje zahtjevaju redovan servis, zamjenu dotrajalih dijelova i prateće biciklističke opreme. U narednom planskom periodu potrebno je dodatno promovisati ovaj vid “outdoor” aktivnosti kao važan segment aktivnog turizma.

Staza za boso hodanje, koja obuhvata više poligona ispunjenih prirodnim materijalima (šišarkama, mahovinom, korom drveta, oblicama, šljunkom, piljevinom i sl.), zahtijeva redovno sezonsko uređenje, uključujući zamjenu i dopunu materijala svake godine.

“Šuma za čitanje” predstavlja inovativan koncept povezivanja prirode i kulture, ali zahtijeva dodatna ulaganja u mobilijar (plattene ležajke, drevene kutije za knjige, i obnovu knjiga).

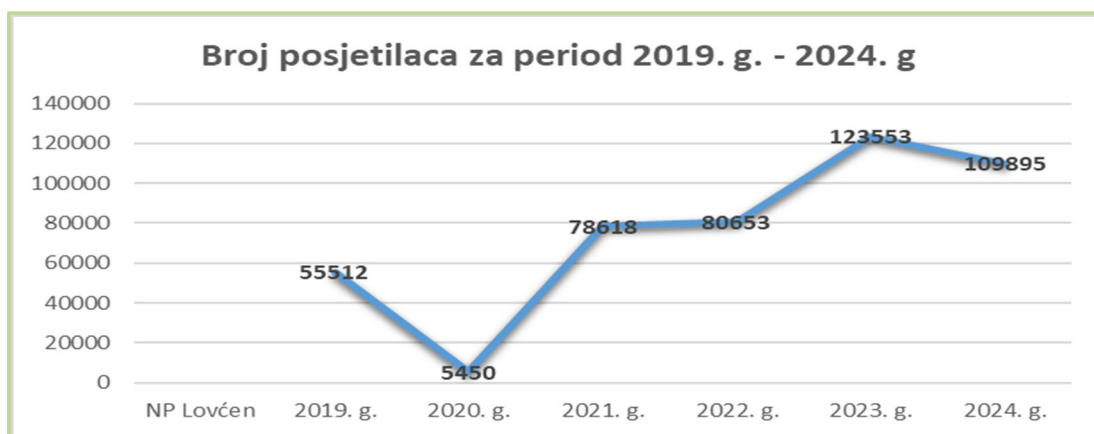
U narednom periodu planirana je i izgradnja dječijeg igrališta na Ivanovim koritima.

U cilju obogaćivanje turističke ponude parka u narednom planskom periodu formiraće se nov turistički proizvod - program obilaska Parka.

3.3.3 Upravljanje posjetiocima

Specifični cilj 3.3.: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Turistička ponuda Nacionalnog parka Lovćen bazira se na aktivnostima u prirodi, sa naglaskom na izletnički turizam i jednodnevne posjete koje uključuju pješčenje, biciklizam i boravak u Ivanovim koritima. Posjetoci u Park dolaze individualno, preko turoperatera, školskih i studijskih grupa. Ključne atrakcije uključuju Njegošev mauzolej, panoramske vidikovce, rekreativne sadržaje u Ivanovim koritima i vjersko-kulturne lokalitete. Broj turista koji posjećuju Nacionalni park Lovćen bilježi trend rasta, što potvrđuju i zvanični podaci o posjećenosti, ukazujući na rastuće interesovanje domaćih i stranih posjetilaca (Grafikon 5).

Grafikon 5: Broj posjetilaca za period 2019-2024. godina

Strukturu posjetilaca čine dominantno turisti iz regiona, dok je broj posjetilaca iz zapadne Evrope, Turske i Azije u porastu. Posjeta je izrazito sezonalna, sa najvećim intenzitetom u periodu maj–oktobar (Grafikon 6). Ipak, Park ima potencijal za cjelogodišnje posjećivanje, uz osmišljavanje sezonski prilagođenih sadržaja.

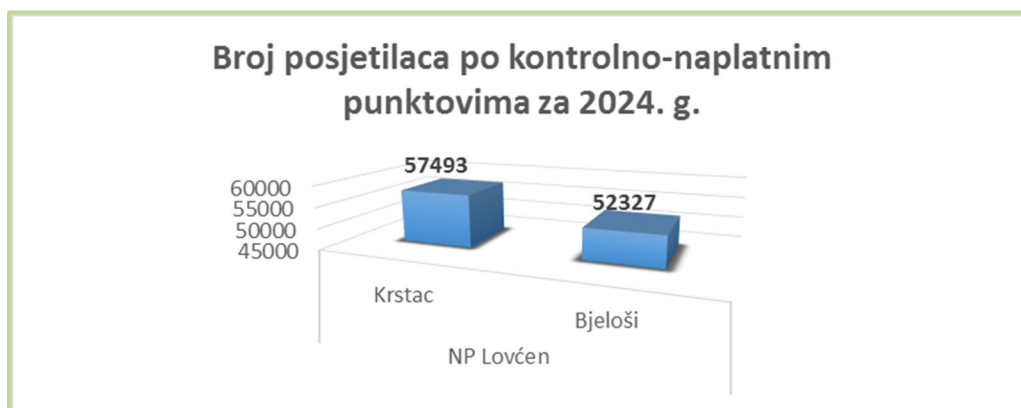

Grafikon 6: Broj posjetilaca u toku 2024 godine

Iako se sprovodi analogno i digitalno anketiranje posjetilaca, proces je potrebno dodatno modernizovati i proširiti radi dobijanja relevantnijih podataka za unapređenje turističke ponude.

Park raspolaže sa dva aktivna kontrolno-naplatna punkta Krstac i Bjeloši, čiji broj posjetilaca, kroz naplatu ulaznica je prikazan u narednom grafikonu.

Neophodno je aktivirati bar još jedan punkt i uspostaviti funkcionalnu mrežu, što bi doprinijelo boljoj kontroli kretanja posjetilaca i ravnomjernoj disperziji posjeta.

Grafikon 7: Broj posjetilaca po kontrolno-naplatnim punktovima 2024. godinu

Poseban izazov u sistemu upravljanja posjetiocima predstavlja izgradnja i rad žičare Kotor–Lovćen, koja utiče na obrasce kretanja i ponašanja posjetilaca na ovom području.

Posjetioци su uglavnom zainteresovani za korišćenje žičare do gornje stanice Kuk i zadržavaju se unutar komercijalnih sadržaja žičare, bez ulaska u zonu Nacionalnog parka, nadzora službi Parka i kupovine ulaznica. Posjetioци se usmjeravaju isključivo na sadržaje komercijalnog karaktera, dok se Park kao zaštićeno prirodno područje bogato kulturno – istorijskim znamenitostima zaobilazi u procesu informisanja, interpretacije, doživljaja prirode, promocije i zaštite prirode. Ne postoje integrisani informativni materijali, signalizacija, niti programi kojima bi se posjetioци žičare podstakli da uđu u Park ili upoznaju njegove vrijednosti.

U narednom periodu potrebno je jačati i jasno definisati saradnju sa kompanijom koja upravlja žičarom u cilju stvaranja zajedničkih turističkih proizvoda (integrisane ulaznice, zajednički promotivni materijali, događaji i promotivne online aktivnosti) koji će promovisati najznačajnije vrijednosti NP Lovćena i doprinijeti vidljivosti ovog zaštićenog područja na nacionalnom i međunarodnom nivou. Uvođenje integrisane ulaznice obezbijedilo bi jasan prikaz broja posjetilaca i olakšalo upravljanje ovim dijelom nacionalnog parka.

U prethodnom periodu identifikovane su lokacije sa najvećim pritiskom posjetilaca, kao što su Ivanova korita i mauzolej, pa su promovisani alternativni lokaliteti sa interpretativnim potencijalom. U narednom periodu planira se razvoj organizovanih programa obilaska koji bi usmjeravali posjetioce ka manje opterećenim dijelovima Parka.

U okviru projekta REVERS (Interreg IPA CBC Hrvatska–BiH–Crna Gora), čiji je nosilac Prijestonica Cetinje, postaviće se klupa sa automatskim brojačem posjetilaca na teritoriji Nacionalnog parka Lovćen. Ovaj uređaj omogućiće precizno prikupljanje podataka o broju posjetilaca i njihovom kretanju, što će predstavljati dobru osnovu za izradu Studije kapaciteta nosivosti najopterećenijih lokaliteta u Parku.

3.3.4 Promocija i komunikacija

Specifični cilj 3.4.: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Promocija prirodnih i kulturno-istorijskih vrijednosti Nacionalnog parka Lovćen, turističke ponude, aktivnosti zaštite i različiti promotivno-edukativni događaji realizuju se putem više komunikacionih kanala i u saradnji sa različitim akterima. Cilj ovih aktivnosti jeste povećanje vidljivosti Parka, posebno isticanje njegovih jedinstvenih kulturno-istorijskih vrijednosti, te podizanje svijesti javnosti o njegovom značaju i potencijalu u kontekstu identiteta Crne Gore.

Saradnja sa elektronskim i štampanim medijima ostvaruje se kontinuirano, kroz gostovanja predstavnika Javnog preduzeća, snimanja priloga i emisija koje obrađuju aktuelne teme, značajne projekte i prirodne vrijednosti Parka. Proaktivnim pristupom potrebno je dodatno unaprijediti kvalitet i frekvenciju medijskog prisustva, sa jasnim ciljevima u oblasti odnosa s javnošću.

Digitalna komunikacija ima sve značajniju ulogu u promociji. Zvanični web sajt Javnog preduzeća (www.nparkovi.me) redovno se ažurira, redizajniran je i dopunjen novim funkcionalnostima, uključujući online prodaju ulaznica i rubriku „Priče iz parkova“, koja doprinosi boljoj vidljivosti aktivnosti na terenu. Prisustvo na društvenim mrežama Facebook, Instagram i YouTube ostvaruje

se kroz redovno plasiranje promotivnih sadržaja, fotografija, video materijala, kao i interaktivnih edukativnih formata (kvizovi, upitnici, pitalice) koji angažuju publiku.

Promotivni i edukativni događaji predstavljaju važan segment promocije Nacionalnog parka Lovćen, posebno u smislu isticanja njegovih kulturno-istorijskih lokaliteta, poput Njegoševog mauzoleja i memorijalnog značaja ovog prostora za crnogorski narod. Aktivnosti bi trebalo dalje razvijati u saradnji sa turističkim organizacijama i lokalnom zajednicom, kroz osmišljavanje događaja koji bi dodatno učvrstili vezu između Parka i njegovih posjetilaca.

Promotivni materijal koristi se za predstavljanje turističke ponude svih nacionalnih parkova Crne Gore, posebno u saradnji sa Nacionalnom turističkom organizacijom (NTO CG) na međunarodnim sajmovima, u Centru za posjetioce i na događajima i manifestacijama. Neophodno je obogatiti promotivni materijal savremenim dizajnom i kvalitetnim sadržajem, s posebnim naglaskom na kulturno-istorijsku dimenziju Lovćena, te obezbijediti njegovu dostupnost u digitalnom formatu putem web sajta.

Saradnja sa NTO CG i lokalnim turističkim organizacijama, uz unapređenje koordinacije i zajedničkih aktivnosti, doprinijeće efikasnijoj promociji i većoj vidljivosti prirodnih, kulturnih i duhovnih vrijednosti Nacionalnog parka Lovćen.

Sistemske pristupom promociji, boljom koordinacijom sa lokalnim i nacionalnim partnerima, kao i inovativnijim metodama predstavljanja sadržaja javnosti i posjetiocima, u narednom planskom periodu poseban fokus će se usmjeriti na povećanje prepoznatljivosti Nacionalnog parka Lovćen uključujući i saradnju sa međunarodnim turističkim platformama i medijima. Takođe, planirano je modernizovati promotivne materijale i dodatno razvijati digitalne alate, uključujući web platforme i društvene mreže. Na taj način će se unaprijediti ukupna vidljivost Parka, podržati njegove aktivnosti zaštite i dodatno ojačati pozicija Lovćena kao nacionalnog simbola Crne Gore.

3.4. Saradnja sa lokalnom zajednicom

Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.

Specifični cilj 4.1.: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja

Specifični cilj 4.2.: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa NP Lovćen

Saradnja Nacionalnog parka Lovćen sa lokalnim zajednicama u prethodnom periodu razvijala se kroz niz aktivnosti usmjerenih na jačanje međusobnog povjerenja, unapređenje komunikacije i usklađivanje ciljeva zaštite prirode sa interesima stanovništva koje živi u okviru i u neposrednom okruženju Parka. Uprkos određenim pozitivnim pomacima, odnosi između upravljača i lokalne zajednice i dalje su opterećeni višegodišnjim problemima, institucionalnim prazninama i nedostatkom sistematskog dijaloga.

Oko 65% teritorije Nacionalnog parka nalazi se u privatnoj svojini, što znači da sprovođenje mjera zaštite zahtijeva transparentan i inkluzivan pristup donošenju odluka. U prethodnom periodu evidentno je postojalo nepovjerenje lokalnog stanovništva prema upravljaču, najčešće zbog nedostatka adekvatnih informacija o dozvoljenim aktivnostima po zonama. Ovakva situacija je povremeno rezultirala otporom, pa čak i obustavom naplate ulaznica od strane mještana, što je odraz nezadovoljstva načinom upravljanja i osjećajem da su njihova prava ograničena bez jasnog objašnjenja.

Iako su socio–ekonomski forumi uvedeni kao mehanizam uključivanja lokalnih zajednica u procese odlučivanja, njihova funkcija nije u potpunosti zaživjela – sastanci nijesu bili kontinuirani, dnevni redovi i zapisnici često nijesu vođeni, a povratne informacije su izostajale. U cilju prevazilaženja ovih slabosti, tokom perioda 2023–2025. godine saradnja je intenzivirana kroz tematske radionice, sastanke sa opštinama Cetinje i Kotor, lokalnim turističkim organizacijama, civilnim sektorom, pružaocima usluga i proizvođačima. Poseban značaj imale su inicijative koje su povezivale lokalne poljoprivrednike i proizvođače sa turističkom ponudom Parka, stvarajući modele održive ekonomije zasnovane na lokalnim resursima i autentičnim vrijednostima Lovćena. Pokretanjem procesa formiranja klastera korisnika prostora, do sredine 2024. godine identifikovano je 11 klastera sa 466 korisnika, čime je omogućen bolji pregled strukture i potreba lokalnih aktera. Ipak, njihovo aktivno učešće i dalje je ograničeno, a uloga foruma i klastera u donošenju odluka biti će dodatno ojačana kroz institucionalizaciju, edukaciju članova i uspostavljanje mehanizama praćenja sprovođenja zaključaka.

Tabela 12: Identifikovani klasteri i korisnici prostora Parka

Klasteri	Korisnici
Privatni smještaj	4
Sušare	4
Sportsko rekreativna društva	3
Pružaoči rekreativno - turističke ponude	5
Restorani	12
Hoteli	4
Turističke agencije	52
Mjesne zajednice	3
NVO	369
Turističke organizacije	4
*Lovačko društvo	1
Ukupan broj korisnika	466

**Nisu korisnici prostora Parka, ali se nalaze u zaštitnoj zoni Parka*

Pozitivne interakcije između Parka i lokalne zajednice ogledaju se u očuvanju kulturno–istorijskog nasljeđa i tradicionalnog načina života, organizaciji kulturnih manifestacija, razvoju turizma i promociji lokalnih proizvoda. U posljednje vrijeme unaprijeđena je kontrola naplate ulaznica i sprovedene su brojne ekološke i edukativne akcije koje su uključile mlade i škole, čime se jača svijest o značaju očuvanja prostora.

S druge strane, i dalje su prisutni brojni izazovi: nelegalna gradnja, sječa šume, nedovoljno jasna pravila korišćenja privatne svojine i nezadovoljstvo zbog ograničenja izgradnje objekata.

Cilj budućih aktivnosti je jačanje integrisanog i participativnog pristupa upravljanju, gdje će lokalna zajednica imati ulogu aktivnog partnera, a ne pasivnog posmatrača. U tom smislu, planirano je sprovođenje sveobuhvatne socio–ekonomske analize koja će kroz upitnike identifikovati pozitivne i negativne uticaje Parka na zajednicu, kvalitet komunikacije i ključne oblasti za unapređenje saradnje.

Očuvanje prirodnih i kulturnih vrijednosti Lovćena može biti dugoročno održivo samo ako se bazira na međusobnom povjerenju, razumijevanju i zajedničkoj odgovornosti između upravljača i lokalnog stanovništva. Aktivno uključivanje zajednice ne doprinosi samo efikasnijem upravljanju, već i jačanju društvene kohezije, otpornosti i ekonomske stabilnosti čitavog područja.

3.5. Jačanje upravljačkih kapaciteta

Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.

Efikasno funkcionisanje Parka kao i cjelokupnog preduzeća direktno zavisi od stručnosti i tehničke osposobljenosti zaposlenih. U tom kontekstu, kadrovski kapaciteti predstavljaju osnovu za realizaciju svih strateških ciljeva i realizaciju planiranih aktivnosti. S tim u vezi, JPNPCG je preduzelo reviziju postojeće sistematizacije radnih mjesta u cilju adekvatnijeg i potpunijeg opisa poslova, stepena obrazovanja i broja potrebnih radnih mjesta.

U narednom petogodišnjem periodu, potrebno je da Preduzeće preduzme niz mjera usmjerenih ka jačanju kadrovskih potencijala i to:

- Sistematsko kadrovsko planiranje koje uključuje prethodnu analizu potreba po službama i definisanje profila stručnjaka neophodnih za savremeno i efikasno upravljanje parkovima.
- Povećanje ulaganja u obuke, i profesionalni razvoj i stručne kompetencije u stručnim službama.
- Uvođenje sistema za praćenje učinka zaposlenih, radi bolje evaluacije, motivacije i usmjeravanja ka rezultatima.
- Jačanje saradnje sa obrazovnim institucijama, kroz programe stručne prakse, zajedničkih istraživačkih projekata.

3.5.1. Pravni i planski okvir i interni akti

Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unapređena institucionalna koordinacija.

U dosadašnjem periodu prepoznato je više izazova koji utiču na efikasnost upravljanja i sprovođenja aktivnosti u okviru Nacionalnog parka Lovćen. Prije svega, uočena je potreba za jasnijim definisanjem nadležnosti i formiranjem funkcionalnih međuinstitucionalnih radnih tijela koja bi obuhvatala relevantne aktere na državnom i lokalnom nivou, uključujući nadležna

ministarstva, lokalne samouprave i Agenciju za zaštitu životne sredine. Nedostatak systemske koordinacije do sada je otežavao rješavanje pitanja koja zahtijevaju zajednički pristup, pa će u narednom periodu prioritet biti uspostavljanje mehanizama redovne saradnje i razmjene informacija kroz zajedničke inicijative i sastanke.

Takođe, prepoznata je potreba za prilagođavanjem Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta stvarnim potrebama upravljanja. Postojeća sistematizacija ne obezbjeđuje u potpunosti optimalan raspored poslova i zadataka, što se odražava na efikasnost i obim realizacije poslova. U narednom periodu planirano je redefinisane radnih mjesta i funkcionalnih jedinica kako bi se osnažili stručni i operativni kapaciteti neophodni za sprovođenje zadataka iz nadležnosti JPNPCG/NP Lovćen

U segmentu izrade i primjene unutrašnjih akata, iako su uvedene određene interne procedure koje su unaprijedile upravljanje, prepoznata je potreba za njihovim daljim usavršavanjem i ažuriranjem. U narednom periodu planirano je sistematsko sređivanje i dopuna postojećih akata, kako bi se osigurala veća dosljednost, transparentnost i praktična primjena u svakodnevnom radu.

U pogledu pravnog usklađivanja, iako su osnovni akti u skladu sa važećim propisima, evidentno je da česte izmjene zakonodavnog okvira zahtijevaju kontinuirano praćenje i bržu reakciju u ažuriranju internih dokumenata. Stoga će se u narednom periodu uspostaviti redovan mehanizam za praćenje propisa i usklađivanje pravnih akata, što će doprinijeti dosljednom poštovanju zakona i efikasnosti rada.

Dosadašnje učešće JPNPCG u izradi državnih i lokalnih planskih i strateških dokumenata ogleda se kroz učešće u radnim grupama, kao i dostavljanje mišljenja i komentara. Ova praksa će se nastaviti i ubuduće, kako bi interesi zaštite prirode bili uključeni u sve relevantne razvojne planove. Zaključno, uočeni problemi i ograničenja ukazuju na potrebu nastavka sprovođenja svih navedenih aktivnosti, ali i intenziviranje radnih procesa u narednom periodu. Njihova realizacija je ključna za unapređenje institucionalne strukture, jačanje međusektorske saradnje, efikasnije upravljanje resursima i dosljednu primjenu zakonskih propisa, čime će se obezbijediti stabilniji i funkcionalniji sistem upravljanja Nacionalnim parkom Lovćen.

3.5.2. Kadrovski kapaciteti

Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Lovćen kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje.

Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG/ NP Lovćen.

Na prostoru Nacionalnog parka Lovćen trenutno je zaposleno 40 radnika, od čega je više od polovine angažovano u terenskim službama. Službu zaštite čini 13 nadzornika i šef Službe, što kvantitativno zadovoljava IUCN standarde u odnosu na površinu Parka, ali ne i kvalitativne potrebe u pogledu složenosti izazova na terenu.

Park se suočava sa intenzivnim izletničkim turizmom (posebno na Ivanovim koritima), nelegalnom gradnjom, rizicima od požara i učestalim planinarskim nezgodama. U tom kontekstu, neophodno je dodatno ulaganje u:

- jačanje operativnih i logističkih kapaciteta Službe zaštite;
- specijalizovane obuke iz oblasti spašavanja, kriznog reagovanja i zaštite na terenu;
- razvoj komunikacionih i edukativnih vještina zaposlenih radi efikasnije saradnje s posjetiocima i lokalnim stanovništvom.

Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture uspijeva da odgovori osnovnim potrebama, ali veliki pritisak izletničkog turizma zahtijeva dodatne tehničke resurse, naročito u periodima visoke posjećenosti.

U Centru za posjetioce angažovano je pet zaposlenih, što je brojčano adekvatno, ali postoji potreba za ciljanim obukama iz oblasti interpretacije prirodnih vrijednosti, komunikacije s posjetiocima i vođenja tura, kako bi se unaprijedio kvalitet edukativnih i promotivnih aktivnosti.

Administrativno-tehnički poslovi i Služba za finansije pokazuju stabilnost u organizaciji i odgovornostima, ali i potrebu za kontinuiranim stručnim usavršavanjem kako bi se povećala efikasnost i smanjilo opterećenje drugih sektora. Služba za naplatu, iako funkcionalna, suočava se sa sezonskim izazovima i visokim radnim pritiskom, što ukazuje na potrebu za dodatnim kadrovskim jačanjem i digitalizacijom procesa.

Poseban izazov predstavlja Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, koja raspolaže stručnim kadrom i najosnovnijom tehničkom opremom, ali joj nedostaju specijalizovani profili, terenska vozila i digitalni alati. S obzirom na rastuće zahtjeve za monitoring i očuvanje resursa, neophodno je proširenje kapaciteta i uvođenje savremenih tehnologija.

Služba za promociju, edukaciju i marketing pokazuje potencijal kroz postojeće iskustvo i infrastrukturu, ali je ograničena sezonskim kadrovskim deficitom, ograničenim znanjem stranih jezika i nedostatkom digitalne opreme.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima iskustvo u pripremi i realizaciji projekata, ali nedovoljna edukacija za EU fondove predstavlja rizik za propuštanje važnih razvojnih prilika. Služba za javne nabavke funkcioniše kroz centralizovani sistem, ali joj nedostaje kadrova i kontinuirano stručno usavršavanje, što može dovesti do kašnjenja u realizaciji nabavki.

Na kraju, Služba za kontrolu i monitoring, iako stabilna po broju zaposlenih, suočava se sa tehničkim ograničenjima u nadzoru, te sa rastućim zahtjevima za izvještavanje i praćenje stanja na terenu.

Ova sveobuhvatna analiza ukazuje na potrebu za strateškim pristupom razvoju kapaciteta upravljača, kroz kadrovsko jačanje, tehničko opremanje, digitalizaciju procesa i kontinuiranu edukaciju. Samo na taj način moguće je osigurati efikasno, transparentno i održivo upravljanje nacionalnim parkovima u skladu sa savremenim standardima zaštite prirode.

Tabela 13: Analiza stanja kadrovskih kapaciteta

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
Služba fizičke zaštite	24/7 nadzor i kontrola terena. Sprječavanje nelegalnih radnji. Poznavanje zakonskog okvira (NP, zaštita prirode, lica i imovine).	Ograničena tehnička oprema (vozila, video nadzor, oružje). Potreba za redovnim obukama i doškolovanjem.	Nabavka vozila i tehničke opreme. Redovne edukacije i doškolovanje. Uvođenje modernih sredstava prinude i video nadzora.	Krivična i prekršajna djela	Dobro
Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Jasno definisani zadaci: čišćenje staza, odlaganje otpada, održavanje infrastrukture	Nedostatak terenskog vozila. Ograničena materijalno-tehnička oprema	Nabavka dodatnog vozila i opreme. Zapošljavanje dodatnog kadra. Bolja koordinacija sa komunalnim preduzećima	Pritisak velikog broja posjetilaca	Dobro
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	Evidencija i dokumentacija. Održavanje vozila i tehničke opreme. Komunikacija sa nadležnim organima	Ograničeni ljudski resursi	Digitalizacija procesa. Edukacije za poboljšanje administrativnog i tehničkog rada	Kašnjenje administrativnih procesa može otežati rad drugih službi	Dobro
Odjeljenje za naplatu	Postojanje sistema za naplatu ulaznica i taksi	Nedovoljno osoblja u sezoni. Visok radni pritisak	Zapošljavanje sezonskog kadra. Digitalni sistemi naplate. Edukacije za poboljšanje korisničkog iskustva	Nepostojanje naplatnih punkteva na svim ulazima u Park	Umjereno
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	Stručnjaci za floru, faunu, šumarstvo i druge oblasti. Postojanje osnovne tehničke opreme i monitoring sistema	Nedovoljni kadrovski resursi. Ograničena oprema i terenska vozila. Nedostatak edukacija i digitalnih alata	Proširenje kadra i stručnih profila. Edukacije iz GIS, monitoring tehnika, održivog razvoja. Nabavka digitalnih alata, dronova i terenske opreme	Rast turističkog pritiska i posljedična pojačana potreba za upravljačkim mjerama. Povećani zahtjevi za praćenje prirodnih resursa	Umjereno do loše
Služba za promociju, edukaciju i marketing	Iskustvo u promociji, edukaciji i turizmu. Postojanje Centra za posjetioce.	Nedovoljno kadra u sezoni. Ograničeno znanje stranih jezika. Nedostatak digitalne opreme.	Kursevi stranih jezika. Edukacije iz digitalnog marketinga. Modernizacija sajta i promotivne opreme.	Visoki zahtjevi tokom turističke sezone. Potreba za međunarodnom vidljivošću.	Umjereno
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	Iskustvo u pripremi i implementaciji projekata. Postojanje osnovnog	Nedostatak edukacija za EU fondove i projektno pisanje. Problemi sa prepoznavanjem JPNPCG kao	Dalje jačanje kadrova. Edukacije i učešće u međunarodnim projektima. Pristup EU	Rizik propuštanja projekata zbog nedostatka kapaciteta	Umjereno

Služba / Odjeljenje	Snage	Slabosti	Prilike	Prijetnje	Ocjena stanja
	kadrovskog jačanja (4+šef)	neprofitnog subjekta kod donatora.	fondovima i međunarodnoj saradnji,		
Služba za javne nabavke	Centralizacija nabavki za sve službe. Jasna sistematizacija	Dva upražnjena radna mjesta. Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Popunjavanje upražnjenih mjesta. Edukacije i seminari za zakonodavstvo i procedure	Rizik kašnjenja u nabavkama. Povećan obim nabavki.	Umjereno
Služba za finansije	Dovoljno radnika za osnovne poslove. Jasna organizacija i odgovornosti	Potreba za kontinuiranim stručnim usavršavanjem	Edukacije za povećanje efikasnosti i smanjenje opterećenja drugih službi	Rizik pogrešnog knjiženja ili kašnjenja obračuna bez dodatnih obuka	Dobro
Služba za kontrolu i monitoring	Stabilan broj zaposlenih (13). Ključna služba za nadzor NP	Nedostatak video nadzora u nekim nacionalnim parkovima. Ograničeni IT i serverski kapaciteti.	Nabavka i instalacija video nadzora. Jačanje IT kapaciteta i softverskih rješenja	Rizik nedovoljne pokrivenosti nadzora. Povećani zahtjevi za praćenje i izvještavanje	Umjereno

U cilju unapređenja efikasnosti i kvaliteta rada Javnog preduzeća za nacionalne parkove, za potrebe budućeg Plana upravljanja sprovedena je interna procjena kapaciteta ključnih službi i odjeljenja. Analiza je obuhvatila tri osnovna aspekta: ljudske resurse, tehničku opremljenost, te razvijenost radnih procesa i nivo edukacije. Ocjene su izražene na skali od 1 do 5, pri čemu viša ocjena označava viši stepen razvijenosti.

Služba fizičke zaštite i služba za održavanje higijene i infrastrukture pokazuju solidne kadrovske kapacitete (ocjena 3-4), ali istovremeno bilježe slabiju tehničku opremljenost (ocjena 2), što može ograničiti njihovu operativnu efikasnost. Radni procesi i edukacije ocijenjeni sa 3, što ukazuje na potrebu za dodatnim stručnim usavršavanjem.

Odjeljenja za administrativno-tehničke poslove i naplatu imaju uravnotežene kapacitete. Tehnička oprema i radni procesi su na zadovoljavajućem nivou, dok ljudski resursi pokazuju prostor za dodatno jačanje stručnosti.

Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj u domenu edukacija ocijenjena je sa 3, a po pitanju tehničke opremljenosti 2, što ukazuje na potrebu za dodatnim ulaganjima u specijalizovane alate i obuke iz oblasti ekologije i kulturne baštine.

Služba za promociju, edukaciju i marketing, kao i služba za javne nabavke, pokazuju stabilne kapacitete u svim kategorijama, sa ocjenama 3, ali bi dodatna digitalizacija i inovativni pristupi mogli unaprijediti njihov učinak.

Služba za projekte i međunarodnu saradnju ima dovoljno kadrovskih kapaciteta u pogledu ljudstva. Edukacija je ocijenjena sa 2, što sugerise potrebu za dodatnim obukama u oblasti projektne dokumentacije i stranih jezika.

Služba za finansije pokazuje kadrovsku stabilnost (ocjena 4), dok tehnička oprema i radni procesi ostaju na zadovoljavajućem nivou.

Služba za kontrolu i monitoring ima nižu ocjenu u tehničkoj opremljenosti (2), što može ograničiti kvalitet praćenja i izvještavanja, dok su ostali aspekti ocijenjeni sa 3 i 4.

Tabela 14: Ocjena stanja kadrovskih kapaciteta

Služba / Odjeljenje	Ljudski resursi	Tehnička oprema	Radni procesi / Edukacije
Služba fizičke zaštite	3	2	3
Služba za održavanje higijene i infrastrukture	4	2	3
Odjeljenje za administrativno-tehničke poslove	3	3	3
Odjeljenje za naplatu	3	3	3
Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	3	2	3
Služba za promociju, edukaciju i marketing	3	3	3
Služba za projekte i međunarodnu saradnju	3	3	2
Služba za javne nabavke	3	3	3
Služba za finansije	4	3	3
Služba za kontrolu i monitoring	3	2	3

Skala 1 – vrlo loše; 2 – loše; 3 – umjereno; 4 – dobro; 5 – izvrsno

NP Lovćen nema jasno obilježene granice na terenu, što predstavlja veliku prepreku i izazov za zaštitu i upravljanje prostorom parka. S tim u vezi, potrebno je da u saradnji sa organima državne uprave nadležnim za poslove šumarstva i zaštite životne sredine, organom uprave nadležnim za poslove katastra, gradskim opštinama i opštinama na čijoj se teritoriji nalazi park formirati radno tijelo koje će procijeniti finansiranja, budžet i dinamiku za utvrđivanje i obilježavanje jasnih granica Parka.

3.5.3. Saradnja sa drugim nacionalnim i međunarodnim organizacijama i institucijama

Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Lovćen.

Nacionalni park Lovćen je u periodu od 2020. do 2025. godine ostvario značajan napredak u oblasti međunarodne saradnje i realizacije projekata, uprkos početnim ograničenjima u kapacitetima novoformirane Službe za projekte i međunarodnu saradnju. U trenutku osnivanja, služba je raspolagala sa ograničenim brojem zaposlenih i bez razvijenih procedura za upravljanje projektima, ali je u kratkom roku uspostavila kontakte sa brojnim domaćim i međunarodnim partnerima, čime je otvoren pristup projektima i izvorima finansiranja koji ranije nijesu bili dostupni. Poseban značaj u ovom periodu ima projekat PA.CON II – Pannonia-Adria Connection II, koji se realizuje u okviru programa Interreg VI-A IPA CBC Hrvatska – Bosna i Hercegovina – Crna Gora. Projekat je usmjeren na unapređenje turističke infrastrukture NP Lovćen.

NP Lovćen je bio uključen i u projekat „Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti nacionalnih parkova kroz unapređenje fizičke zaštite“, koji je realizovan kao programska aktivnost Eko Fonda tokom 2023. godine. Projekat je obuhvatio svih pet nacionalnih parkova, uključujući i Lovćen.

U okviru projekta „For a Clean Montenegro“, koji je realizovan uz podršku Ministarstva evropskih i spoljnih poslova Francuske, NP Lovćen dao je doprinos borbi protiv zagađenja u zaštićenim područjima.

Kao dio zajedničke regionalne inicijative, NP Lovćen je bio aktivni učesnik u projektu LASPEH PLUS – Low Adriatic Species and Habitat, koji se realizuje u okviru Interreg IPA programa Italija–Albanija–Crna Gora. Kroz ovaj projekat promovisane su dobre prakse u očuvanju prioriternih vrsta i staništa, kao i transnacionalna saradnja u zaštiti biodiverziteta.

Kroz projekat EcoDaLLi, koji se realizuje u okviru Horizon programa, NP Lovćen je uključen u širu regionalnu inicijativu usmjerenu na povezivanje inovativnih rješenja sa sistemima upravljanja vodama i biodiverzitetom. Iako je glavni fokus projekta teritorija Dunavskog sliva, aktivnosti koje se odnose na Crnu Goru uključuju sve nacionalne parkove, pa samim tim i Lovćen.

Važno je istaći da je Služba za projekte i međunarodnu saradnju aplicirala i na novi poziv u okviru programa IPA HR-BIH-MNE, sa projektom ITOUR, koji je usmjeren na poboljšanje uslova u Nacionalnom parku Lovćen za osobe sa invaliditetom. Projekat predviđa izgradnju pristupačne infrastrukture i sprovođenje aktivnosti koje podstiču socijalnu inkluziju, čime se dodatno potvrđuje strateška orijentacija upravljača ka inkluzivnom i društveno odgovornom upravljanju zaštićenim područjem.

Saradnja sa međunarodnim partnerima, uključujući opštine, nevladine organizacije, akademske institucije i agencije za zaštitu prirode, omogućila je NP Lovćen da se pozicionira kao relevantan akter u regionalnim inicijativama. Uspostavljeni kontakti i realizovani projekti doprinijeli su ne samo fizičkom i tehničkom unapređenju parka, već i institucionalnom učenju, jačanju operativnih kapaciteta i promociji vrijednosti Lovćena na međunarodnoj sceni.

U narednom periodu očekuje se nastavak saradnje sa postojećim partnerima, kao i proširenje mreže kroz nove inicijative, posebno u oblastima inkluzivnog turizma, edukacije mladih, digitalne interpretacije i očuvanja prirodnih vrijednosti.

3.5.4. Stalni objekti u vlasništvu NP Lovćen i objekti privremenog karaktera na području Parka

Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen su funkcionalni.

Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.

Stalni objekti

Turistička infrastruktura u Nacionalnom parku Lovćen obuhvata niz objekata sa značajnim potencijalom za unaprjeđenje i razvoj, s ciljem obogaćivanja sadržaja namijenjenih posjetiocima, kao i promocije prirodnih i kulturnih vrijednosti.

Upravna zgrada Parka NP Lovćen na Ivanovim koritima, u kojoj se nalaze i Centar za posjetioce, predstavlja glavno informativno-edukativno jezgro prostora. Tokom 2025. godine započeta je rekonstrukcija ovog objekta.

Privremeni objekti

Kako bi se uredilo postavljanje privremenih objekata na području parka, donosi se Program objekata privremenog karaktera. Na osnovu Programa, odnosno njegovih izmjena i dopuna, koje donosi Ministarstvo prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, izdaju se urbanističko-tehnički uslovi (UTU) za korišćenje zemljišta za izgradnju i postavljanje privremenih objekata, u skladu sa propisanim režimima, kriterijumima, smjernicama i namjenama površina.

Program se donosi na period od pet godina, sa ciljem zaštite prirodne baštine, pejzaža i kulturnih dobara, koja čine izuzetne vrijednosti NP Lovćen. Programom odnosno izmjenama i dopunama Programa utvrđuju se pravila za identifikaciju područja i lokacija (zona), kao i način korišćenja i postavljanja privremenih objekata. Lokacije se određuju na osnovu zahtjeva zainteresovanih lica, uz poštovanje propisanih zona zaštite i raspoloživog prostora. Program sadrži lokacije i smjernice sa urbanističkim uslovima za postavljanje ovih objekata.

Na osnovu Uredbe o povjeravanju dijela poslova Ministarstva prostornog planiranja, urbanizma i državne imovine, Javno preduzeće za nacionalne parkove izdaje urbanističko-tehničke uslove (UTU). Važeći Program objekata privremenog karaktera za NP Lovćen za period 2025–2029. godine donesen 28. januara 2025. godine, dok su izmjene i dopune Programa usvojene 23. juna 2025. godine.

Program predviđa postavljanje objekata privremenog karaktera u cilju obezbjeđenja kvalitetnih sadržaja unutar nacionalnog parka. Urbanističko-tehnički uslovi se izdaju na osnovu smjernica iz Programa i omogućavaju tipizaciju objekata i njihovih sadržaja. Na osnovu UTU se izrađuje tehnička dokumentacija koja se dostavlja inspekcijskim organima prilikom prijave za postavljanje/izgradnju objekata.

Na osnovu izdatih urbanističko-tehničkih uslova izrađuje se mapa sa lokacijama privremenih objekata, što omogućava precizno planiranje i kontrolu korišćenja prostora. Nakon isteka važenja Programa za period 2025–2029, shodno članu 72 Zakona o izgradnji objekata („Sl. list CG“, br. 19/2025 i 92/2025), Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore će donijeti novi Program, čime se osigurava kontinuitet regulisanja privremenih objekata u skladu sa zakonom i potrebama parka.

3.5.5. Ostvarivanje uslova za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni su mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja.

Evaluacija dosadašnjeg rada pokazuje da je sistematski pristup upravljanju resursima JPNPCG rezultirao značajnim postignućima, ali istovremeno opravdava potrebu za kontinuiranim unapređivanjem radnih procesa. Uspostavljanjem i ažuriranjem baze podataka na nivou JPNPCG, uključujući nabavku odgovarajućeg servera i obezbjeđivanje funkcionalnosti baze, predstavlja temelj za kvalitetno i efikasno upravljanje svim relevantnim informacijama. Takva baza podataka omogućiće pravovremeno i tačno praćenje aktivnosti, kao i izradu svih strateških i finansijskih izvještaja, čime se obezbjeđuje efikasnost i transparentnost procesa upravljanja.

Na godišnjem nivou izrađuju su godišnji programi upravljanja i izvještaji o realizaciji godišnjih programa upravljanja, što omogućava praćenje ostvarivanja strateških ciljeva, identifikaciju mogućih odstupanja i pravovremenu korekciju planova.

Sličan princip primijenjen je u finansijskom upravljanju – godišnji finansijski planovi, kao i kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju obezbjeđuju stabilnost, racionalno korišćenje sredstava i transparentnost. Izrada završnog računa i vođenje finansijskih dokumenata dodatno garantuju usklađenost sa propisima, kontrolu realizacije sredstava i podršku donošenju strateških odluka na osnovu preciznih podataka.

Planiranje i sprovođenje javnih nabavki organizovani su kroz godišnje planove i redovne izvještaje o realizaciji. Takav pristup omogućava optimalno korišćenje materijalnih i finansijskih resursa, pravovremeno izvršenje nabavki i minimiziranje rizika od kašnjenja ili nepravilnosti. Sprovođenje javnih nabavki dodatno obezbjeđuje dostupnost neophodnih resursa za realizaciju svih aktivnosti JPNPCG, čime se održava kontinuitet rada i ostvarivanje strateških ciljeva.

Upravljanje materijalnim resursima, kao i troškovima redovnog rada, ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), službenih putovanja, goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajućim troškovima (proporcionalni udio) Uprave JP, dodatno doprinosi efikasnosti organizacije obezbjeđujući dostupnost resursa potrebnih za sprovođenje aktivnosti u zemlji i inostranstvu, uz optimizaciju troškova i planiranje resursa.

Efikasno sprovođenje Plana upravljanja podrazumijeva i odgovarajuća sredstva iz državnog budžeta.

Sve ove aktivnosti zajedno predstavljaju temelje efikasne, transparentne i održive organizacije. Njihovo nastavak i dalji razvoj je neophodan kako bi se obezbijedila ažurnost podataka, kvalitetno planiranje, kontrola resursa i finansijska stabilnost, što sve doprinosi dugoročnoj održivosti i uspješnom ostvarivanju strateških ciljeva JPNPCG.

3.5.6. Postojeći načini i izvori finansiranja i mogućnosti dodatnih

Mogućnosti dodatnih načina i izvora finansiranja obuhvataju:

- **Državna i lokalna sredstva:** pregledi postojećih budžetskih linija koje su već predviđene za zaštitu prirode i razvoj turizma.
- **Donacije i međunarodni fondovi:** mogućnosti za korišćenje fondova EU, UNESCO-a, Globalnog fonda za zaštitu prirode i drugih organizacija.
- **Privatni sektor i partnerstva:** identifikovanje mogućnosti za partnerstva sa privatnim sektorom, turističkim operaterima i organizacijama koje se bave zaštitom prirode.
- **Uključivanje javnih i privatnih investicija** u ekološke projekte, održivi turizam i infrastrukturu parka.
- **Kontrola i izvještavanje o troškovima:** razvijanje mehanizama za efikasno praćenje i upravljanje troškovima.

U cilju planiranja rashoda za obavljanje poslova Javnog preduzeća i prihoda kao izvora finansiranja, izrađuje se Godišnji finansijski plan, radi stvaranja uslova za nesmetano i pravilno raspolaganje finansijskim sredstvima Javnog preduzeća.

Finansijski plan za jednu godinu se radi na bazi:

- prihoda i rashoda ostvarenih u prethodnoj godini,
- procjene troškova po osnovu aktivnosti predviđenih programima upravljanja za svaki park,
- procjene prihoda po osnovu korišćenja dobara i pružanja usluga u narednoj godini,
- Plana javnih nabavki,
- odobrenih sredstava državnim budžetom za narednu godinu.

Sredstva koja Javno preduzeće za nacionalne parkove Crne Gore ostvari na godišnjem nivou iz sopstvenih prihoda nijesu dovoljna za samostalno funkcionisanje i realizaciju tekućih i programskih aktivnosti, te se programske aktivnosti finansiraju uglavnom subvencijama iz državnog budžeta.

Sredstva za rad preduzeća obezbjeđuju se iz:

- budžeta Crne Gore;
- naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova (što je propisano članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima);
- donacija;
- kredita;
- drugih izvora u skladu sa zakonom.

Priprema nacrtu Godišnjeg finansijskog plana vrši se u okviru stručne službe Javnog preduzeća nakon čega slijedi usvajanje plana od strane Upravnog odbora Javnog preduzeća. Izvještavanje o realizaciji finansijskog plana prema Upravnom odboru vrši se kvartalno.

Na kraju kalendarske godine vrši se izrada Završnog računa (bilans stanja, bilans uspjeha, statistički aneks, promjene na kapitalu, tok gotovine, napomene uz finansijske izvještaje). Završni račun usvaja Upravni odbor Javnog preduzeća. Usvojeni Završni račun se predaje Poreskoj upravi Crne Gore.

Prihodi

Odlukom o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova definisane su naknade u skladu sa članom 21 Zakona o nacionalnim parkovima, a odnose se na sljedeće:

- ulazak u nacionalni park;
- pružanje usluga posjetiocima (korišćenje vodiča, razgledanje zbirke, korišćenje informativno-edukativnog materijala i dr.);
- ugostiteljske, prodajne, smještajne i infrastrukturne objekte (stalne i privremene);
- iznajmljivanje i/ili korišćenje objekata i prostorija nacionalnog parka;

- korišćenje mineralnih sirovina;
- iznajmljivanje sredstava i opreme za sport i rekreaciju (čamaca, brodova, kajaka, bicikala i dr);
- organizovano posmatranje ptica;
- kampovanje;
- splavarenje i rafting;
- loženje vatre na posebno uređenim mjestima;
- džiping ture;
- parking;
- sportske i kulturne manifestacije;
- korišćenje plaža;
- trafo stanice;
- uspostavljanje zona sanitarne zaštite vodozahvata u sistemima javnog vodosnadbijevanja;
- korišćenje prostora za žičare, uspinjače i ski liftove;
- postavljanje privremenih objekata;
- postavljanje bilborda i reklamnih panoa;
- snimanje igranih i komercijalnih filmova, TV reklama i spotova;
- privredni i sportsko rekreativni ribolov;
- splavarenje i upotrebu plovila u sportsko-rekreativne svrhe;
- korišćenje imena i znaka nacionalnog parka;
- sakupljanje i branje šumskih plodova i gljiva u komercijalne svrhe;
- druge radnje, aktivnosti i djelatnosti u skladu sa zakonom.

Rashodi

Finansijska sredstva Javnog preduzeća troše se u skladu sa zakonom i opštim aktima preduzeća, donijetim odlukama, planovima i programima rada, zaključenim ugovorima i drugim aktima, u cilju izvršavanja obaveza i zadataka iz nadležnosti Javnog preduzeća, a odnose se na:

- investiciona ulaganja (izrada tehničke dokumentacije, elaborati, studije, geodetska snimanja, recenzije, izvođenje radova sa nadzorom);
- troškove tekućeg održavanja opreme, vozila, plovila, objekata i drugih osnovnih sredstava;
- monitoring i praćenje stanja životne sredine;
- ostale poslovne rashode (troškovi struje, vode, telefon, internet, reklama, zakup prostorija, kancelarijski materijal, održavanje higijene i ostali režijski troškovi);
- osnovna sredstva (nabavka opreme, vozila i dr);
- zarade i ostala lična primanja zaposlenih;
- prenesene aktivnosti.

3.6 Pregled potrebnih finansijskih sredstava

Planiranje godišnjeg finansijskog okvira zasniva se na ciljevima koji treba da se postignu. U skladu sa planiranim razvojem, urađene su projekcije finansijskih pokazatelja od jedne fiskalne godine. Pri tome su uzeti u obzir trendovi poslovanja iz prethodnih godina, kao i poslovna politika i strategija menadžmenta koja je usmjerena na budući rast i razvoj preduzeća. Takođe, analizirani su aktuelni ekonomski faktori, uključujući inflaciju i druge izazove koji utiču na domaću i svjetsku privredu.

Tabela 15: Prikaz ukupnih rashoda i prihoda po godinama

Elementi	2026	2027	2028	2029	2030	Ukupno
Projektovani rashodi	1.261.070,00	1.126.400,00	1.178.770,00	1.140.100,00	1.173.260,00	5.879.600,00
Projektovani sopstveni prihodi	708.000,00	743.400,00	780.570,00	819.600,00	860.570,00	3.912.140,00
Nedostajuća finansijska sredstva	553.070,00	383.000,00	398.200,00	320.500,00	312.690,00	1.967.460,00

Projektovani rashodi obuhvataju procjenu sredstava za sve aktivnosti iz Akcionog plana ovog Plana upravljanja. U okviru Akcionog plana, osim planskih aktivnosti, prikazani su troškovi redovnog rada, troškovi ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi), troškovi goriva, režija i održavanja objekata, vozila i plovila, kao i pripadajući troškovi (proporcionalni udio) Uprave JP, s obzirom na to da su radi obavljanja zajedničkih poslova i objedinjene funkcije svih nacionalnih parkova formirane službe zajedničkih poslova, a njihove aktivnosti se odvijaju u korist svih parkova, uključujući NP „Lovćen“.

Projektovani sopstveni prihodi prikazuju kontinuirani rast tokom petogodišnjeg perioda. U prvoj planskoj godini se očekuje donošenje nove Odluke o visini i načinu obračuna i plaćanja naknada za korišćenje dobara nacionalnih parkova. Ukoliko, iz nekog razloga, ne dođe do usvajanja nove Odluke, projektovani prihodi će izvjesno biti manji u odnosu na prikazanu procjenu.

Nedostajuća finansijska sredstva biće obezbijeđena kroz projekte, donacije i druge izvore, u skladu sa važećim zakonodavstvom, uzimajući u obzir definisane prioritete i dostupne mogućnosti.

U nastavku je tabelarni prikaz procijenjenih finansijskih sredstava po godinama prema tematskim oblastima, prioritetima i kategorijama aktivnosti.

Tabela 16: Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema tematskim oblastima

TEMATSKA OBLAST	G1	G2	G3	G4	G5
1	57.010,00	76.060,00	77.410,00	78.060,00	80.360,00
2	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00	1.840,00
3	57.820,00	54.600,00	69.920,00	49.100,00	50.060,00
4	5.000,00	7.500,00	9.700,00	9.700,00	9.600,00
5	1.139.400,00	986.400,00	1.019.900,00	1.001.400,00	1.031.400,00
UKUPNO	1.261.070,00	1.126.400,00	1.178.770,00	1.140.100,00	1.173.260,00

Tabela 17: Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema prioritetima

PRIORITET	G1	G2	G3	G4	G5
1	1.162.260,00	965.440,00	1.016.610,00	1.027.290,00	1.053.200,00
2	60.810,00	120.460,00	84.960,00	49.610,00	57.960,00
3	38.000,00	40.500,00	77.200,00	63.200,00	62.100,00
UKUPNO	1.261.070,00	1.126.400,00	1.178.770,00	1.140.100,00	1.173.260,00

Tabela 18: Procjena sredstava za sprovođenje aktivnosti prema kategorijama aktivnosti

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	G1	G2	G3	G4	G5
Aktivno upravljanje	31.610,00	31.260,00	53.260,00	53.910,00	56.260,00
Edukacija	13.520,00	12.200,00	13.520,00	12.200,00	13.560,00
Edukacija, Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Edukacija, Promocija	1.900,00	1.900,00	1.900,00	1.900,00	1.900,00
Edukacija, Saradnja	6.000,00	11.000,00	21.000,00	6.000,00	11.000,00
Infrastruktura	237.200,00	70.900,00	72.400,00	30.200,00	29.800,00
Istraživanje	10.600,00	9.900,00	9.250,00	950,00	900,00
Istraživanje, Aktivno upravljanje	300,00	300,00	300,00	300,00	300,00
Istraživanje, Monitoring	340,00	340,00	340,00	340,00	340,00
Jačanje kapaciteta upravljača	815.500,00	817.000,00	853.000,00	883.000,00	908.000,00
Komunikacija	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Monitoring	23.200,00	43.200,00	23.200,00	23.200,00	23.200,00
Održavanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
Održavanje, Infrastruktura	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00	5.000,00
Planiranje	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00	2.200,00
Podrška	1.100,00	1.100,00	1.100,00	1.100,00	1.100,00
Podrška, Promocija	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00	2.500,00
Promocija	11.000,00	11.000,00	11.000,00	11.000,00	11.000,00
Promocija, Komunikacija	1.800,00	6.800,00	6.800,00	1.800,00	1.800,00
Regulacija	83.100,00	83.100,00	83.100,00	85.600,00	85.600,00
Regulacija, Saradnja	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Saradnja, Aktivno upravljanje	200,00	200,00	200,00	200,00	200,00
Saradnja, Informisanje	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00	1.000,00
Saradnja, Podrška	2.400,00	4.900,00	6.600,00	6.600,00	6.500,00
Saradnja, Promocija	0,00	0,00	500,00	500,00	500,00
UKUPNO	1.261.070,00	1.126.400,00	1.178.770,00	1.140.100,00	1.173.260,00

TEMATSKA OBLAST 1: Zaštita i očuvanje prirodnih vrijednosti

Dugoročni cilj: Populacije značajnih vrsta i stanišni tipovi šumskih i podzemnih ekosistema te ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
PODTEMA: ŠUMSKI EKOSISTEMI												
Specifični cilj 1.1: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune šumskih ekosistema.												
Indikator specifičnog cilja 1.1: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definsane mjere upravljanja. Izrađena ček lista flore i faune.												
Istraživanje	1.1.1.	Utvrđiti stanja stanišnih tipova na području Velikog i Malog Konjskog, kroz analizu dijagnostičkih vrsta*	Izveštaj o stanju stanišnih tipova	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.2.	Utvrđiti stanje stanišnog tipa 95AO Šume munike i moličke visokih oromediteranskih planina, kroz analizu dijagnostičkih vrsta, na području Jezerskog vrha i Štirovnika*	Izveštaj o stanju stanišnog tipa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	400.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.3.	Uraditi popis nac/međunarodno značajnih biljnih taksona na području Velikog i Malog Konjskog, Jezerskog vrha i Štirovnika*	Evidencija popisanih taksona	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.4.	Izraditi mapu distribucije stanišnih tipova na području Velikog i Malog Konjskog, Jezerskog vrha i Štirovnika*	Mapa distribucije stanišnih tipova	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Monitoring	1.1.5.	Sprovoditi monitoring opšteg zdravstvenog stanja šuma na bioindikacijskim tačkama	Izveštaj o monitoringu opšteg zdravstvenog stanja šuma na bioindikacijskim tačkama	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Lovćen	100,000.00	Donacije
Monitoring	1.1.6.	Sprovoditi monitoring pritisaka na šumske ekosisteme (uticaji dalekovoda i žičare)	Definisani uticaji na šumske ekosisteme; Definisani uticaji na floru i faunu.	2						JPNPCG	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.7.	Sprovoditi monitoring gmizavaca na području Parka i o potrebi predlagati mjere zaštite i očuvanja*	Evidencija popisanih vrsta gmizavaca i predložene mjere zaštite i očuvanja	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.8.	Uspostaviti i redovno pratiti stanje dnevnih i noćnih grabljivica*	Izveštaj o sprovedenom praćenju stanja sa georeferenciranim podacima o brojnosti jedinki, rasprostranjenosti i veličini staništa za vrstu, pritiscima, prijetnjama i preporukama za upravljanje; Uspostavljen protokol za praćenje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.9.	Sprovoditi monitoring najznačajnijih Natura 2000 vrsta ptica	Izveštaj o sprovedenom monitoringu sa podacima o brojnosti i rasprostranjenosti, kao i pritiscima i prijetnjama; Uspostavljen protokol za praćenje	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.1.10.	Sprovoditi monitoring slijepih miševa duž dalekovoda*	Izveštaj o stanju populacije	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEDJIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Istraživanje	1.1.11.	Izvršiti pregled literaturnih istraživanja sitnih sisara na području Parka*	Lista prisutnih vrsta	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.1.12.	Istražiti populacije sitnih sisara*	Izraditi protokol istraživanja sitnih sisara; Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa sitnih sisara	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, JPNPCG, Spoljni eksperti	1,000.00	Donacije
Istraživanje	1.1.13.	Istražiti populacije krupnih sisara*	Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa; Analizirana gustina populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, JPNPCG	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 1.2: Očuvani su prirodni karakteri šumskih zajednica i stabilne populacije vrsta vezanih uz šumske ekosisteme.

Indikator specifičnog cilja 1.2: Degradirane šumske površine vraćene su u prvobitno prirodno stanje. Smanjen negativni uticaj požara. Lokalno stanovništvo koristi ogrijevno drvo pod strogo kontrolisanim uslovima. Nelegalna gradnja je smanjena. Stradanje faune na saobraćajnicama je smanjeno. Mjere zaštite slijepih miševa su sprovedene

Aktivno upravljanje	1.2.1.	Redovno sprovoditi uklanjanje invazivnih biljnih vrsta na trasi dalekovoda*	Izveštaj o sprovedenim mjerama	3						Služba za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	50,000.00	CGES
Aktivno upravljanje	1.2.2.	Upravlјati šumama u privatnoj svojini kroz Plan gazdovanja	Evidencija odobrenih zahtjeva za korišćenje šuma u privatnoj svojini; Odobren Plan gazdovanja; Evidencija izdatih rješenja za sječu; Količina dozvoljene sječe (m ³)	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	2,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEDJIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Aktivno upravljanje	1.2.3.	Sprovesti sanitarne aktivnosti u šumama NP	Izveštaj o sprovedenim sanitarnim aktivnostima u šumama NP	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	5,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.4.	Unaprijediti sistem preventivne zaštite šuma od požara	Broj opremljenih nadzornika; Broj opremljenih lokacija vodom i opremom	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	50,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.5.	Izraditi protokol za brzo djelovanje u slučaju pojave požarnih žarišta	Izrađen protokol; Broj obučених osoba	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	1,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.6.	Smanjiti stradanje faune na saobraćajnicama na području Parka*	Evidencija postavljenih tabli	2						Direktor Parka, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za promociju, marketing i turizam	5,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.7.	Održavati kućice slijepih miševa duž dalekovoda*	Evidencija obnovljenih kućica; Izveštaj o sprovedenim mjerama	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	1,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.8.	Pojačati terensku kontrolu i nadzor vezano za nelegalne sječe, posebno u kritičnim zonama uz saradnju s nadležnim institucijama	Zapisnici o izvršenim kontrolama	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka	10,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.2.9.	Sprovesti kontrolu prostora Parka u cilju suzbijanja nelegalne gradnje uz saradnju s nadležnim institucijama	Evidencija prijavljenih i procesuiranih nelegalnih objekata	1						Direktor Parka, Građevinska inspekcija	5,000.00	JPNPGC / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
PODTEMA: EKOSISTEMI PAŠNJAČKIH KAMENJARA I TRAVNJAKA												
Specifični cilj 1.3: Utvrđeno stanje i uspostavljen monitoring stanišnih tipova, flore i faune ekosistema pašnjačkih kamenjara i travnjaka.												
Indikator specifičnog cilja 1.3: Karta distribucije stanišnih tipova napravljena. Definisano stanje vrsta i staništa. Definisane mjere upravljanja.												
Istraživanje	1.3.1.	Pratiti stanje populacije <i>Edraianthus wettsteinii</i> subsp. <i>lovčenicus</i> na južnim padinama Štirovnika	Izveštaj o stanju populacije	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	300.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.3.2.	Sprovoditi monitoring dnevnih leptira	Izveštaj o stanju i distribuciji dnevnih leptira	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Eksterni saradnici	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.3.3.	Sprovoditi monitoring vodozemaca u sezonskim lokvama i barama na području Parka*	Izveštaj o stanju i distribuciji mrmoljaka; Prijedlog mjera zaštite	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Monitoring	1.3.4.	Pratiti stanje populacije jarebice kamenjarke na području Parka	Izveštaj o sprovedenom monitoringu; Generisani literaturni i terenski podaci o prisustvu jarebice kamenjarke; Izrađena mapa distribucije jarebice kamenjarke	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 1.4: Ekosistemi pašnjačkih kamenjara i travnjaka su očuvani.												
Indikator specifičnog cilja 1.4: Tresava ispod Jezerskog vrha i travnjaci su očuvani. Baza podataka za kontrolu ubiranja divlje flore i gljiva se redovno koristi. Stanje vezano za ubiranje divlje flore i gljiva je utvrđeno. Izrađena je mapa staništa koja su pod pritiskom. Ublovi su obnovljeni, a vrste vezane za njih su očuvane.												

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Aktivno upravljanje	1.4.1.	Izraditi Akcioni plan i sprovesti mjere za očuvanje tresava ispod Jezerskog vrha	Akcioni plan je donesen i sprovodi se	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Eksterni saradnici	20,000.00	Donacije
Aktivno upravljanje	1.4.2.	Kontrolisati ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Evidencija izvršenih kontrola; Evidencija terenskih podataka unijetih u bazu	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.4.3.	Izvršiti analizu stanja i mapirati staništa na kojima je vršeno ubiranje divlje flore i gljiva u komercijalne svrhe**	Izveštaj o stanju sa mapom staništa koja su pod pritiskom ubiranja	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Aktivno upravljanje	1.4.4.	Dobiti i sprovesti konzervacione mjere obnove ublova na području Parka u svrhu očuvanja vezanih vrsta	Izveštaj o stanju vrsta; Izveštaj o kvalitetu vode	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka, Ministarstvo kulture	60,000.00	JPNPCG / Donacije
Aktivno upravljanje	1.4.5.	Uspostaviti sistem videonadzora u svrhu očuvanja travnih ekosistema	Broj lokacija s video nadzorom	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za kontrolu i monitoring, Direktor Parka	3,600.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Aktivno upravljanje	1.4.6.	Definisati uslove korišćenja kvadova i džipova na području Parka u svrhu očuvanja travnih ekosistema	Ažurirani ugovori s turističkim agencijama	2						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

PODTEMA: PODZEMNI EKOSISTEM

Specifični cilj 1.5: Utvrđeno je stanje i uspostavljen monitoring podzemnih ekosistema i vezanih vrsta.

Indikator specifičnog cilja 1.5: Nacrti podzemnih objekata su izrađeni. Broj vrsta slijepih miševa i stanje njihovih populacija i skloništa.

Istraživanje	1.5.1.	Izraditi nacрте podzemnih objekata	Izrađen nacrt	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Spoljni eksperti	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.2.	Istražiti populacije pećinskih beskičmenjaka	Izveštaj o istraživanju podzemne faune peskičmenjaka	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Spoljni eksperti	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	1.5.3.	Istražiti populacije slijepih miševa	Lista prisutnih vrsta; Mapirana staništa	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 1.6: Podzemni ekosistemi i vezane vrste su očuvani.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Indikator specifičnog cilja 1.6: Stanje populacija slijepih miševa je povoljno (povoljno stanje će se definisati nakon istraživanja).												
Aktivno upravljanje	1.6.1.	Izrada Akcionog plana za očuvanje podzemnih ekosistema (<i>nakon sprovedenog istraživanja</i>)	Izrađen Akcioni plan; Klasifikacija podzemnih objekata; Prema potrebi definisan prijedlog dodatnih mjera zaštite podzemnih objekata; Definisanje uslova za posjećivanje	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Spoljni eksperti	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
PODTEMA: Klimatske promjene												
Specifični cilj 1.7: Postojeći i budući uticaj klimatskih promjena na vrijednosti područja je procijenjen te su, prema potrebi, preduzete mjere ublažavanja i prilagođavanja.												
Indikator specifičnog cilja 1.7: Prikupljeni su i analizirani podaci relevantni za praćenje klimatskih promjena (meteorološki podaci). Utvrđeni su trendovi promjena te su prepoznati pritisci od klimatskih promjena na vrijednosti područja. Prema potrebi, definisane su smjernice za sprovođenje mjera ublažavanja i prilagođavanja. Prema potrebi, sprovedene su mjere ublažavanja i prilagođavanja na klimatske promjene.												
Monitoring	1.7.1.	Identifikovati pritiske od klimatskih promjena na vrijednosti područja	Izveštaj o identifikovanim pritiscima od klimatskih promjena; Evidentirani pritisci, promjene i stanje ekosistema od klimatskih promjena	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Aktivno upravljanje	1.7.2.	Sprovoditi mjere očuvanja koje doprinose ublažavanju klimatskih promjena (dio se sprovodi kroz aktivnosti u specifičnim ciljevima 1.1-1.6)	Broj realizovanih monitoring ciklusa; Broj učesnika na obukama; Broj lokaliteta sa sprovedenim adaptivnim mjerama (npr. popunjavanje sadnicama, zaštita tla, mikrolokalne intervencije i dr)	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	10,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 2: Očuvanje kulturno-istorijskih vrijednosti												
Dugoročni cilj: Kulturno-istorijske i etnografske vrijednosti i potencijali su očuvani, unaprijeđeni, valorizovani i prezentovani.												
Specifični cilj 2.1: Kulturna baština je inventarisana, evaluirana, očuvana i prezentovana.												
Indikator specifičnog cilja 2.1: Elementi kulturne baštine popisani. Inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara pokrenute. Manifestacije, sajmovi, izložbe i kulturno-umjetnički programi realizovani.												
Istraživanje, Monitoring	2.1.1.	Inventarisati i dokumentovati nematerijalnu kulturnu baštinu Parka	Evidencija popisanih elemenata nematerijalne kulturne baštine	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,700.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Aktivno upravljanje	2.1.2.	Pokretati inicijative za uspostavljanje zaštite kulturnih dobara na osnovu istraživačkih nalaza i drugih dokaza o svojstvu, osobenosti i značaju tog dobra	Evidencija pokrenutih inicijativa i broj zaštićenih kulturnih dobara	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Informisanje	2.1.3.	Unaprijediti nematerijalnu kulturnu baštinu kroz osmišljavanje i realizovanje manifestacija, sajmovi, izložbi i kulturno-umjetničkih programa	Evidencija organizovanih manifestacija, sajmovi i izložbi i kulturno-umjetničkih programa	2						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Istraživanje, Aktivno upravljanje	2.1.4.	Učestvovati u projektima istraživanja, i sprovođenja mjera zaštite i prezentacije kulturnog nasljeđa, koje implementiraju nadležne institucije zaštite	Evidencija odrađenih projekata	2						Služba za promociju, marketing i turizam, UZZKD, MKM, JUCZK, ACG, CANU	1,500.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 3: Upravljanje posjetama, edukacija, interpretacija i promocija												
Dugoročni cilj: Raznovrsni programi edukacije i interpretacije prožeti prilagođenom infrastrukturom, unaprijeđenom turističkom ponudom i jasno uspostavljenim pravilima ponašanja usmjeravaju posjetioce na očuvanje prirode, omogućavajući siguran boravak i prezentaciju vrijednosti Parka.												
Specifični cilj 3.1: Sistem edukacije i interpretacije prirodnih i kulturnih vrijednosti Nacionalnog parka Lovćen razvijen i unaprijeđen do 2030. godine.												
Indikator specifičnog cilja 3.1: Popis edukativnih programa. Popis edukativnih materijala. Statistika sprovođenja edukativnih programa. Statistika sprovođenja obilježavanja značajnih ekoloških datuma i drugih događaja. Statistika sprovođenja programa obilaska Parka.												
Edukacija	3.1.1.	Razvijati i sprovesti postojeće edukativne programe za školsku populaciju	Evidencija sprovedenih edukativnih radionica; Broj učesnika; Evidencija novih razvijenih programa	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Obrazovne ustanove	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija	3.1.2.	Razviti i sprovesti Junior Ranger program za NP Lovćen	Broj učesnika; Evidencija održanih programa/kampova	1						Služba za promociju, marketing i turizam, EUROPARC federacija, Relevantni subjekti, Obrazovne ustanove, JU Lovćen-Bečići	8,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	3.1.3.	Obilježavati značajne ekološke datume i druge događaje	Evidencija održanih radionica i interpretativnih događaja godišnje; Razvijen interpretativni program	1						Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalno stanovništvo, Obrazovne ustanove	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Promocija	3.1.4.	Izraditi i sprovesti program obilaska Parka	Osmišljen i izrađen program obilaska Parka; Broj realizovanih obilazaka	2						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka,	2,500.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
										lokalno stanovništvo i pružaoci usluga		
Edukacija	3.1.5.	Pripremiti, dizajnirati i izraditi edukativni materijal	Broj izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	4,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Specifični cilj 3.2: Poboljšana posjetilačka infrastruktura i raznovrsna turistička ponuda omogućavaju posjetiocima svih uzrasta i interesovanja kvalitetno uživanje i doživljaj Parka.												
Indikator specifičnog cilja 3.2: Evidencija i stanje staza (edukativnih, tematskih, planinarskih i biciklističkih) i sistema signalizacije. Evidencija i stanje prateće infrastrukture. Evidencija turističke ponude Parka. Statistika turističke ponude Parka. Izložbena postavka centra za posjetioce uređena.												
Održavanje, Infrastruktura	3.2.1.	Redovno održavati i po potrebi unaprijediti staze i sistem signalizacije i markacije u Parku (edukativne, tematske, pješačke, planinarske)	Evidencija obnovljenih elemenata informativne i edukativne signalizacije; Izvještaj o uređenju i broj unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, PSCG, TO sa prostora Parka	22,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje, Infrastruktura	3.2.2.	Unaprijediti biciklističke staze kroz saradnju sa Biciklističkim savezom Crne Gore	Izvještaj o uređenju biciklističkih staza; Broj unaprijeđenih staza	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, BSCG, TO sa prostora Parka	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEDJIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Infrastruktura	3.2.3.	Unaprijediti postojeću i pokrenuti izgradnju nove prateće infrastrukture na području Parka (npr. nadstrešnice pristup o.s.i., turistički mobilijar, kontrolno naplatni punktovi, ulazi u park, vidikovci, parking mjesta)	Evidencija unaprjeđene infrastrukture; Evidencija nove infrastrukture	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	3.2.4.	Izraditi i postaviti najavne, glavne i informativne table ka i u Parku	Evidencija postavljenih tabli	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Opština, TO sa prostora Parka, Ministarstvo saobraćaja	14,000.00	JPNPCG / Opštine / TO sa prostora Parka / Donacije
Promocija	3.2.5.	Unaprijediti postojeću turističku ponudu Parka	Izveštaj o unaprjeđenju turističke ponude	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	3.2.6.	Unaprijediti postojeću izložbenu postavku centra za posjetioce na Ivanovim koritima	Izveštaj o uređenju izložbene postavke centra za posjetioce	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 3.3: Osiguran i razvijen sistem posjećivanja sa planom upravljanja posjetiocima uz afirmisana pravila ponašanja.

Indikator specifičnog cilja 3.3: Mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca se redovno prate. Plan upravljanja posjetiocima je donešen i sprovodi se. Pravila ponašanja su jasno istaknuta u Parku.

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Komunikacija	3.3.1.	Istražiti mišljenja, potrebe i očekivanja posjetilaca putem anketa	Izveštaj o digitalnoj anketi na sajtu	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Jačanje kapaciteta upravljača	3.3.2.	Koristiti, održavati i unaprjeđivati sistem za elektronsku kontrolu i praćenje naplate ulaznica i ostalih naknada i sistem za online kupovinu ulaznica	Izveštaj o softverskim korektivnim mjerama; Izveštaj o broju posjetilaca; Izveštaji za potrebe drugih službi; Aplikacije za naplatu redovno ažurirane; Softver za praćenje i kontrolu redovno ažuriran; Broj obuka za korišćenje aplikacija i softvera; Izveštaji o broju intervencija; Broj elektronskih aktivacija novih prodajnih mjesta; Broj otvorenih i zatvorenih korisničkih naloga; Evidencija sastanaka sa spoljnim saradnicima	1						Služba za promociju, marketing i turizam	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Istraživanje	3.3.3.	Izraditi studiju kapaciteta nosivosti za najposjećenije lokalitete u parku, i plan upravljanja posjetiocima	Izrađena studija nosivosti; Izrađen Plan	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	25,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Regulacija	3.3.4.	Regulisati broj posjetilaca u najopterećenijim zonama (nakon izrađene Studije kapaciteta nosivosti i došenog Plana upravljanja posjetiocima)	Izveštaji sa terena	1						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Komunikacija	3.3.5.	Promovisati "leave no trace" princip među posjetiocima.	Pravila odgovornog ponašanja jasno su istaknuta i promovisana u Parku	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 3.4: Javnost je informisana o najznačajnijim aktivnostima NP u cilju zaštite, očuvanja i promocije zaštićenog područja.

Indikator specifičnog cilja 3.4: Statistika web sajta. Statistika mobilne aplikacije. Evidencija i statistika PR kampanja i pojavljivanja u medijima. Evidencija i statistika promotivnog i korporativnog materijala. Godišnjak JPNPCG izrađen svake godine. Evidencija promocije Parka putem drugih aktera. Trend rasta interakcija s javnosti.

Promocija, Komunikacija	3.4.1.	Izraditi novi web sajt i ažurirati mobilnu aplikaciju JPNPCG	Novi web sajt je u funkciji; Ažurirani podaci o NP Lovčenu na novom sajtu; Ažurirana mobilna aplikacija	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Promocija, Komunikacija	3.4.2.	Sprovoditi PR kampanje i sarađivati sa medijima	Izveštaj o sprovedenim kampanjama; Evidencija medijskih nastupa predstavnika JPNPCG; Broj objavljenih tekstova	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	7,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija	3.4.3.	Pripremiti, dizajnirati i izraditi promotivni i korporativni materijal	Evidencija izrađenog materijala	1						Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Promocija	3.4.4.	Učestvovati na turističkim sajmovima	Evidencija međunarodnih i nacionalnih turističkih sajmova na kojima je JPNPCG uzelo učešće	1						Direktor JPNPCG, Služba za promociju, marketing i turizam	15,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	3.4.5.	Izraditi godišnjak (<i>annual report</i>) JPNPCG	Izrađen godišnjak	2						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Promocija, Komunikacija	3.4.6.	Objavljivati promotivne i informativne tekstove na zvaničnim kanalima komunikacije JPNPCG i raditi analizu reakcija	Broj objavljenih tekstova; Broj izvještaja sa statistikama	1						Služba za promociju, marketing i turizam	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podrška, Promocija	3.4.7.	Podržati manifestacije i događaje drugih aktera u cilju promocije Parka	Evidencija održanih manifestacija i događaja	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora parka, Opštine Parka	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka / Opštine sa prostora Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCIJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 4.: Saradnja sa lokalnom zajednicom												
Dugoročni cilj: Razvijena održiva i participativna lokalna zajednica koja, kroz efikasnu koordinaciju i transparentnu komunikaciju, aktivno doprinosi očuvanju prirode i kulturnog nasljeđa, odgovorno koristi prirodne resurse i podstiče lokalni razvoj.												
Specifični cilj 4.1: Unaprijeđena komunikacija i uključenost lokalne zajednice u procesima odlučivanja.												
Indikator specifičnog cilja 4.1: Procenat lokalne zajednice i aktera koji aktivno učestvuju u forumima, klasterima i konsultacijama.												
Saradnja, Podrška	4.1.1.	Unaprijediti rad Socio-ekonomskog foruma	Imenovani su formalni predstavnici institucija i organizacija; Plan rada foruma; Evidencija održanih foruma/klastera godišnje; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a; Evidencija podržanih lokalnih inicijativa	1						Nadležne institucije i organizacije, Lokalna zajednica, NP Lovćen, JPNPCG	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Saradnja, Podrška	4.1.2.	Uspostaviti i sprovesti ostale mehanizme dvosmjerne i transparentne komunikacije (klasteri, online kanali, dan otvorenih vrata)	Broj aktivnih klastera koji funkcionišu u Parku; Ažurirana baza klastera; Uspostavljeni i funkcionalni online komunikacioni kanali; Uspostavljen Dan otvorenih vrata za direktnu komunikaciju sa lokalnim stanovništvom; Procenat učesnika iz lokalne zajednice koji smatraju da su adekvatno informisani (anketa)	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	4.1.3.	Povećati zastupljenost ciljnih grupa u rad foruma i klastera (NVO, poljoprivrednici, turistički sektor, mjesne zajednice, dijaspora)	Evidencija održanih sastanaka foruma/klastera prema ciljnim grupama; Evidencija izrađenih i usvojenih evalucionih izvještaja godišnje; Evidencija preporuka iz evaluacije koje su implementirane u radu NP-a	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	4.1.4.	Podržavati organiziranje tematskih radionica za lokalnu zajednicu u Parku (razmjena iskustva, promocija dobrih praksi)	Evidencija održanih edukacija/radionica godišnje; Evidencija učesnika iz lokalne zajednice; Evidencija inicijativa koje su pokrenute	1						JPNPCG, Lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 4.2: Lokalna zajednica ima jasne benefite od očuvane prirode i saradnje sa Nacionalnim parkom Lovćen.												
Indikator specifičnog cilja 4.2: Evidencija i statistika saradnje s lokalnim proizvođačima (proizvodi, usluge, ponuda). Evidencija poziva i subvencija za održive prakse.												
Podrška, Promocija	4.2.1.	Promovisati i podsticati prodaju tradicionalnih proizvoda lokalnih proizvođača	Evidencija lokalnih proizvođača domaćih proizvoda s kojima je uspostavljena saradnja; Evidencija različitih vrsta proizvoda	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	5,000.00	JPNPCG / TO sa prostora Parka
Podrška, Promocija	4.2.2.	Promovisati i sertifikovati lokalne usluge i proizvode (geografski sertifikat)	Evidencija setifikovanih lokalnih proizvoda i proizvođača uključenih u program	1						Direktor JPNPCG, Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, TO sa prostora Parka, lokalna zajednica	2,500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Podrška	4.2.3.	Podsticati tradicionalne prakse u katunskim naseljima	Evidencija aktivnih katura i tradicionalnih stočarskih praksi	2						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Lokalna zajednica	1,500.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo / Opštine sa prostora Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Podrška	4.2.4.	Inicirati otvaranje linija za finansiranje održivih praksi lokalnih zajednica u zaštićenim područjima	Evidencija otvorenih poziva; Evidencija dobijenih subvencija	2						Služba za promociju, marketing i turizam, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Ministarstvo turizma, NTO, Eko-fond, Ministarstvo poljoprivrede	2,000.00	JPNPCG / Ministarstvo turizma / NTO / Eko-fond / Ministarstvo poljoprivrede
Aktivno upravljanje	4.2.5.	Dobiti i sprovesti konzervacione mjere obnove ublova na području Parka u svrhu očuvanja tradicionalnog graditeljstva	Evidencija obnovljenih ublova	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Direktor Parka, Ministarstvo kulture	0.00	JPNPCG / Donacije
Saradnja, Promocija	4.2.6.	U saradnjim sa lokalnom zajednicom razvijati i promovisati ponudu baziranu na tradicionalnoj praksi	Evidencija razvijenih i promovisanih turističkih aktivnosti	1						Služba za promociju, marketing i turizam, lokalni privrednici, TO sa prostora Parka	1,500.00	JPNPCG / lokalni privrednici / TO Parka

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Podrška	4.2.7.	Omogućiti lokalnom stanovništvu korišćenje ogrjevnog drveta pod kontrolisanim uslovima	Broj izdatih dozvola i količina ogrjevnog drveta	1						JPNPCG	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	4.2.8.	Podržati obnovu katuna kroz programe Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede	Evidencija funkcionalnih katuna	3						Direktor Parka, Služba za promociju, marketing i turizam, Lokalna zajednica	10,000.00	JPNPCG / lokalni privrednici / Opštine / TO Parka / MPŠV
Saradnja, Podrška	4.2.9.	Podržati pilot-projekte uzgoja ljekovitog i aromatičnog bilja u saradnji sa lokalnim domaćinstvima	Sroveden najmanje jedan pilot-projekt uzgoja ljekovitog i aromatičnog bilja	3						Direktor Parka, lokalno stanovništvo, Opštine	5,000.00	JPNPCG / lokalno stanovništvo / Opštine / MPŠV

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
TEMATSKA OBLAST 5: Jačanje upravljačkih kapaciteta												
Dugoročni cilj: Kadrovski i materijalni kapaciteti upravljača su ojačani.												
Specifični cilj 5.1: Pravni i planski okvir i interni akti JPNPCG odgovaraju potrebama upravljanja te je unaprijeđena institucionalna koordinacija.												
Indikator specifičnog cilja 5.1: Interni akti JPNPCG usklađeni su sa zakonskim obvezama i potrebama upravljanja područjem. Pravni i planski okvir omogućavaju upravljanje područjima.												
Regulacija	5.1.1.	Definisati jasne nadležnosti i formirati međuinstitucionalna radna tijela (ministarstva, lokalna samouprava, AZŽS)	Evidencija zajedničkih sastanaka i inicijativa na godišnjem nivou	1						JPNPCG, MERS, AZŽS	500.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.2.	Prilagoditi Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta potrebama upravljanja	Ažuriran Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji radnih mjesta	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.1.3.	Izraditi unutrašnje akte za sprovođenje aktivnosti neophodnih za upravljanje šumama	Donešena Interna procedura za korišćenje šume za potreba JPNPCG; Donešena Interna procedura za dodjelu ogrijeva socijalno ugroženom stanovništvu; Donešeni untrašnji akti na preventivi, zaštiti i revitalizaciji degradiranih površina	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj	15,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Regulacija	5.1.4.	Redovno usklađivati pravne akte JPNPCG sa zakonima i propisima te potrebama upravljanja	Evidencija usklađivanja pravnih akata JPNPCG na godišnjem nivou	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija, Saradnja	5.1.5.	Učestvovati u izradi državnih i lokalnih sektorskih strategija, programa, elaborata i prostornih planova vezanih za Nacionalni park Lovćen	Pregled izdatih mišljenja	1						Služba za kadrovske, pravne i opšte poslove, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, NP Lovćen	1,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 5.2: Unaprijeđen nivo znanja i vještina zaposlenih u JPNPCG/NP Lovćen kroz sistematsku izgradnju kapaciteta i stručno usavršavanje

Indikator specifičnog cilja 5.2: JPNPCG/ NP Lovćen ima na raspolaganju zaposlenesa svim kompetencijama potrebnim za sprovođenje ovog plana upravljanja. Kompetencije zaposlenih kontinuirano se razvijaju u skladu sa ustanovljenom potrebama i prioritetima.

Edukacija, Saradnja	5.2.1.	Učestvovati na nacionalnim i međunarodnim radionicama, obukama i sastancima sa temom upravljanja, zaštite, očuvanja i održivog korišćenja u zaštićenim područjima	Evidencija radionica, obuka i sastanaka; Broj učesnika predstavnika upravljača	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Edukacija, Saradnja	5.2.2.	Shodno mogućnostima, organizovati posjete drugim zaštićenim područjima sa ciljem razmijene iskustva i dobrih praksi upravljanja	Evidencija realizovanih posjeta; Broj predstavnika.	2						Sve službe i zaposleni NP Lovćen i JPNPCG	10,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Edukacija	5.2.3.	Organizovati i učestvovati na obukama za zaposlene	Evidencija obuka; Broj obučениh predstavnika	2						Sve službe i zaposleni NP Lovćen i JPNPCG	50,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	5.2.4.	Organizovati stručno-naučnu konferenciju s međunarodnim učesćem	Izveštaj o organizovanoj stručno-naučnoj konferenciji	3						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za projekte i međunarodnu saradnju	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.3: Povećana opremljenost JPNPCG/NP Lovćen.												
Indikator specifičnog cilja 5.3: Oprema JPNPCG odgovara potrebama upravljanja NP Lovćen.												
Infrastruktura	5.3.1.	Nabaviti opremu za sprovođenje kontrole prostora i monitoringa	Popis nabavljene opreme	2						Služba za kontrolu i monitoring, Služba za javne nabavke	15,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	5.3.2.	Nabaviti nova vozila za potrebe Službe zaštite	Nabavljena dva vozila	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	70,000.00	JPNPCG / Donacije
Jačanje kapaciteta upravljača	5.3.3.	Nabaviti električno vozilo za prevoz turista	Nabavljeno električno vozilo	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Direktor parka, Direktor JPNPCG	21,500.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	5.3.4.	Po potrebi izvršiti nabavku ljetnjih i zimskih uniformi i obuće za zaposlene	Popis nabavljenih uniformi	2						NP Lovćen, Direktor JPNPCG, Služba za javne nabavke	25,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEDJIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Održavanje	5.3.5.	Nabaviti alate i sredstva neophodna za održavanje ambijentalne higijene i infrastrukture	Popis nabavljenih alata i sredstava	2						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke	20,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	5.3.6.	Izraditi elaborat za uspostavljanje sistema video nadzora u NP Lovćen	Elaborat izrađen i usvojen	1						Služba za kontrolu i monitoring	2,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Infrastruktura	5.3.7.	Postaviti rotacionu termalnu kameru na Štirovniku	Kamera postavljena i u funkciji; Sistem integrisan u centralni monitoring	2						Služba za kontrolu i monitoring	25,000.00	JPNPCG / Donacije
Održavanje	5.3.8.	Uspostaviti redovan sistem tehničkog održavanja video nadzora	Broj izvršenih servisa godišnje (cilj: ≥ 2 po lokaciji); dostupnost sistema > 95% godišnje	1						Služba za kontrolu i monitoring, Služba zaštite NP Lovćen	5,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.3.9.	Obilježiti granice NP	Granice NP obilježene na terenu	1						Direktor Parka, Komisija za obilježavanje granica NP Lovćen	400,000.00	Kapitalni budžet / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Specifični cilj 5.4: Osigurana saradnja na svim nivoima koja doprinosi razmjeni znanja, jačanju kapaciteta i unapređenom i održivom upravljanju NP Lovćen.												
Indikator specifičnog cilja 5.4: Evidencija partnerstva prema nivoima (međunarodni, regionalni, nacionalni, lokalni). Evidencija projektnih prijava.												
Saradnja, Podrška	5.4.1.	Održavati i unaprjeđivati postojeću mrežu međunarodnih i regionalnih partnerstava, te aktivno istraživati mogućnosti za uspostavljanje novih saradnji relevantnih za zaštitu i upravljanje zaštićenim područjima	Evidencija novih uspostavljenih partnerstava (godišnje); Evidencija održanih sastanaka sa partnerima (najmanje 1 godišnje); Evidencija poslatih inicijativa ili dopisa za saradnju (najmanje 2 godišnje)	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja	5.4.2.	Organizovati međunarodni i regionalni investicioni vebinar na temu plana rada Nacionalnog parka Lovćen, sa fokusom na mogućnosti saradnje i projektne inicijative	Broj učesnika na vebinaru; Evidencija prezentovanih investicionih inicijativa i/ili projektnih prijedloga	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	5.4.3.	Identifikovati projektne partnere i pripremiti projektne aplikacije za međunarodne i regionalne pozive u oblasti zaštite prirode i upravljanja zaštićenim područjima	Evidencija identifikovanih donatora; Evidencija analiziranih i relevantnih međunarodnih/regionalnih poziva; Evidencija uspostavljenih projektnih partnerstava	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Edukacija, Saradnja	5.4.4.	Usmjeriti aktivnosti na stvaranje partnerstava sa organizacijama civilnog društva, kao i lokalnim i nacionalnim institucijama koje mogu doprinijeti pripremi i sprovođenju	Evidencija dentifikovanih i angažovanih organizacija civilnog društva, lokalnih i nacionalnih institucija; Evidencija održanih sastanaka sa relevantnim akterima; Evidencija različitih	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
		projekata od značaja za NP Lovćen	organizacija/subjekata sa kojima je održan sastanak									
Edukacija, Saradnja	5.4.5.	Organizovati nacionalni i/ili lokalni sastanak sa akterima iz civilnog, javnog i biznis sektora na temu plana rada Nacionalnog parka Lovćen, uključujući info sesiju o mogućnostima saradnje, finansiranja i učešća u razvoju projektnih inicijativa	Broj učesnika na događaju; Evidencija predstavljenih investicionih i projektnih inicijativa; Evidencija lokalnih i nacionalnih partnera koji su izrazili interes za dalje učešće	2						Služba za projekte i međunarodnu saradnju	10,000.00	JPNPCG / Donacije
Specifični cilj 5.5: Objekti nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen su funkcionalni.												
Indikator specifičnog cilja 5.5: Evidencija objekata nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen i njihovo stanje. Adaptiran Centar za posjetioce je u funkciji.												
Infrastruktura	5.5.1.	Izraditi projektnu dokumentaciju adaptacije i rekonstrukcije objekata nad kojim pravo raspolaganja ima NP Lovćen	Izrađena projektna dokumentacija	2						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	30,000.00	JPNPCG / Donacije
Infrastruktura	5.5.2.	Adaptirati Centar za posjetioce na Ivanovim koritima	Adaptiran Centar za posjetioce	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Direktor parka, Direktor JPNPCG	173,000.00	JPNPCG / Donacije

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEDJIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Infrastruktura	5.5.3.	Nabaviti i ugraditi solarni sistem na Centru za posjetioce	Nabavljen i ugrađen solarni sistem	1						Služba za projekte i međunarodnu saradnju, Direktor parka, Direktor JPNPCG	21,500.00	JPNPCG / Donacije

Specifični cilj 5.6: Korišćenje privremenih objekata je plansko i kontrolisano.

Indikator specifičnog cilja 5.7: Program objekata privremenog karaktera je urađen i sprovodi se. Društvena odgovornost investitora i koncesionara je povećana (evidencija elemenata društvene odgovornosti).

Regulacija	5.6.1.	Izraditi urbanističko-tehničke uslove	Evidencija izdatih UT uslova	1						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.6.2.	Izraditi mape privremenih objekata	Mape privremenih objekata	1						Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održvi razvoj	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Regulacija	5.6.3.	Izraditi i sprovesti Program objekata privremenog karaktera (2030-2034)	Urađen Program objekata privremenog karaktera (2030-2034); Godišnja evidencija sprovođenja Programa	1						Ministarstvo prostornog planiranja urbanizma i državne imovine, JPNPCG, nadležni organi shodno Zakonu o izgradnji objekata	3,000.00	JPNPCG / Subvencije budžeta
Saradnja, Podrška	5.6.4.	Podsticati društvenu odgovornost investitora i koncesionara s područja Parka vezano za zaštitu i očuvanje biodiverziteta	Evidencija komunikacije prema investitorima i koncesionarima	3						NP Lovćen, Služba za zaštitu prirodne i kulturne baštine i održivi razvoj, Služba za finansije	0.00	JPNPCG / Subvencije budžeta

Specifični cilj 5.7: Baze podataka JPNPCG su redovno ažurirane te su uspostavljeni mehanizmi za efikasno sprovođenje Plana upravljanja

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Indikator specifičnog cilja 5.7: Baze podataka JPNPCG obuhvataju sve postojeće stručne podloge, literaturu, znanja i informacije relevantne za upravljanje ovim područjem i redovno se ažuriraju na osnovu novih saznanja. Godišnji programi upravljanja, godišnji izvještaji o realizaciji programa upravljanja, godišnji finansijski planovi, kvartalni i godišnji izvještaji o ostvarenju finansijskih planova i plan javnih nabavki redovno se izrađuju. Završni račun i finansijska dokumenta se takođe redovno izrađuju. Javne nabavke se redovno sprovode.												
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.1.	Uspostaviti i ažurirati bazu podataka na nivou JPNPCG sa svim podacima relevantnim za upravljanje	Nabavka servera; Ažurirana i funkcionalna baza podataka JPNPCG	1						Služba za logistiku, Služba za javne nabavke, Direktor JPNPCG	20,000.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.2.	Na godišnjem nivou izrađivati Godišnji program upravljanja i Godišnji izvještaj o realizaciji programa upravljanja	Godišnji program; Godišnji izvještaji	1						Sve službe i zaposleni NP Lovćen i JPNPCG	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.3.	Izrađivati godišnje finansijske planove i izvještaje o ostvarenju (kvartalne i godišnje)	Godišnji finansijski plan; Kvartalni i godišnji finansijski izvještaj	1						Služba za finansije	0.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.4.	Izrađivati završni račun i finansijske dokumente	Završni račun i fnansijski dokumenti	1						Služba za finansije	6,000.00	JPNPCG
Planiranje	5.7.5.	Izrađivati plan javnih nabavki i izvještaje iz oblasti javnih nabavki	Plan javnih nabavki izrađen svake godine; Izvještaj o ostvarenju plana javnih nabavki; Izvještaj o zaključenim ugovorima	1						Služba za javne nabavke	0.00	JPNPCG

KATEGORIJA AKTIVNOSTI	KOD	AKTIVNOST	INDIKATOR SPROVOĐENJA AKTIVNOSTI	PRIORITET	DINAMIKA SPROVOĐENJA					SUBJEKTI I SARADNICI REALIZACIJE	PROCJENA SREDSTAVA	IZVORI OBEZBJEĐIVANJA SREDSTAVA
					G1	G2	G3	G4	G5			
Planiranje	5.7.6.	Sprovoditi javne nabavke	Javne nabavke su sprovedene	1						Služba za javne nabavke	5,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.7.	Upravlјati troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi)	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	2,600,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.8.	Upravlјati pripadajućim troškovima ljudskih resursa (zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi) Uprave JP	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	1,000,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.9.	Upravlјati troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	420,000.00	JPNPCG
Jačanje kapaciteta upravljača	5.7.10 .	Upravlјati pripadajućim troškovima goriva, režija i održavanja objekata i vozila Uprave JP	Bilansi i finansijski izvještaji	1						JPNPCG	195,000.00	JPNPCG

4. LITERATURA

Naučna i stručna literatura

Agencija za zaštitu prirode i životne sredine (2024). Studija revizije zaštićenog područja Nacionalni parka „Lovćen“ (Prijedlog).

Aulagnier, S., Haffner P., Mitchell-Jones A. J., Moutou F. & Zima j. 2009: Mammals of Europe, North Africa and the Middle east, A&C Black Publishers Ltd., 36 Soho, London W1D3QY.

Bakić R. (2014): Promjene u prostornom razmještanju stanovništva Crne Gore u toku druge polovine 20. i prve decenije 21. vijeka. CANU

S. Brelih,, B. Petrov(1978):Ektoparazitska entomofavna sesalcev (Mammalia) Jugoslavije. Insektivori in na njih ugotovlje ni sifonapteri. Scopolia, No. 1 pp 1-67. Ljubljana

Buys, J., Van Heerde, A., Mostert, K., Noort, B.,Vercuijsse, L. & wondergem, J.(2016). "Mammal Survey Biogradska Gora, Montenegro 2014 ", Dutch mammal Society, the Netherland.

Caković, D., Stešević, D. (2021). Katalog vaskularne flore Crne Gore - 2, Podgorica, CANU.

Contribution to Distribution and Conservation of Batrachofauna and Herpetofauna on Bjelasica Mountain in Montenegro. (2004). Tomović, L., Ajtić, R., & Crnobrnja-Isailović, J. In Biodiversity of the Biogradska Gora National Park, 1.

Crvena lista vodozemaca i gmizavaca Crne Gore. Agencija za zaštitu životne sredine (2023).

Crvena lista ptica Crne Gore Red List of Birds of Montenegro - Agencija za zaštitu životne sredine Crne Gore (2022.)

Czip (2015.) Popis faune ptica Crne Gore sa bibliografijom- Centar za zaštitu i proučavanje ptica

Czip (2015.) Područja od međunarodnog značaja za boravak ptica u Crnoj Gori

Dudley, N. (Ed.). (2008). Guidelines for Applying Protected Area Management Categories. IUCN, Gland, Switzerland.

Džukić, G. (1995). Diverzitet vodozemaca i gmizavaca Jugoslavije sa pregledom vrsta od međunarodnog značaja.

Gvozdenović-Nikolić, S., & Iković, V. (2022). Vodič kroz svijet vodozemaca Crne Gore. Crnogorsko društvo ekologa.

Firer, L. (1894). Jedna godina ornitološkog istraživanja u Crnoj Gori. Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, 6, 543–508.

JPNPCG. Interna baza podataka za floru i vegetaciju NP Lovćen.

JPNPCG (2015). Nacionalni park „Lovćen“– Plan upravljanja 2016–2020.

Lakušić, D., Rakić, T., Stefanović, S., Surina, B., Stevanović, B. 2009: *Edraianthus x lakusicii* (Campanulaceae) a new intersectional natural hybrid: morphological and molecular evidence. In *Plant Systematics and Evolution* (2009) 280:77–88.

Matvejev, S. D. (1960). Shema rasprostranjenja biogeografskih provincija Jugoslavije. Enciklopedija Jugoslavije, IV, 6000.

Mitchell-Jones, A.J.; Amori, G.; Bogdanowicz, W.; Krystufek, B.; Reijnders, P.J.H.; Spitzenberger, F.; Stubbe, M.; Thissen, J.B.M.; Vohralik, V.; Zima, J. (1999). The atlas of European mammals. Poyser London. pp.38-39.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2014). Prostorni plan posebne namjene za NP Lovćen

Ministarstvo održivog razvoja i turizma (2015). Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020.

Ministarstvo zaštite okoliša i energetike & Hrvatska agencija za okoliš i prirodu (2018). Smjernice za planiranje upravljanja zaštićenim područjima. UNDP.

Petrov, B. M. (1992) Mammals of Yugoslavia. Insectivores and rodents. Natural History Museum in Belgrade, Supplementa, Special issue 37: 1–186.

Petrović, D., Stešević, D., & Vuksanović, S. (2008). Materials for the Red Book of Montenegro. *Natura Montenegrina*, 7(2), 605–631.

Petrović, D. (Ed.). (2009). Važna biljna staništa u Crnoj Gori. NVO 'Zelena Gora'.

Petrović, D. et al. (2021). Katalog tipova staništa od interesa za EU u Crnoj Gori, verzija 4.

Prestnik, P., Paunović, M., Karapandža, B., Đurović, M., Ivanović, Č., Ždraljević, M., Benda, P. & Budinski, I. (2014): Distribution of bats (Chiroptera) in Montenegro. *Vespertilio*, 17:129-156.

Protected area gap assessment completed resulting in a comprehensive plan for a representative PAS (Report) - UNDP, University of Montenegro, Podgorica, 2012.

Pulević, V. (2005). Građa za vaskularnu floru Crne Gore. CANU.

Pulević, V., Bulić, Z. – 1994: Neki otvoreni taksonomski i fitogeografski problemi u flori Lovćena.- CANU - Naučni skupovi, 34: 205-213, Podgorica.

Radojičić B. (2008): Geografija Crne Gore. Dukljanska akademija nauka i umjetnosti

Radović M. (2010): Turistička geografija Crne Gore. Fakultet za turizam, hotelijerstvo i trgovinu

Rohlén, J. (1942). *Conspectus Florae Montenegrinae*. *Preslia*, 20–21, 1–506.

Rubinić, B., Sackl, P. & Gramatikov, M. (2019): CONSERVING WILD BIRDS IN MONTENEGRO - A first inventory of potential Special Protection Areas

Saveljić, D., & Vizi, O. (2011). Ptice pjevačice Crne Gore.

Speybroeck, J., Beukema, W., & Crochet, P. (2010). A tentative species list of the European herpetofauna. *Zootaxa*, 2492, 1–27.

Stevanović, V. et al. (1995). Diverzitet vaskularne flore Jugoslavije. U: Biodiverzitet Jugoslavije.

Stevanović, V. (1996). Analysis of the orophytic element... *Bocconia*, 5(1), 77–97.

Stešević, D., & Caković, D. (2013). Katalog vaskularne flore Crne Gore 1. CANU.

Thomas, L., & Middleton, J. (2003). Guidelines for Management Planning of Protected Areas. IUCN.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Flora Lovćena I. Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 7: 1–39.

Tomić-Stanković, K. – 1970: Vegetacija Lovćena u Crnoj Gori. – Zajednica naučnih ustanova Kosova, Studije 17: 1–93.

Tomić-Stanković, K. – 1972: Flora Lovćena II. – Zbornik Filozofskog fakulteta u Prištini 8: 1–50.

Vasić, V., Marinković, S., & Vizi, O. (1990). Ptice Durmitora i kanjona Tare. CANU.

Vizi, O. (1989). Ornitološke odlike Biogradske gore. RZZP, Titograd.

Vuksanović, S. (2016). Rasprostranjenje i diverzitet balkanske endemične flore u Crnoj Gori. Doktorska disertacija.

Strategije, studije i planovi:

Bazna studija o šumama u Nacionalnom parku Lovćen (Podloga za upravljanje šumama) (2016–2020).

Procjena rizika od katastrofa Crne Gore do 2023. (MUP, decembar 2021)

Nacionalna strategija održivog razvoja do 2030. (MORT, 2016/2022)

Procjena sposobnosti upravljanja rizicima od katastrofa (MUP, septembar 2023)

Strategija za smanjenje rizika od katastrofa 2025–2030 sa Akcionim planom 2025–2026 (MUP, jun 2024)

Nacionalna strategija biodiverziteta sa akcionim planom 2016–2020

PPPN – Prostorni plan posebne namjene za NP Lovćen (Sl. list CG, br. 034/14)

Plan upravljanja NP Lovćen 2021–2025

Predlog Plana upravljanja NP Lovćen 2021–2025 (2023)

Program upravljanja NP Lovćen 2024. godine

Program upravljanja NP Lovćen 2025. godine

Izveštaj o realizaciji programa upravljanja NP Lovćen za 2023.

Izveštaj o realizaciji programa upravljanja NP Lovćen za 2024.

Studija revizije zaštićenog područja Nacionalni parka „Lovćen“ (2024.)

Nacrt priručnika: „Priručnik za izradu planova upravljanja zaštićenim područjima“ (Podgorica, Budva 2023)

Strateški planovi lokalnih opština: Cetinje 2025.–2029, Budva 2024.–2028.

Strategija razvoja turizma Crne Gore 2023–2025 (Ministarstvo turizma, ekologije, održivog razvoja i razvoja sjevera, 2024)

„Službeni list RCG“, br. 76/06: Riješenje Republičkog Zavoda za Zaštitu prirode o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta.

„Službeni list RCG“, br. 062/10: Pravilnik o bližem načinu i uslovima sakupljanja, korišćenja i prometa nezaštićenih divljih vrsta životinja, biljaka i gljiva koje se koriste u komercijalne svrhe.

„Službeni list RCG“, br. 18/19: Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva.

Zakoni

Zakon o šumama Crne Gore (Sl. list CG 77/24, 92/25).

Zakon o zaštiti prirode (Sl. list CG 54/16, 18/19).

Zakon o nacionalnim parkovima (Sl. list CG 28/14, 39/16).

Zakon o šumama (Sl. list CG, br.40/11-dr.zakon, 47/15, br. 77/2024 i 92/2025.);

Zakon o životnoj sredini (Sl. list CG br. 052/16, 073/19, 073/19) sa podzakonskim aktima;

Zakon o stranim i invazivnim stranim vrstama biljaka, životinja i gljiva (Sl. list CG, br.18/19 i 84/24);

Zakon o vodama (Sl. list CG br. 27/07, 32/11, 47/11, 48/15, 52/16, 2/17, 84/18, 084/24);

Zakon o divljači i lovstvu (Sl. list CG, br. 52/08, 40/11 i 48/15, 51/25);

Zakon o slatkovodnom ribarstvu i akvakulturi (Sl. list CG br.17/18, br.69/25);

Zakon o strateškoj procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br.80/05, br.59/11 i br.52/16);

Zakon o procjeni uticaja na životnu sredinu (Sl. list CG, br. 59/11, br.75/18);

Zakon o zaštiti kulturnih dobara (Sl. list CG, br.49/10, 40/11, 44/17,18/19, 084/24);

Zakon o poljoprivrednom zemljištu (Sl. list CG, br. 15/92, 59/92, br. 32/11);

Zakon o putevima (Sl. list CG, br.82/20,br.140/22); Zakon o turizmu i ugostiteljstvu (Sl. list CG, br.2/18,br.4/18.,13/18,25/19,67/19 i 76/20);

Zakon o energetici (Sl. list CG, br.5/16, 51/17 i 82/20);

Rješenje o stavljanju pod zaštitu rijetkih, prorijeđenih, endemičnih i ugroženih biljnih i životinjskih vrsta (Sl. list CG br. 76/06).

Službeni list RCG 76/06.

Službeni list RCG 062/10.

Službeni list RCG 18/19.

Online izvori / linkovi:

<https://euoplusmed.org/>

<http://www.catalogueoflife.org/>

<http://www.ipni.org>

<https://www.iucnredlist.org>

<https://www.worldfloraonline.org/>
<https://eunis.eea.europa.eu/species.jsp>
<https://rm.coe.int/1680746347>
<https://portals.iucn.org/library/sites/library/files/documents/PAG-027-En.pdf>
<https://amphibiaweb.org/index.html>
<http://www.reptile-database.org/>
https://np-sjeverni-velebit.hr/www/images/dokumenti/upravljanje/propisi/PU_6031_NPSV.pdf
<https://www.npkrka.hr/hr/o-nama/upravljanje/plan-upravljanja-nacionalnog-parka-krka/>
<https://www.gov.me/dokumenta/64c18af6-ff13-4ddd-9f30-07cf4addbfe6>
<https://npdjerdap.rs/wp-content/uploads/2020/01/Plan-upravljanja-Nacionalnim-parkom-Djerdap-2017-2026.pdf>
<https://zabljak.me/wp-content/uploads/2025/02/STRATESKI-PLAN-RAZVOJA-OPSTINE-ZABLJAK-2024-2028.pdf>
<https://www.tnp.si/sl/javni-zavod/uprava/nacrt-upravljanja-tnp/>
<https://np-plitvicka-jezera.hr/wp-content/uploads/2019/01/Nacrt-Plan-upravljanja-NPPJ-2019-2028.pdf>
<https://www.nptara.rs/images/pdf/Plan-upravljanja-NP-Tara-2020-2029-sa-saglasnoscukon.pdf>

PRILOG 1

Najznačajnije vrsta ptica sa nacionalnim i međunarodnim statusom zaštite

Vrsta	Latinski naziv	ZZ	Bon	Bern	EU Direktiva	IUCN global ni status	IUCN CG	SPEC	Natura kriterijum
Jarebica kamenjarka	<i>Alectoris graeca</i>				I*, II/1**	NT	VU	SPEC 2	5p/15ind; 20p/60ind
Kratkopstra ševa	<i>Calandrella brachydactyla</i>	RCG		III	I	LC	EN	SPEC 3	15 p
Poljska trepteljka	<i>Anthus campestris</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Meditranska bijelka	<i>Oenanthe hispanica</i>	RCG	II	III		LC	LC	SPEC 2	
Planinska bijelka	<i>Oenanthe oenanthe</i>	RCG	II	III		LC	LC	SPEC 3	
Štiglić	<i>Carduelis carduelis</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Zelentarka	<i>Carduelis chloris</i>	RCG		III		LC	LC		
Crnoglava travarka	<i>Saxicola torquata</i>	RCG	II	III		LC	NT	NON-SPEC	
Suri rao	<i>Aquila hrysaetos</i>	RCG	I, II	III	I	LC	VU	Spe-2	
Voljić maslinar	<i>Hippolais olivetorum</i>	RCG	II	III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Meditranska grmuša	<i>Sylvia melanocephala</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Bjelobrka grmuša	<i>Sylvia cantillans</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Grmuša čavrtaljka	<i>Sylvia curruca</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Velika grmuša	<i>Sylvia hortensis</i>	RCG	II	III		LC	LC	SPEC 3	
Crnoglava grmuša	<i>Sylvia atricapilla</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Istočna cvrčica	<i>Sylvia crassirostris</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Rusi svrčak	<i>Lanius collurio</i>	RCG		III	I	LC	LC	SPEC 3	
Ridoglavi svrčak	<i>Lanius senator</i>	RCG		III		LC	LC	SPEC 2	
Crnogrla strndarica	<i>Emberiza cirlus</i>	RCG		III		LC	LC	SPEC 2	
Vrtna strndarica	<i>Emberiza hortulana</i>	RCG		III	I	LC	NT	SPEC 2	15 p
Plavi drozd	<i>Monticola solitarius</i>	RCG	II	III	I	LC	LC	SPEC 3	
Gugutka	<i>Streptopelia decaocto</i>			III	II/2	LC	LC	NON-SPEC	
Grlica	<i>Streptopelia turtur</i>		II	III	II/2	LC	NT	NON-SPEC	
Planinska crvenoperka	<i>Phoenicurus ochruros</i>	RCG		III	II	LC	LC	SPEC -2	
Gavran	<i>Corvus corax</i>	RCG			III	LC	LC	NON-SPEC	

Sojka	<i>Garrulus glandarius</i>				II/2	LC	LC	NON-SPEC	
Šumska crvenoperka	<i>Phoenicurus phoenicurus</i>	RCG	II		III	LC	LC		
Leganj	<i>Caprimulgus europaeus</i>	RCG		III	I		LC	SPEC -2	5p/15ind
Kos	<i>Turdus merula</i>	RCG	II	III	II/2	LC	LC	NON-SPEC	
Slavuj	<i>Luscinia megarhynchos</i>	RCG	II	III	I	LC	LC	SPEC 3	
Pupavac	<i>Upupa epops</i>	RCG		III	I	LC	LC	SPEC 3	
Zelena žuna	<i>Picus viridis</i>	RCG		III	I	LC	LC	SPEC 2	
Seoski djetlić	<i>Dendrocopus syriacus</i>	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
VugA	<i>Oriolus oriolus</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Siva žuna	<i>Picus canus</i>	RCG		I	III	LC	LC	SPEC -3	5p/15ind
Batokljun	<i>Coccothraustes coccothraustes</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Zeba	<i>Fringilla coelebs</i>	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Jastreb	<i>Accipiter gentilis</i>	RCG	II	III	I	LC	VU	NON-SPEC	5p
Kobac	<i>Accipiter nisus</i> ,	RCG	II	III	II	LC	LC	NON-SPEC	5p
Kratkoprsti kobac	<i>Accipiter brevipes</i>	RCG	II	III	I	LC	VU	SPEC 2	
Vjetruška	<i>Falco tinnunculus</i>	RCG	II	III	II	LC	LC	SPEC 3	
Sivi soko	<i>Falco peregrinus</i>	RCG	I	III	I	LC	CR	NON-SPEC	5p/15ind
Mišar	<i>Buteo buteo</i>	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Osičar	<i>Pernis apivorus</i>	RCG	II		I	LC	NT	NON-SPEC	5p
Čuk	<i>Otus scops</i>	RCG		III	I	LC	LC	SPEC -2	
Kukumavka	<i>Athene noctua</i>	RCG		III	I	LC	LC	SPEC -3	
Zmijar	<i>Circaetus gallicus</i>	RCG	II	III	I	LC	VU	SPEC 3	2p
Velika pištarka	<i>Apus melba</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Hridna lasta	<i>Ptyonoprogone rupestris</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Gradska lasta	<i>Delichon urbica</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Brgljev kamenjar	<i>Sitta neumayer</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
drozd Kamenjar	<i>Monticola saxatilis</i>	RCG	II	III		LC	NT	SPEC -3	
Ušara	<i>Bubo bubo</i>	RCG		III	I	LC	VU	SPEC -2	5p/15ind
Velika pištarka	<i>Apus melba</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Crnoglava travarka	<i>Saxicola rubicola</i>	RCG	II	III		LC	NT	NON-SPEC	

Crvendać	<i>Erithacus rubecula</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Grmuša	<i>Sylvia communis</i>	RCG	II	III		LC	LC	NON-SPEC	
Golub grivaš	<i>Columba palumbus</i>			III	I*,II/1**, III/1	LC	LC	NON-SPEC	
Kukavica	<i>Cuculus canorus</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Crna žuna	<i>Dryocopus martius</i>	RCG		III	I	LC	LC	NON-SPEC	
Vijoglava	<i>Junx torquilla</i>	RCG		III		LC	LC	SPEC 3	
Bjelovrata muharica	<i>Ficedula albicollis</i>	RCG	II	III	I	LC	DD	SPEC -2	15p
Čubasta ševa	<i>Lullula arborea</i>	RCG		III	I	LC	LC	SPEC -2	
Muharica	<i>Muscicapa striata</i>	RCG	II		III	LC	LC	SPEC 3	
Šumska sova	<i>Strix aluco</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Šumska trepteljka	<i>Anthus trivialis</i>	RCG			III	LC	LC	NON-SPEC	
Crnoglava sjenica	<i>Parus palustris</i>	RCG			III	LC	LC	SPEC 3	
Brgljaz	<i>Sitta europea</i>	RCG		III		LC	LC	NON-SPEC	
Veliki djetlić	<i>Dendrocopus major</i>	RCG		I	III	LC	LC	NON-SPEC	5p/15ind
Crvenoglavi djetlić	<i>Leipicus medius</i>	RCG		I*	III	LC	LC	NON-SPEC	
Planinski djetlić	<i>Dendrocopus leucotos</i>	RCG		I	III	LC	NT	NON-SPEC	5p/15ind
Velika sjenica	<i>Parus major</i>	RCG			III	LC	LC		
Plavetna sjenica	<i>Parus caeruleus</i>	RCG			III	LC	LC	NON-SPEC	
Jelova sjenica	<i>Parus ater</i>	RCG		I*	III	LC	LC	NON-SPEC	

Kriterijumi zaštite i ugroženosti vrsta ptica - Skraćenice: ZZ (zakonom zaštićena vrsta Rješenjem Republičkog zavoda o stavljanju pod zaštitu pojedinih biljnih i životinjskih vrsta); Konvenc. - BERN (Konvencija o zaštiti evropskih divljih vrsta i prirodnih staništa), BONN (Konvencija o zaštiti migratornih vrsta životinja); I – Annex I Lista vrsta ptica za koje se propisuju posebne mere zaštite, II - Annex II Lista vrsta koje se mogu koristiti pod strogo kontrolisanim uslovima; Emerald - evropska ekološka mreža za očuvanje divlje flore i faune i njihovih prirodnih staništa u onim zemljama koje nisu članice EU; S – sigurna, H – prorijeđena, D – u opadanju; SPEC – vrste od evropskog značaja za zaštitu - SPEC 2 - vrste koncentrisane u Evropi, koje imaju nepovoljan status zaštite u Evropi, SPEC 3 – vrste koje nisu koncentrisane i koje imaju nepovoljan status zaštite u Evropi; Sivom bojom redovi u tabeli obilježavaju potencijalne kvalifikacione vrste za opredeljivanje IBA područja, IUCN (crvena lista); NT - Near Threatened (blizu ugroženosti); LC - Least concern (najmanja briga); VU – Vulnerable (osjetljiva vrsta); EN - Endangered (ugrožene vrste)